

A

NEMZETISÉGI KÉRDÉS.

Mi teljes jogegyenlőség alapján akutjuk kifejezni és biztosítani alkotmányos életünket. Akarjuk hogy a polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen, s akarjuk, hogy más nemzetiségű honfitársaink nemzetiségi igényei mindenben, mi az országnak politikai szétदारabolása s törvényes függetlenségének feláldozása nélkül eszközölhető, törvény által is biztosíttassanak.

As 1861. évi magyar országgyűlésnek július 6-iki felirata.

A

NEMZETISÉGI KÉRDÉS.

ÍRTA

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF.

(A FORDÍTÁS JOGA FENTARTATIK.)

PEST, 1865.
KIADJA RÁTH MÓR.

ELŐSZÓ.

Mióta hazánk Európa figyelmét nagyobb mértékben magára vonja s ügyeink a külföldi sajtó által is tárgyaltnak, egy az, mire nézve a különben eltérő nézetek megegyeznek, azon meggyőződés: hogy helyzetünk fő nehézségei a nemzetiségi kérdés megoldásában fekszenek. Ez az, mire elleneink reményeiket építik, mi ügyünk barátait aggodalommal tölti el s e hon leghívebb fiaiban a jövő iránt néha kételyeket ébreszt.

Nem osztom a nézetet, mely a nemzetiségi kérdésben csak veszélyeket lát, s úgy vagyok meggyőződve, hogy e kérdés megoldása, mely, ha annál tévedénk, hazánkat veszélylyel fenyegeti, ha az sikerül, szabadságunk legbiztosabb garantiája lehet: de hogy jelen viszonyaink között e kérdésnél egy sem fontosabb, hogy a kedélyeknek megnyugtatója, alkotmányos szabadságunk, sőt állami létünk fennállása nagy részben ennek megoldásától függ, — az kétségtelen, s ép oly bizonyos nézetem szerint az is, hogy a jelen pillanatban még hiányzanak azon előzmények, melyeket én e megoldás feltételeinek tartok.

Az utolsó 16 évnek tapasztalásai meghozták gyümölcsüket. Kemény mesterektől, de annál jobban

megtanultuk: hogy e haza népeire, mint a múltban, úgy a jövőben csak egy sors vár s hogy szabadságunk, mint az elnyomás, csak közös lehet; de ha a vita, mely e kérdés körül előbb oly szenvedélyesen folyt, utolsó időben elhallgatott is, ha a kölcsönös keserőség enyhült, s az egyetértésnek szüksége mindenki által elismertetik, nem kevésbé bizonyos: hogy azon véleménykülönbségek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldását eddig lehetetlenné tévék, most is léteznek, hogy e téren most is egyiránt erős meggyőződések, egyiránt tiszteletre méltó érzések állnak egymással szemközt, s hogy, miután a nemzetiség, mint a vallás, a kedélynek ügye s így azon tárgyak közé tartozik, melyek véglegesen nem a többség parancsoló szava, hanem csak kölcsönös egyetértés által döntethetnek el, ezt azon úton, melyet követünk, nem fogjuk elérni.

Egész kiterjedésben méltánylom én azoknak nézeteit, kik hazánk jelen válságos helyzetében elkerülni akarnak mindent, mi polgárai között meghasonlást idézhetne elő s az alig lecsillapult szenvedélyeket újra fölgerjeszthetné; de ha e tekintetek kötelességünké teszik, hogy oly kérdéseket tárgyalva, melyek az egyesek kedélyére mély hatást gyakorolnak, óvatosak legyünk s méltányossággal szóljunk elleneinknek még azon nézeteiről is, melyek nekünk előítéleteknek látszanak: e tekintetek nem menthetnek föl e kérdések tárgyalásától. A veszély, melylyel a nemzetiségi elv hazánkat fenyegeti, nem a vitában, mely felette támadt, hanem azon mély ellentétben fekszik, mely a polgárok érzéseiben s meggyőződésében e kérdésre nézve létezik, s ez nem mellőztethetik el az által, hogy minden discussiót kikerülve, a létező ellentéteket magunk s mások

VII

előtt eltakarjuk. A leghevesebb vita közelebb fog hozni egymáshoz, mint a hallgatás, mely csak a kölcsönös bizodalmatlanságot, a kérdés megoldásának ezen legnagyobb akadályát növelheti s mentül fontosabb az ügy, mentül nagyobbak annak nehézségei: annál szükségesebb, hogy azokkal szembeszálljunk s kimerítő discussio által a törvényhozásnak uljait előkészítsük, melyen kívül ezen ügynek végleges s megnyugtató béfejezése lehetetlen.

Kisebb kérdéseknél a hallgatás néha megszűnetheti az izgatottságot; de nagyoknál, hol mint a nemzetiségi kérdésnél a vizálynak oka az állások természetében fekszik: az egyenetlenségnek magva, mely egyszer gyökeret vert, csak nő, ha azt békében hagyjuk s hol valóságos ellentétek léteznek a gyógyszerert csak férfias őszinteségben s kimerítő discussióban kereshetjük.

Ez meggyőződésem s ez azon ok, mely arra bírt, hogy a nemzetiségi kérdés iránti nézeteimet ezennel a közönségnek átadjam. — Nem újak azok; tapasztalásaim s hosszas tanulmányok csak azon meggyőződésben erősítettek meg, melyet tizenöt év előtt egy e tárgyról kiadott német értekezésben és később a XIX-ik század uralkodó eszméinek befolyásáról az álladalomra irt nagyobb munkámban kimondottam, s olvasóim jelen iratomban csak azon elveknek bővebb fejtegetését fogják találni, melyeket a nemzetiségi kérdés tárgyában az utolsó országgyűlés által kiküldött bizottmány jelentésében s törvényjavaslatában felállított: de miután az 1861-iki országgyűlés feloszlata miatt ezen elvek kimerítő discussiója elmaradt, s a mód, melyen az említett törvény javaslat azok által fogadtatott, kik magokat egyes

VIII

nemzetiségek szóvivőinek tekintik megmutatta: hogy sem törvényhozásunk szándékai, sem azon elvek melyeket a választmány a nemzetiségi kérdés tárgyalásánál követett, kellőleg nem méltányoltattak: hasznosnak sőt szükségesnek tartom, hogy e hiány az irodalom által pótolassék, magától értetvén, hogy ennek feladása csak ezen elveknek általános fejtegetésében kereshető. A részletes alkalmazás, s egyes törvény javaslatok készítése, nem az irodalom hanem a törvényhozás köréhez tartozik, mely az egész nemzet képviselőiből állván a sokféle érdekek teljes ismerete, és a különböző elvek kimerítő megvitatása által elkerülheti azon egyoldalúságot, melytől az egyes ki valamely nagy fontosságú kérdés megoldásán fárad a legjobb akarat mellett is alig biztosíthatja magát.

Ismerem a nehézségeket melyekkel feladásom így is jár.

Valamint egészen töretlen utakon is könnyebben haladunk, mint olyanokon, hol kerekünk minden nyomon mély vágásokba akad: úgy nincs nehezebb, mint oly valamiről szólani, mi hosszabb ideig általános vitatkozás tárgyául szolgált. Tudom s tapasztaltam, hogy ki hazánkban a nemzetiségi kérdéstről beszél, könnyen félreértéseknek teszi ki magát, s ha azt részrehajlatlanul tárgyalja közönyösséggel, ha melegebben szól részrehajlással vádoltatik: de e nehézségek mind csak az egyest érhetik s a közügy a discussio által, meggyőződésem szerint, csak nyerhet s így el kell fogadnom ezen meggyőződésem következéseit, azon öntudatban keresve s találva megnyugtatómat: hogy annyi éven át folytatott törekvéseim a nemzetiségi kérdés megoldását ugyan nem fogják eredményezni; de hogy fáradozásaim ezen ügy körül

IX

nem voltak egészen hasztalanok, legalább annyiban nem, a mennyiben ezek is azon mindinkább tejjedő meggyőződésre hatottak; hogy a nemzetiség kérdése nem egy vagy más külön nemzetiségnek, hanem e hon minden polgárainak, az egész nemzetnek közös ügye, s ezért nem, ha a magyar, szerb, román vagy sláv nemzetiség külön kívánatait támogatjuk,— hanem csak úgy intéztethetik el véglegesen, ha a hon közös érdekeit tartjuk szemünk előtt.

S a nemzetiségi kérdés békés megoldása, mely e haza jövője felett határozni fog, csak ettől függ.

Budán, május 1-én 1865.

B. Eötvös József.

Tartalom.

	Lap
ELŐSZÓ.....	V
I. Az uralkodó eszmék befolyása.....	1
II. A nemzetiségi eszme.....	9
III. A nemzetiség eszméje Magyarországon.....	17
IV. Hazánkban a nemzetiségi kérdésnek csak oly megoldása cél-szerű, mely mind a political mind a nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek megfelel.....	29
V. Horvátország.....	43
VI. A nemzetiségi kérdés megoldásának feltételei hazánkban	50
Az ellentétek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldásának út-jában állnak.....	53
VIII. Az állam szükségsei s a nemzetiségek követelései.....	59
IX. A nemzetiség kérdése megoldásának két rendszere.....	76
X. Vájjon a rendszer, mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által határoztatik meg, gyakorlatilag alkalmazható-e hazánkban?.....	81
XI. Mik lennének e rendszernek következesei az egyéni s polgári szabadságra s a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítésére	89
XII. Hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása mily hatást gyakorolna az osztrák birodalomra s a hazánkban lakó egyes nemzetiségeknek jövőjére?.....	103
XIII. A nemzetiségi kérdés csak úgy oldathatik meg, ha minden egyesnek egyéni szabadságát biztosítjuk.....	118
XIV. A szabadság befolyása az egyes nemzetiségekre.....	125
XV. Igaz-e hogy a nemzetiségeknek engedett teljes szabadság az ország fennállását veszélyezteti?	133
XVI. Befejezés.....	141

I.

Az uralkodó eszmék befolyása.

Civilisatiónk fő jelleme, mely azt az ókor civilisatiójától leginkább megkülömbözteti, azon közösség, mely, mióta a keresztény vallás uralkodóvá vált, Európa népeinek kifejlődésében észrevehető.

Az ókorban a haladás soha nem általános. Az eredmények, melyekhez magasabb műveltség egyes népeket vezet, soha nem közösek. Valamint a vallás, úgy a civilisatio, mely erre épült, minden egyes népnek sajátja, melyet birodalma körén túlterjeszteni nem akar. Nagy események néha áttörik a köröket, melyekben az egyes népek léte mozog. Ez történt nagy Sándor bámulatos hadjárata — ez a római nép foglalásai s azon békésebb befolyás által, melyet az ókorban egyes kereskedő népek gyakoroltak. így talá-lunk görög telepeket Ázsia, Afrika s Európa több országaiban, melyeket részint nagy Sándor s utódainak hatalma, részint a görög nép vállalkozó szelleme alapított; így akadunk a phoenitiai civilisatio nyomaira az ókor által ismert világ különböző részeiben; és tudva van, hogy Róma százados uralma alatt sok

helyen a meghódított népeknek még nyelve is elenyészett.

De azon folytonos érintkezést s ennek következtében a kölcsönös hatást, melyet jelenleg különböző nemzetek civilisatiója egymásra gyakorol, s azon közösséget, mely ez által azoknak felfogásában, nézeteiben s törekvéseiben támad, — ezt az ó világ összes történetében hasztalan keressük.

Valamint a népek, úgy civilisatióik tökéletesen idegenen vagy ellenségesen állnak egymás mellett; viszonyuk teljes közönyösség, vagy küzdelem, mely csak egynek tökéletes elnyomásával végződik. Semmi sem bizonyítja ezt inkább, mint a görög coloniák állapotja, melyek a világ különböző részeiben saját civilisatiójukat századokig fentarták, a nélkül, hogy ez a környező barbar népekre — vagy hogy e népek a görög civilisatióra észrevehető hatást gyakoroltak volna.

Mióta a kereszténység elvei az ó világ nézeteit háttérbe szoríták (mi természetesen nem azon perczben történt, melyben Constantin a keresztséget folvév, hanem csak fokonyként és akkor, miután, Róma a keleti birodalomtól elszakadván, az egyház független kifejlődése lehetővé vált) e helyzet változik s mig az ókorban csak uralkodó s elnyomott népeket, csak teljes különállást, vagy küzdelmet találunk: a keresztény civilisatióval a népek társassága tűnik fel, előbb gyöngén s alig észrevehetőleg, de mindig több s világosabb jelenségekben mutatkozva, a mint azon kötelék, mely a népeket egybefűzi, azaz a vallás közös tanai s az egyház mindenre kiteredő befolyása közöttök erősebbekké válnak.

Küzdelmeket látunk a különböző népek között ezután is, háborúkat, melyeknek kegyetlensége az azt viselők műveltségi fokával arányban áll: de a viszony, melyben Europa keresztény népei egymáshoz állnak, hasonlónak válik ahoz, melyet az ókorban a hellen nép külön ágai egymáshoz elfoglaltak. Mint ezeknél úgy a keresztény Europa különböző népeinél a közös vallás a civilisációnak egy bizonyos közösségét idézi elő, melylyel együtt az eszmék általános, minden népekre kiterjedő hatalma kezdődik; úgy hogy a népvándorlások végétől mostanig nem találunk időszakot, melyben bizonyos eszmék az összes keresztény világra általános befolyást nem gyakoroltak, s melyben civilisációnk fejlődése nem éppen ezen eszmék hatásának lett volna következménye.

A hosszú küzdelem, mely századokon át az egyház s állam felsőbbsege vagy függetlensége iránt folyt, a hűbéri viszonyok megállapítása s rendezése, a polgári szabadság utáni törekvés a középkor városaiban az egyes országok s tartományok alkotmányos szervezete, nagyobb államaink alakulása, a fejedelmi hatalomnak kiterjesztése, a nagy vallási reformatio s a forradalom, mely az állam körében hasonló átalakulás után törekszik, — egyiránt bizonyítják, miként csaknem minden, mi Europa egyes népeinek kifejlődésére elhatározó befolyást gyakorolt, oly eszmék hatása által idéztetett elő, melyek nem egy vagy más népnek sajátai, hanem közösek valának mindazoknál, melyek a nyugoti egyház befolyása alatt fejlődtek ki, s a büszke szó, mely a francia forradalomról mondatott, hogy az körül fogja futni a világot, éppen úgy illik minden eszmére, mely a X-ik századtól az újabb

időig egyes népek körében nagy mozgalmakat idézett elő.

Ha a különböző és alacsony műveltségi fokot tekintjük, melyen Európa népei a középkorban álltak, a közöttök létező érintkezések ritkaságát s állami s társadalmi viszonyaikat: természetes, hogy a befolyás melyet egyes eszmék az egész keresztény világra gyakoroltak, nem terjedhetett ki minden népekre egyszerre. Oly eszmék, melyek bizonyos nemzetek fejlődésére egy bizonyos korszakban hatottak, másoknál sokkal későbbben vagy egészen megváltozott alakban tűntek föl és néha egészen különböző eredményekhez vezetnek: de hatásuk azért ném kevésbé általános; s ha Európa történetén, azon időponttól, melyben az kereszténynyé vált, mostanig végig nézünk: egy ropant sereg haladásához találjuk azt hasonlónak, melynél az utolsó csapatok azon téren, melyet az előőrök rég elhagytak, sokkal később vonulnak keresztül, de melynél a sereg minden részei ugyanazon egy vidéken mennek át.

Ha az egyes eszmékre fordítjuk figyelmünket, melyek Európa népeire elhatározó befolyást gyakoroltak, a legnagyobb sokféleséget, sőt ellentéteket találjuk. Mit egy korszak örök igazságnak fogad el, az, néha ugyanazon nemzedék alatt, mely ez eszme tiszteletében növekedett fel, köz-megtámadás, sőt gúny tárgyává válik s helyébe, hasonló lelkesedéssel, épen az ellenkező állittatik föl, hogy egy bizonyos idő múlva hasonló megvetéssel dobassék félre; s ki csak azon ellentétre fordítja figyelmét, melyben egyes korszakok eszméi s törekvései azokkal állnak, melyek rövid idővel előbb divatoztak: — méltán elszomorodhatik nemünk gyengesége fölött, melynek története

csak csalódásainak hosszú sorozatából áll; de e nézet megváltozik, ha figyelmünket nem egyes korszakokra, hanem civilisatióink egész menetére fordítjuk. így tekintve a történet, azon változások mellett, melyeket egyes eszmék befolyására nézve különböző korszakokban tapasztalunk: egyszersmind azon következetes-séget mutatja föl, melylyel az emberiség egy bizonyos irányban előre halad, civilisatióink egész fejlődése nem lévén egyéb egy szakadatlan törekvésnél azon célok után, melyeket a kereszténység fölállított s mélyekre nézve az egyes korszakokban felmerült eszmék csak eszközül szolgálnak, hogy azonnal másokkal cseréltesseken föl, mihelyt az általános haladást többé nem segítik elő, vagy azt épen akadályozzák.

Ezt látjuk az egyház körében, hol a szellemi érdekeknek függetlensége, melyre hivatkozva a római egyház szabadságát sőt uralmát megalapítá, — később a reformatio által a római egyház ellen fegyverül használtatott.

Ezt találjuk államainkban, hol a polgári rendnek szabadság utáni törekvése, melyre a fejedelmek hűbéreseik ellen küzdve hatalmuk megállapításánál egykor támaszkodtak, később a királyi hatalmat a törvény korlátái közé szorítá.

Ezt tapasztaljuk végre az ipar körében is; mert ki nem tudja, hogy az apróságokig menő rendelkezésekkel a czéhrendszer az egyeseknek tevékenységét korlátozsd egykor, csak a munkás osztályok biztosítására s az ipar kifejlesztésére hozattak be, hogy e rendszer később ugyanazon érdekek nevében támadtatott meg, s hogy napjainkban, miután a munkának

korlátlan szabadsága a várt eredményeket nem idézte elő — ugyanezen cél elérésére ismét új eszközöket keresünk s hogy ekép a czéhek a középkorban, a teljes munkaszabadság a francia forradalom után, — s napjainkban az mit munka-organisatiónak nevezünk, bár mennyire ellentétben látszanak állani egymással, csak azonegy törekvésnek különböző phasisai.

S a mit itt látunk, azt találjuk az emberi nem kifejlődésének minden egyéb köreiben is. Azon percztől, melyben a kereszténységgel újabb civilisatiónk alapja letétetett, haladásunk iránya nem változott meg. E haladás néha gyorsabb, néha lassúbb de folytonos? és ha a zavar és bonyodalmak közepette, melyeket egyes korszakokban találunk, megrendülünk hitünkben nemünk magas hivatása iránt, — nem szükséges egyéb: mint hogy az egyes pillanat helyett nagyobb időszakokra fordítsuk figyelmünket, hogy kételyeink eloszoljanak. így tekintve a történet a meggyőződéshez vezet, hogy azon időtől, melyben az emberi nem egységének s magas hivatásának hite a keresztény vallással elterjedett, oly pillanat nem található, melyben az emberi nem valamely része az anyagi hatalom zsarnoksága ellen, melyben a szabadságért, egyenlőségért s a jólétnek közösségéért egy vagy más formában nem küzdött, s melyben daczára minden akadályoknak e czélokhoz nem közeledett volna, és ha múltunkban azon általános törvényt keressük, mely az eszmék befolyására nézve a világtörténetben nyilatkozik, az eredmény azon meggyőződés: hogy minden eszme csak akkor s azon alakban válik egyes korszakokban uralkodóvá, melyben azt az általános haladás érdeke megkívánja s hogy mindenik a hatalmat, melyet az valamelyik

korszakban gyakorol, elveszíti, ha oly alakban állíttatik föl, mely által az általános iránynyal, melyet civilisatiónk haladásában követ, ellenkezésbe jön.

S ebből azon befolyás módjára s kiterjedésére nézve, melyben egyes eszmék bizonyos korszakban hatnak, a következő szabályokat vonhatjuk le:

Először, hogy oly eszméket, melyek egyszer általánosokká váltak, elnyomni s azoknak következeit elhárítani — nem lehet, s hogy az egyes nép vagy ország, bármennyire hatalmas legyen, magát az ily eszmék hatása elől nem zárhatja el.

Másodsor, hogy azon befolyásnak nagysága s iránya, melyet az egyes eszme gyakorol, azon állapotoktól függ, melyek az egyes nép- vagy országban akkor léteztek, midőn az eszme körében uralkodóvá válik s hogy valamint minden eszme a létező viszonyok azon részére, mely vele ellentétben áll, módosító hatást gyakorol; úgy a létező viszonyok hasonló visszahatást gyakorolnak az eszmére s főképp azon formára, melyben az eszme az egyes országban felállíttatik.

Harmadsor hogy a befolyás, melyet az eszmék a társadalomra gyakorolnak, soha nem terjed annyira, hogy az egész társadalmat rögtön megváltoztassa s minden létező viszonyokat felbontson s hogy a legnagyobb átalakulásnál is, melyet egyes eszmék hatalma előidézett, mindig sokkal több marad meg a régiből, mint megváltozik.

Ha civilisatiónk múltján végig megyünk, benne ezen tétéleket egyenként igazolva fogjuk találni. Egész lefolyása alatt minden korszak valamint az eszmék által kifejlődésünkre gyakorolt hatalmat: úgy azon

korlátokat mutatja meg, melyek között e hatalom gyakoroltalak; — s midőn azon vigasztaló meggyőződéshez vezet: hogy az anyagi erőszak a szellemet állandóan nem nyomhatja el s az emberek hitével sőt előítéleteivel szemközt végre mindig legyőzetik, — egyszersmind arra int, hogy várakozásainkban mérsékelték legyünk. Mert miután soha eszme még tökéletesen nem győzött s az egész társadalmat rögtön nem alakította át: saját eszméinktől sem várhatunk ily eredményeket.

A civilisatio hasonló az egyes kifejlődéséhez. Mint az ismeretek s meggyőzések s mi ezektől függ a szellemi irány az egyeseknek minden törekvéseire s egész életére elhatározó befolyást gyakorol: így hatnak eszmék az egész emberiségre; de valamint az egyes ember, úgy egész korszakok soha sem állanak kizárólag csak egy eszmének hatása alatt s ott mint itt meggyőződéseink tökéletesen megváltoztathatják törekvéseink irányát; de sem a múltnak emlékeit, sem a fenálló viszonyokat nem semmisíthetik meg; s minden kor saját eszméinek kivételére csak azon eszközöket használhatja föl, melyeket számára a múlt előkészített. S innen van, hogy valamint az anyagi hatalom, bármily erélylyel és következetességgel kezelve, mindig legyőzetik, ha a kor eszméivel ellentétbe lép: úgy a kor egyes uralkodó eszméi soha nem győzhetnek tökéletesen és soha nem idézik elő minden logical következéseiket.

Távolabb vezetne céloimtól, ha ezen állítások részletes bebizonyításába ereszkedném: — forduljunk most a tárgyhoz, melyet jelen iratom feladásául tűztem ki.

II.

A nemzetiségi eszme.

Jelen korszakunkra fordítván figyelmünket három eszmét találunk, mely arra elhatározó befolyást gyakorol:

a szabadság,

az egyenlőség,

s a nemzetiség eszméjét s minthogy korunk törekvése — a szabadság és egyenlőség létesítése után csak mint egy régen megkezdett mozgalomnak folytatása tűnik fel: tulajdonkép a nemzetiségi eszme az, mely a legújabb kornak sajátos jellemét adja.

S mi hát e nemzetiségi eszme vagy érzés, mely határtalan lelkesedései fölkaroltatva, napjainkban annyi küzdelemre ad alkalmat?

A nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámú emberek között — múltjok emlékei, jelen helyzetök s mi ezekből foly érdekeik és érzelmeik közössége által támad. Miből világos, hogy a nemzetiségi érzésnek forrása lehet minden, mi által az emberek között ezen összetartozásnak érzete keletkezik.

Nagy tényező erre a nyelv közössége s ezért természetes; hogy ott, hol az létezik, egy közös nemzetiségnek érzetét találjuk kifejlődve oly népeknél, melyek századokon át külön s néha ellenséges államokban éltek, sőt hogy még a nyelvrokonság is hasonló eredményeket idéz elő s a German-, Slav- és Románnépek között, a mennyiben a nyelvrokon népek közös ellenekkel állnak szemközt, egy bizonyos egységnek érzetéhez vezet. — De vannak a nyelv- s fajrokonzáson kívül a nemzetiségi érzésnek más tényezői is, s a történet, s jelen korunk tapasztalásairól kellene megfeledkeznünk, ha elismerni nem akarnók: hogy a múltnak közös emlékei s a jelen közös érdekei s reményei hasonló s néha erősebb érzelmeket idéznek elő az egyes országok különböző nyelven szóló polgárai között.

A nemzetiségnek érzete népeknél ugyanaz, mi az egyesnél személyiségének öntudata. Annyira áll ez, hogy, ha kérdeztetünk: mit ismerjünk külön nemzetiségnek? — nem válaszolhatunk egyebet, mint hogy: külön nemzetiségnek kell elismernünk minden népösszeget, melyben külön személyiségének érzete fölbredt. Minthogy tehát e külön személyiségnek önérzete különböző okok által ébresztetik föl: az ellentétek, melyeket a nemzetiségi érzet nyilatkoztaiban nem csak különböző népeknél, de ugyanazon népsőt ugyanazon embernél sokszor tapasztalunk a dolgok természetében fekszenek, s csak azon forráshoz kell visszamennünk, melyből ezen érzelmek egyes esetekben erednek, hogy az okot megértsük, melyért az Elsassban vagy Magyarországon lakó német, ki politikai nemzetiségéért minden áldozatra kész mégis

sértve érzi magát minden által, mi a német nemzet nevére homályt von.

Világos ezekből, hogy a nemzetiségi érzés nem új s hogy az egész történetben nincs időszak, mely* ben annak nyilatkozatait nem mutathatnék fel; tagadhatlan mindazonáltal, hogy ezen érzés soha az emberek tetteire nagyobb befolyást nem gyakorolt s ennyi követelésekre alkalmat nem adott, mint jelen korszakunkban. — Minek tulajdonítható ez?

Az első ok: azon előmenetel, melyet Europa nemzetei a műveltségben tettek. Valamint az egyesnél saját személyiségének öntudata az első lépés, melylyel elméleti kifejlődése kezdődik, s minden haladás, melyet e kifejlődésben tesz, csak ezen öntudat tisztább felfogásához vezet: úgy van ez nemzeteknél is, s lehetetlen, hogy azon arányban, melyben műveltebbekké válnak, bennök egyéniségöknek azaz nemzeti-ségöknek érzete ne ébredjen fel.

Amásodik ok: azon logikai összefüggés, melyben a nemzetiség eszméje azon eszméssel áll, melyek a XVIII-ik században a politika s társadalom mezéjén uralkodókká váltak.

Ha akkor, midőn a souverainitás egyesek tulajdonának tekintetett, kiknek jogai a magánjog elvei szerint ítéltettek meg, úgy, hogy csaknem minden létező állam az uralkodó család örökösödési jogának és szerződéseinek köszöni alakulását, ha, mondom, akkor, midőn az Isten kegyelméből bírt fejedelemség a közjognak egyedüli alapja volt a népek egyénisége nem vétetett semmi tekintbe s a legkülönbözőbb nemzetiségek egy államba szorítottak össze, vagy midőn valamely uralkodó ház fiágban kihalt egy nemzet a leányörökösök között tíz részre dara-

boltatott föl: ebben csak azon elvek logikai alkalmazását láthatjuk, melyek akkor általánosan uralkodtak; de ép oly világos az is, hogy, miután a XVIII-ik század a népsouverainitás elvét állította fel, ez nem történhetett a nélkül, hogy egyszersmind a népeknek bizonyos jogosultsága el ne ismertessék.

A népsouverainitás eszméje az egyes nép jogosultságának eszméjét foglalja magában s mint-hogy a XVIII-ik század a népsouverainitás eszméjével egyszerre az egyenlőség eszméjét állította fel: e két eszme közös hatása szükségkép a népek egyenjogúságának elismeréséhez vezetett, -mely e szerint nem egyéb, mint azon elveknek, melyeket a XVIII-század minden jogi viszonyok alapjául elfogadott következetes alkalmazása a népekre, melynél csak azon szenvedélyesség meglepő, melylyel az történt.

Sőt még e szenvedélyesség is természetesnek látszik, ha azon viszonyokra fordítjuk figyelmünkét, melyek a múlt század végétől a legújabb időkig Europa-szerte léteztek s melyek a nemzetiségi eszme mellett napjainkban feltűnt lelkesedésnek harmadik s talán legfőbb okát képezik.

A tapasztalás mutatja, hogy valamint az '«gyesek, úgy népek is azt, mi helyzetükben kellemetlen, többnyire egy oknak tulajdonítják, s ennek eltávolításától várják egész üdvöket, miből az következik, hogy valahányszor hosszabb ideig egy irányban haladva, az károsnak tapasztalták: az épen ellenkezőben keresik üdvöket. Az emberi elme ellentétekben halad, s akár egyesek akár nemzetek kifejlődését észleljük, azt fogjuk tapasztalni: hogy történetöknek folyama tulajdonképen csak egymást követő reakciókból áll. Ezt tapasztaljuk a XVIII-ik század történetében is.

Valamint a középkornak vége felé, miután egyes osztályok a műveltség magasabb fokára emelkedtek, semmi nem volt érezhetőbb mint hiánya a rendnek s egy magasabb hatalomnak, mely azon kor számtalan kisebb zsarnokait féken tartsa; s valamint akkor a népek egyes osztályai örömezt fölálodoztak mindent, csak hogy azon bajoktól szabaduljanak, melyeknek súlya elviselhetlenné vált: úgy a XVII-ik század végétől, miután az állam, azaz a fejedelmek korlátlansága csaknem ugyanazon következtéseket idézte elő, melyeknek elhárítására alapítva volt: e hatalomnak korlátolása s a politikai szabadság kivívása állítatott fel, mint azon panacea, mely minden létező bajok orvoslására kívántatik; s miután minden visszaélés, minden igazságtalanság, minden #mi a haladásnak a XVIII-ik században útjában állt, a korlátlan királyi hatalom, egyes osztályok kiváltságai és azon visszaélésekkel állt összeköttetésben, melyek a középkorból felmaradtak: minden törekvés kizárólag csak ezeknek megsemmisítésére irányoztatott s minden egyéb érdekek háttérbe szorítottak.

De ezen érdekek, habár feledve, azért nem kevésbé léteztek, s mihelyt a nagy mozgalom, mely a szabadság s egyenlőség nevében kezdetett meg: legalább negatív céljait elérte, azaz mihelyt az államnak középkori szervezetét felbontotta: ezen érdekek, melyek e nagy átalakulásnál tekintetbe nem vétettek, léptek előtérbe s közöttök a nemzetiség érdekei is.

Mi ezen átalakulást, melyen a múlt s jelen század alatt Europa keresztül ment, különösen jellemzi, ez azon befolyás korlátlansága, melyet arra a tudomány gyakorolt. Más forradalmak, melyeken egyes orszá-

gok keresztül mentek, egyes visszaélések, bizonyos osztályok vagy fejedelmek ellen voltak irányozva, s mihelyt céljokat elérték legfőlebb hasonló bajok visszatérése ellen garantiákat állítottak fel. A XVIII-ik század forradalma nem egyes visszaélések megszüntetését, hanem, a tudomány által felállított elvek nyomán, egy egészen új rendszer megalapítását, — az egész világnak tudományos theoriák szerint új rendezését tűzte ki céljául s ennek követésében oly kíméletlenséget tanúsított, mindre a korlátlan fejedelmi hatalom korszakai nem mutatnak példát.

Az egész fejlődés, mely politikai tekintetben az utolsó századok alatt történt, nem egyéb, mint a centralisatio elvének kiterjesztése s megszorítása azon autonómiának, melylyel a középkor alatt az egyes tartományok, városok sőt egyes nemesek bírtak; de a fej delinek míg az állam hatalma csak általuk és saját érdekökben gyakoroltatott, érintetlenül hagyák legalább azt, mi által magukat korlátolva nem érezték. Mióta azonban a törvényhozás a nép kezébe ment át, s a kormány majorítások nevében gyakoroltatott: a centralisatiónak elve kiterjesztetett mindenre. Mi az államnak teljes egységével össze nem fért, — mi az országos többség korlátlan hatalmát szűkebb körökbe szoríthatá, — mi az egyenlőséget sőt mi az egyformaságot zavarható, mely a kornak ideálja vala, mindez mint az örök igazság s az emberiség elévülhetlen jogainak sértése s jólétének akadályá tekintetvén, ha nem támadtatott is meg, legalább olyannak vétetett, mi a törvényhozónak figyelmét nem érdemli; s ide tartozott főként az állampolgárok nemzetisége is. Századunk e tekintetben csak azon irányt követte, melyet a XVIII-ik század elébe jelölt, s nem

szenved kétséget, hogy a nemzetiség elve a keresztény civilisatio egész lefolyása alatt soha inkább lábbal nem tapodtatott mint a forradalom után támadt nagy háború s a bécsi congressus alatt, mely ezt követé. — Bámulhatjuk-e tehát, ha mint mindig, úgy most azon érdekek nevében, melyek a létező viszonyok által leginkább sértettek, reactio támadt e viszonyok ellen s az államszervezet, melyet a XVIII-ik század a jogegyenlőség létesítésére állita fel, de mely csak a többség absolut hatalmát biztosítja, épen a jogegyenlőség nevében támadtatott meg, oly országokban, hol több nemzetiség együtt lakik s azok, melyek kisebbségben vannak a majoritás korlátlan hatalma által kifejlődésükben akadályozva érzik magokat.

Világos ezekből, hogy ama nagy nemzetiségi mozgalom, melynek közepette élünk, s mely egyes államokat, sőt Europa egész politikai rendszerét veszélylyel fenyegeti, csak oly okoknak tulajdonítható, melyeknek hatását kijelölhetjük s épen úgy mint azon mozgalom mely a királyi hatalom érdekében a középkori államviszonyok ellen, s mint az mely később a szabadság s egyenlőség érdekében az absolut királyi hatalom ellen támadt, csak egy új lépés ugyanazon irányban, melyet az emberiség haladásában követ, miből a legnagyobb valószínűséggel azt következtethetjük, hogy valamint az okok között, melyeknek ezen eszme és más korszakok uralkodó eszméi befolyásukat köszönik a legnagyobb analógia létezik: úgy hasonló analógiát fogunk tapasztalni azon eszme következéseire nézve is.

Mint minden eszme, mely a történelem egy vagy más korszakában uralkodóvá vált, úgy a nemzetiségi eszme maga után fogja vonni szükséges követke-

zéseit s nincs földi hatalom, mely eszközölhetné, hogy az kifejlődésünkre nagy és elhatározó befolyást ne gyakoroljon.

De mint más eszméknél, úgy itt e befolyás csak addig terjed, míg a követelések, melyek az eszme nevében tétettek, azon iránynyal, melyet, civilisatióink haladásában követ, ellentétbe nem léptek.

És mint más eszméknél úgy itt is e befolyás soha nem terjed annyira hogy minden állami s társadalmi viszonyokat rögtön megváltoztasson s minden fennállót átalakítson.

Ezen eszme befolyásának nagysága és iránya is azon állapotoktól függ melyek között az eszme létesítése az egyes országokban megkísértetik, s valamint a nemzetiségi eszme ezekre módosító hatást fog gyakorolni: úgy ezen állapotok hasonló ellenhatást gyakorolnak azon formára, melyben a nemzetiségi eszme valósítása lehetséges.

Ez utóbbiból világos, hogy a nemzetiségi eszme valószínű következéseiről s azon módokról, melyek szerint a nemzetiség nevében tett követelések valósíthatók, csak úgy szólhatunk alaposan, ha e kérdést nem általánosságban, hanem ha azt egy bizonyos ország vagy állam különös viszonyainak szempontjából tárgyaljuk, — s ez az, mit a következő fejezetekben megkísérlünk.

III.

A nemzetiség eszméje Magyarországon.

Nincs ország, melynek helyzetére a nemzeti-ségi kérdés elhatározóbb s általánosabb befolyást gyakorolna, mint hazánk.

Mindenütt, hol újabb időben nemzetiségi mozgalmakat találunk: azok egy irányt követnek. Német- s Olaszországban a nemzetiségi követelések csak a faj- s nyelv egységére, Lengyelországban csak a történelmi jogra hivatkoznak: nálunk a két irány egyszerre lép fel, s míg az ország a birodalom — s Horvátország Magyarországra irányában önállóságának jogosultságát a történelemre alapítja: addig Magyarország, Erdély s Horvátország külön körében az oláhok, slávok, németek, szerbek, oroszok külön nyelvök s származásuk nevében oly követelésekkel lépnek fel, melyek a történelmi joggal ellentétben állnak; s túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a nemzetiségi eszme sehol nem állított fel oly formában, melyre hazánkban példát nem találunk. — E sajátos állapot történelmi fejlődésünk következtében s azért hogy a nemzetiségi kérdéstről alaposan szól-

hassunk: szükséges egy rövid tekintetett vetnünk hazánk múltjára s azon viszonyokra, melyek között e kérdés nálunk keletkezett.

A terület, mely most hazánkat képezi, századokon át a keletről nyugót felé nyomuló népeknek harczmezőül vagy állomásúl szolgált, melyen azok egy időre megpihentek, míg új, utánok nyomuló népár által ismét tovább nem szorítottak. így történt, hogy elődeink, midőn a népvándorlásnak korszakát bevégezve e téren megjelentek, itt a legkülönbözőbb népeknek töredékeit találták, nagyobb részben a sláv fajhoz tartozókat, de melyek még sehol nagyobb tömör nemzeteké nem alakultak. Ezen állapot kétségbevonhatatlan hatást gyakorolt a magyar birodalom megalapítására. — Valamint észak- s keletnek a Kárpátok, dél- s nyugotnak a még fennálló keleti s a már alakult német birodalom jelölték ki azon határokat, melyeken túl elődeink egy századig folytatott vitéz hadjárataik által uralmokat nem terjeszthették, úgy az, hogy e nagy tartományt oly rövid idő alatt elfoglalták s határai között egy erős birodalmat alkothattak, főként annak ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát. Mert a helyen, melyet megszálltak egy nagyobb államnak alkotása szükséges vala, s mert a különböző néptöredékek, melyek az országot előbb bírták, arra alkalmasoknak nem mutatkoztak; azért sikerült a kaczagányos apáknak az, miután más, számra nagyobb s vitézségre hasonló népek hasztalan törekedtek. A magyar hódítás csak azon ragasz, mely e különböző anyagú darabokat egy egésszé egyesíti, de a nélkül, hogy a közöttök létező különbségeket megszüntetné, — és

kétségtelen, hogy a magyar birodalom már keletkezésénél különböző nemzetiségeket foglalt magában.

Ezen állapot történetünk első századaiban nem változott s ez természetes. Míg a hódító faj korlátlanul uralkodik: nincsen ok, melyért nemzetiségét, mely kiváltságainak alapja, másokra terjeszteni kívánná, s a magyar nép szintúgy, mint azok, melyeket meghódított, nem álltak a műveltség oly fokán, hogy közülök bármelyik a többi nemzetiségeket asszimiláltatta volna. Történetünk első századai e részben nem különböznek más országokéitól, tudjuk, például, mennyi idő kellett, míg a hódító normán a szászszal egybeolvadva a hatalmas angol nemzetet képezé. Fel-tűnő csak az, hogy a helyzet, melyben a különböző nemzetiségeket történetünk kezdetén találjuk, később is ugyanaz maradt, és történetünk talán semmiben sem különbözik inkább más népekétől, mint ebben.

A középkor vége felé majd a fejedelmek, majd az egyház törekvéseinek következtében csaknem mindenütt tömör nemzetiségek alakulnak s hol e törekvések egyes országokban nem sikerültek, ott a különböző nemzetiségek, mint ellenségek állanak egymással szemközt. — Hazánk e részben kivételt képez, s azon pillanattól, melyben a kereszténység behozatott a mohácsi vészig nem találunk törvényt, nem mutathatunk föl egy okmányt, melyből csak a legtávolabbi szándok tűnnék ki, hogy az ország különböző nemzetiségei egygyé olvasztassanak, vagy azoknak bármelyike elnyomassák.

Hazánk e részben Franciaországnak egyenes ellentétét képezi. Míg ott Suggertől XIV-ik La-josig minden kitűnő egyéniség mely az ország fe-

lett uralkodott különböző utakon csak a francia nép egységének megalapításán dolgozott: addig nálunk az államhatalom csaknem szakadatlanul az ellenkező irányban működött

Mintha a nézet, melyet szent István fiának adott tanácsaiban kimond hogy „egy nyelvű s szokású ország gyenge! — unius lingue uniusque moris regnum imbecille et fragile est“ (Decret. lib. I. Cap. 6. §. 3.) utódai által kormányzási szabályúl fogadtatott volna el: a királyi hatalom nem az ország különböző népeinek assimilatioján dolgozott, sőt inkább abban kereste feladását, hogy a birodalom egyes részeinek sajátságai feltartatván, a viszony, melyben azok a koronához állnak, ne változzék meg.

Távolabb vezetne, ha királyaink ezen eljárásának okait fejtegetném. A tény tagadhatatlan, s akár azon viszonyra fordítjuk figyelmünket, melyben a korona egyes tartományai az országhoz álltak, akár a különböző nemzetiségeknek állását tekintsük az ország határain belől, azt fogjuk találni, hogy valamint ott az egyes tartományok autonómiája, úgy az országban lakó különböző nemzetiségek sajátságai az ország egységének nevében soha nem támadtattak meg s hogy ha a magyar faj kitüntetésben részesült, az csak abban áll, hogy állása soha különös törvények s kiváltságok által nem biztosított.

Magyarország bel- s külpolitikája sok módosításokon ment keresztül, de e tekintetben nem; s monarchiánk kezdetétől a mohácsi vészig ugyanazon elveket találjuk alkalmazva, melyeknek egy részről ugyan azt köszönhetjük; hogy míg a középkor alatt más országokban csaknem mindenütt hatalmas hű-

béresek provinzialis vagy nemzetiségi érdekekre támaszkodva, az államot veszélybe ejték, nálunk az állam egységéről, a korona feloszthatatlan hatalmáról oly tiszta eszmék léteztek, minőket a XVI-ik század előtt Európában sehol nem találunk; mely eljárásnak azonban egyszersmind azon másik következése vala, hogy a magyar birodalom más országokkal szemközt egy compact egészet képezett ugyan, — de nemzetiségi tekintetben soha egygyé nem válhatott s függetlenségének századaiban a mohácsi csatáig mindig csak mint politikai nemzetiség tűnik fel.

A török uralom s azon nagy változások, melyek állami létünkben az által idéztettek elő, hogy közös fejedelmek által az osztrák-habsburgi ház örökös tartományaival összeköttetésbe jöttünk szinte nem változtatták meg e tekintetben helyzetünket.

A nagy ellentét, mely a kereszténység s izlam között létezett, háttérbe szorított minden egyebet s így a külön nemzetiségi érdekeket is, s a hosszú küzdelem, melyben az ország annyiszor megtámadott önállását s régi alkotmányát megvédte, méginkább kifejté e hon különböző ajkú lakosaiban az ország politikai egységének öntudatát, nemcsak a külföld hanem az örökös tartományok irányában is, kiknek lakóival e hon polgárainak egy része faj s nemzetiség tekintetében közel rokonságban állt.

S ebben fekszik a nagy különbségnek magyarázata, mely nemzetiségi tekintetben hazánk s más országok között a jelenben létezik.

Európának minden országai különböző nemzetségekből alakultak; de ezen különbségnek többnyire

kevés nyomai maradtak fel. Az uralkodó nép majd magasabb műveltsége, majd erőszak által — minőt például a német rend a slavok németesítésére használt magába olvasztotta a többieket s különböző népek töredékeiből nagy, tömör nemzetek alakultak. — Nálunk ily eljárás az újabb időkig nem is kísértett meg, s mégis daczára a faj s nemzetiségi különbségnek, mely e hazában mindig létezett, nincs talán ország, melyben a nemzetiségi kérdés az újabb időkig kevesebb zavarra adott volna alkalmat, s ha azt, hogy Magyarország lakói eredetökre nézve különböző népekhez tartoznak s különféle nyelveken szóltak mindig mint tényt nem tagadhatjuk, elkeli ismernünk azt is, hogy e tény történetünk folyamára a legújabb időkig nem volt semmi befolyással.

Újabb időben múltunk egyes legkitűnőbb férfiainak nemzetisége tudományos vitákra adott alkalmat. Voltak kik a Zrínyiek dicsőségét a h orvátoknak a Hunyadiakét az oláhoknak követelték s maga Dugonics túlzásig vitt lelkesedésének daczára, melylyel a magyar nemzethez ragaszkodott, nevének hangzása után a szerbekhez számíttatott; de épen, ha ezen állítások helyesek, nem bizonyítja-e ezen férfiak élete, a vér, melyet a hazáért ontottak, a hely melyet irodalmunkban elfoglaltak, hogy a szellem, mely jelenleg ezen vitákra alkalmat ad, előttök ismeretlen vala.

Nehéz időkön mentünk keresztül. A pártviszály sehol véresebb nyomokat nem hagyott maga után, mint hazánkban, s az ország polgárai sokszor fegyverben álltak egymás ellen.

Különbözők voltak e küzdelmek okai. A vallás, a trónörökösödés, a jobbágyok és urak közötti ellen-

tét, egyes dynaszta nagyravágyása — egy szóval mindaz mi más országokban pártviszályra adott alkalmat, vérrel áztatta hazánknak téréit. Csak egy van, mit, ha történetünk e sötét lapjain végig megyünk, az újabb időkig nem találunk: azt, hogy e viszályoknak a nemzetiség kérdése szolgált volna alap okául.

Mikor Árpád háza kihalt s mikor a felséges ausztriai ház a magyar királyi székre emeltetett, a pórhad, a vallási és polgárháborúk nehéz időszakában az anjoui ház pártolói s ellenei, hívei Ferdinándnak s Zápolyának, a pór és nemesség, a katholicusok s protestánsok — Magyarország egyik fele a másikkal álltak szemben;—de egy nemzetiség a másikkal soha! Történetünk bármily részére fordítsuk figyelmünket a pártok érdekeik s meggyőződések és nem nemzetiségeik szerint csoportosultak s nincs eset, hogy egy vagy a másik párt a hazának csak egy ajkú polgárait foglalta volna magába, melylyel a többiek szemben álltak. — E hon külön ajkú lakói nyolcz századon át egy ország polgárainak érezték magokat, kik nyelvökre nézve slávok, oláhok, németek maradtak, de soha egy perczig nem szűntek meg magyarok lenni, s kiknél a szívóosság, melylyel saját nyelvükhöz ragaszkodtak a hazának egységét soha nem veszélyeztette; mert valamint a másfél százados török járom alatt, úgy később is minden egyes nemzetiség saját szabadságának biztosságát csak a közös haza hatalmában s szabadságában keresheté.

A hatás, melyet a nemzetiségi kérdés kifejlődésünkre gyakorol, csak az újabb idővel kezdődik; s ha azon viszonyokat tekintjük, melyek a múlt század végétől kifejlődtek: nem nehéz ennek okait feltalálni.

Magyarország a XVIII-ik század szellemi mozgalmában csak kevés részt vett, s azért sem a népsouverainitás sem az egyenlőség elve a nemzetiség eszméjének ébresztésére nálunk közvetlenül nem gyakorolhatta azon hatást, melyet az előbbi fejezetben kijelöltünk.

Kétségtelen, hogy azon összeköttetésnél fogva, mely a nyugoti egyház köréhez tartozó népek szellemi kifejlődésében létezik, a lelkesedés, mely a múlt század végével a nemzetiségi eszme iránt több helyen támadt: nálunk sem maradt befolyás nélkül; s valamint Kazinczy- s társainak tevékenysége Németország irodalmi törekvéseivel világos összeköttetésben áll: úgy tagadhatatlan azon hatás, melyet nemzeti irodalmunk a magyar nép öntudatának emelésére gyakorolt; nem kevésbé bizonyos azonban az is, hogy e hatás, főképp kezdetben, csak e hon magyar népességére s ennek körében is csak a műveltebb osztályokra terjedhetett ki, s hogy az általános befolyás, melyet a nemzetiségi eszme később az egész nemzetre nyert, más okoknak tulajdonítandó.

Az első ezek között a haladás, melyet e hazában lakó külön ajkú népek a civilizációban tettek, mely sztikségkép az ország nem magyar nemzetiségei között is a nyelv s irodalom művelését vonta maga után.

A második a szomszéd országokban történt nemzetiségi mozgalmak s a faj- és nyelvbeli rokonság, melyben hazánk polgárainak egy része ezen országok népével áll.

A harmadik a diák nyelvnek a törvényhozás és közigazgatás körében elhagyása, mely által az ország magyarul szóló polgárai oly előnyben részesültek, melyel előbb nem bírtak.

A negyedik a politika mezején tett gyors haladás, mely a nemzetiség eszméjének kifejlődésére nálunk közvetlenebb hatást gyakorolt, miután a privilegiált osztályoknak nagyobb része tényleg a magyar nemzetiséghez tartozván, az ellentét, mely politikai vitáink korszakában az ország nemes és nem-nemes osztályainak érdekei felett támadt, a nemzetiségi különbségnek érzetét élénkebbé tévé.

Az ötödik végre azon befolyás, melyet democraticus átalakulásunk óta e hon minden ajkú s nemzetiségű lakói a közügyekre nyertek.

Ha a dolgok természetében fekszik, hogy minden nemzet, mihelyt a míveltségnek bizonyos fokára emelkedett, saját nyelvének s irodalmának művelésére fordítja ügyeimét, s ha e szerint azon buzgalomban, melyet a magyar nemzet a múlt század végével ezen irányban kifejtett, semmi meglepő nincsen: ugyanez áll az e hazában lakó más nemzetiségek hasonló törekvéseiről is; s valóban nem bámulhatja senki, ha, miután törvényeink e hon minden polgárainak teljes egyenlőségét kimondák: ezen elvnek tetteges alkalmazása nemzetiségi tekintetben is követeltetett s pedig ép oly általánosan s feltétlenül mint azt minden, az egyenlőség nevében tett követeléseknél tapasztaljuk. Mindez a dolgok természetében fekszik s ha Magyarországnak sajátságos helyzetét s azon viszonyokat vesszük tekintetbe, melyekben e hazában lakó különböző nemzetiségek nem a törvény értelmében, hanem tetteg egymáshoz álltak: még azon szenvedélyesség által sem lepetünk meg, melylyel e kérdés nálunk is csaknem keletkezésétől mindig tárgyalatott.

Hazánk, mely három századnál tovább fejedelmének egysége által az osztrák birodalommal szoros

kapcsolatban állt, nem csak törvényeinek értelmében, de tényleg önálló országnak érzé magát, mely csak saját kormánya által hazai törvényei szerint kormányozható, s mely ezen különállásához annálinkább ragaszkodott, miután benne azon alkotmányos szabadságának biztosítását látta melyet a birodalom többi részei akkor még nem élveztek.

Hogy ezen önállás annyi veszélyek s megtámadások között eddig megtartatott az csak az egyetértésnek vala köszönhető, melyet a nemzet alkotmányának védelmében eddig tanúsított; s ki hazánknak helyzetét önámitás nélkül tekinté, annak azon meggyőződéshez kelle jutnia: hogy Magyarország léte veszélyben forog, mihelyt a hazafiul érzés, mely e hon minden polgárait egy egészszé forrasztá, elvész. Bámulhatjuk-e? — ha, midőn azon érdekeltség, mely az ország lakói között saját nemzetiségök iránt támadt, a közös hazának szeretetét mindinkább háttérbe szorítá, és a nemzetiség nevében oly követelések tétettek, melyek az ország egységével látszólag ellentétben álltak: a nemzetiségi törekvések nálunk több ellenszenvvel fogadtattak, mint máshol? bámulhatjuk-e, hogy irányukban néha igazságtalanok valánk s egyesek fondorkodásainak vagy mesterségesen szított agitatóónak tulajdonítottuk azt, mi csak a dolgok természetes kifejlődésének csak a legnemesebb s a mieinkkel rokon érzelmeknek következése vala.

Ellenben, ha meggondoljuk, hogy, ámbár törvényeink soha a hazában lakó nemzetiségek között különbséget nem állítottak fel s mindenki — bármily nemzetiségnek fia — a szerint részesült az ország jogaiban és terheiben a mint a kiváltságos vagy nem kiváltságos

osztályokhoz tartozott: mégis e kiváltságos osztályok tényleg nagy részben magyarokból álltak; — nem természetes-e, kérdem az is, hogy ez ország különböző nemzetiségű, lakosai között a magyarok iránt sok helyen bizalmatlanság só't ellenszenv mutatkozott? Ezen bizalmatlanság kétségen kívül igazságtalan vala, fűkép azon pillanatban, midőn a magyar nemesség lemondva előjogairól, hazája minden lakóit egyenlő szabadságban részesíté; de nem a múltnak nem azon helyzetnek szükséges következése-e ez, melyben e hon nem kiváltságos osztályai századokon át éltek, s melynek emlékeit az utolsó évek jótéteményei nem törölhették le.

Igaz, hibák követték el részünkről és az egyes nemzetiségek részéről is: mi védelmünkben mint ők követeléseikben többször túlléptünk a határokon, melyeket az ország egységének s az egyes nemzetiségek szabad kifejlődésének érdeke elünkbe szabtak; és kétségtelen, hogy ha ezen hibáktól óvakodunk s azok kik egyetértésünkben czélzataik akadályát látták e hibáinkat ügyesen nem használják fel: sok keserőséget és szenvedést kerülhettünk volna ki; de az, hogy a nemzetiségi kérdés elmellőztessék s egész kifejlődésünkre elhatározó befolyást né gyakoroljon: nem függött senkinek ildomosságától s az előzményeknek ép oly szükséges következése, mint az, hogy e hon különböző ajkú lakói, bár mennyire lelkesüljenek saját nemzetiségök iránt, legalább nagy többségben most is a közös haza gyermekeinek érzik magokat, melynek jólétéért és szabadságáért minden áldozatra készek.

Sajnos, hogy épen midőn egyetértésünkre legtöbb szükségünk vala, közöttünk e kérdés fölmerült. Hatalásunk akadályát láthatjuk benne, s jövőnknek veszé-

lyét; de valamint az előadottakból láthatjuk, miként az, hogy e kérdés közöttünk fölmerült, nem egyesek hibás vagy bűnös eljárásának, hanem egész múltunk 8 jelen viszonyaink szükséges következése,: úgy meg kell győződnünk arról is, hogy a veszélyt, mely ez által támadt, nem kerülhetjük ki, ha e kérdést mellőzzük, vagy annak tárgyalását akadályozzuk, hanem csak úgy, ha azt megoldjuk.

Jövők e kérdés szerencsés megoldásától függ s meggyőződésem hogy ez hatalmunkban áll.

IV.

Hazánkban a nemzetiségi kérdésnek csak oly megoldása czélszerű, mely mind a political mind a nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek megfelel.

Szomorú, de általános tapasztalás, hogy minden kérdés, mely hosszabb ideig politikai vitatkozások tárgyául szolgált: végre oly formában állittatik fel, melyben annak megoldása a legnehezebb. Ez történt a nemzetiségi kérdésnél is. Egy részről oly követelések tétettek, melyeknek teljesítése az állam felozlását voná maga után, másik részről a jogalapként elfogadott egyenlőségi elvnek legtermészetesebb követkevései tagadtattak meg, és bizonyos, hogy e kérdés sokak által úgy tárgyalatott, mintha nem annak megoldása, hanem az lenne czéluk, hogy a súrlódások, melyekre az alkalmat adott, kiengesztelhetetlen gyűlöletté fejlődjenek ki. Miután a vita oly érdekek körüi forog, melyek legnemesebb érzelmeinkből erednek, a szenvedélyesség, melylyel az folyik talán természetes, de épen azért kettősen szükséges: hogy, kerülve mindent mi bárkinek érzéseit sérthetné, azt tisztán tárgyilagosan fogjuk fel.

A rövid visszatekintésből, mely által a nemzeti-ségi kérdésnek fejlődését hazánkban felvilágosítani iparkodtam, — két tényről győződhattünk meg.

Az első: hogy ámbár e hon lakosainak nemzeti-ségi különfélesége, mint tény mindig létezett, ez az ország egységének érzetét a legújabb időkig nem akadályoztatá, sőt hogy az egész középkor alatt alig találunk államot, melyben ezen érzet oly tisztán ki vala fejlődve mint hazánkban.

A második: hogy azon mozgalom, mely a nemzetiségi kérdés körül újabb időben támadt, nem mesterséges agitációnak, hanem több, a dolgok természetes folyamából kifejlett okoknak eredménye.

Ebből világos, hogy azon két, látszólag ellentétes irány, melyet hazánkban a nemzetiségi mozgalom követ, s melyeknek egyike az ország politikai egységének (a történelmi nemzetiségnek) másika a fajs nyelvi nemzetiségeknek jogosultságára hivatkozik: egy iránt a dolgok természetében fekszik.

Megengedem, túlzásokat találhatunk mindkét irányban, melyek csak a vita hevének, vagy mesterséges agitációnak következései; de nem kevésbé bizonyos: hogy e mesterséges agitatio s e szenvedélyesség mellett oly törekvések léteznek, melyeket tisztelnünk kell, s hogy a mozgalom maga e túlzások daczára is azért nem kevésbé természetes. Valamint a közösségnek érzete, mely egy ezred évi együttlét után e hon polgárai között támadt: rögtön nem enyészhetett el; úgy az, hogy a nagy nemzetiségi mozgalom, mely egész Európát áthatja, hazánkat érintetlenül nem hagyá: valóban senkit nem lephetett meg.

E két iránynak egyike egész múltunknak, a másik az újabb időben kifejlett viszonyainknak szükséges

következése, mindkettő egyaránt jogosult s ezért olyan, melynek elnyomása nem fekszik senkinek hatalmában s ebből azon következtetést vonhatjuk le:

hogy a nemzetiségi kérdés hazánkban véglegesen csak úgy tekintethetik megoldottnak ha annak megoldása mind e két iránynak megfelelő s a politikai s nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek egyiránt eleget tesz.

Ha ezen irányok egyikét mellőzve kizárólag csak a politikai vagy kizárólag a nyelvi nemzetiség igényeit méltatjuk figyelmünkre: a veszélyek, melyek a nemzetiségi kérdés által hazánkat fenyegetik más tere helyezettnének át, de nem szüntetnének meg. A mellőzött igények nevében ily esetben reactio támad, mely annál veszélyesebb miután nézetem szerint az ily egyoldalú eljárás mellett ezen irányok egyikét sem elégíthetjük ki állandóan s hogy ezt belássuk nem szükséges egyéb, mint hogy azon következtetéseket fontoljuk meg, melyeket a magyar állam feldarabolása az egyes nemzetiségekre s az egyes nemzetiségeknek folytonos elégedetlensége a magyar államra szükségkép maga után vonna.

Már fentebb említém, miként azon történeti tény hogy Magyarország uralmát jelen határain túl állandóan soha sem terjesztheté ki, geographiai helyzetén kívül főkép ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát s ugyanezen okoknak tulajdonítható az is, hogy e hon, miután a török uralom alatt három részre szakasztott, a látszólag legkedvezőtlenebb körülmények között, végre mégis ismét egy egészé alakult.

Miután a tért, mely a kárpátok hegyköre által geographicus egészszé válik, nem egy nagy nemzet,

de több különböző népek lakják, melyeknek mind-egyike számra csekélyebb semhogy geographicus határok nélkül saját függetlenségét feltarthatná: csak a magyar birodalom egysége azon paizs, mely alatt valamennyien biztosságokat kereshetik.

Több sláv íróban olvassuk: hogy a magyar népnek letelepedése a legnagyobb csapás, mely a sláv nemzetet valaha érte. Szerintök a magyar faj egy ék, mely a sláv nemzet testébe veretett, s északi ágainak a déliekkeli egyesülését megakadályozá. — Nékem úgy látszik hogy e nézet azon sokszor előforduló tévedésen alapszik, melylyel az újabb kor eszméit elmúlt századokra alkalmazzuk s egyes események megítélésénél nem az akkor létezett, — hanem jelen állapotainkat vesszük tekintetbe.

Nem vizsgálom mennyiben általános a sláv népek között egységöknek eszméje még napjainkban is. Ha az orosz és lengyel nemzetnek egymás közötti viszonyait s azon ellentéteket tekintjük, melyek a sláv törzs egyes kisebb ágai között most is léteznek, talán nem csalódunk, midőn azon meggyőződésünket fejezzük ki: hogy az összes slávtörzs egységének eszméje a népek kedélyére most sem bír azon hatással, melyet annak némelyek tulajdonítanak.

A középkorra nézve kétségtelen ezen állítás s hogy erről meggyőződjünk nem szükséges más mint hogy figyelmünket azon viszonyokra fordítsuk, melyekben a nagy sláv törzs különböző ágai ezen időszak alatt álltak oly helyeken, hol azok semmi idegen elem által el nem választva közvetlen érintkezésben maradtak. Mert miután a történet azt mutatja hogy a slávok sehol nagyobb államokká nem egyesültek, s hogy a közöttök fennállt ellentétek száza-

dókgig tartó érintkezés után is fenntartották magokat s ott hol körükben nagyobb államok alakultak, ez idegen elemek közbejöttével történt: talán nem csalódunk, ha feltesszük, hogy az ösztön nagy államok alkotására nem tartozik a sláv népeknek a történetben nyilvánuló tulajdonaihoz, — s hogy ha a magyarok Pannóniát soha nem foglalják is el, a sláv törzs azon részének története, mely itt lakik, valószínűleg ép úgy folyt volna le, mint más országokban.

Nem azért hozom fel ezeket, hogy azon fajoknak, melyek nagyobb államok alkotására a slávoknál több képességet mutattak, felsőbbiséget tulajdonítsak. — Valamint a költői szellem, mely a sláv népeknél oly kiválólag nyilatkozik, vagy a kitűnő képesség, melyet a german faj a speculativ tudományhoz mutat, nem jogosítja fel őket arra, hogy mások szellemi képességét lenézzék: úgy azon hajlam, melyet valamely nép a társadalmi alakulás egy bizonyos formájára tanúsított, szinte nem bizonyítja abszolút felsőbbiségét.

A tulajdonok, melyeknek összesége az emberi nem haladását eszközlötte s eszközli, nem egyes népek, hanem az összes emberiség tulajdonai; s a hajlam, melyet a sláv fajknál a helyhatósági alakulásra találunk, kétségen kívül ép oly lényeges arra, hogy társadalmi viszonyaink azon tökélyre emelkedjenek, melyet az emberi nem jóléte és szabadsága kíván.

Csak azon történelmi tényekre akartam figyelmeztetni az olvasót, melyekből valószínű, hogy őseink foglalása nem az egyedüli körülmény, mely hazánk terén egy nagy sláv állam alakulását akadályozó, s hogy ha elődeink Európában nem jelennek meg, ennek, hihetőkép, csak az lett volna következése, hogy a Kár-

pátok és Adria között semmi nagyobb állam nem alakú, mit föltéve, el kell ismernünk azt is, bogy ezen esetben az egyes kisebb nemzetiségek sorsa, melyek hazánkat lakják, alig lehetett más annál, melyre a középkor alatt a német híj szomszédságában lakó minden kisebb nemzetiségek jutottak. A nyugot-északi sláv népek jelen helyzete s azon tevékenység, melyet a német császárok a XI-ik században s később kifejtettek, hogy Magyarországot birodalmukhoz csatolják, — nem hagynak ez iránt semmi kétséget; s ki a múltat elfogulatlanul tekinti: bé fogja látni, hogy ezen törekvések a középkor alatt csak a magyar állam egységén törtek meg, mely az ellenállást lehetővé tévé.

És vájjon nem egészen hasonló-e helyzetünk a jelenben sőt a jövőben is?

A hová tekintetünket fordítjuk Európában mindenütt nagy államokat találunk, melyek alakulásukat nagy nemzetiségeknek köszönik, vagy ily államok alakítására való törekvést, mely ha Olaszországban célját egészen még nem érte is el s Németországban csak most kezdődik, később vagy előbb, de bizonyosan hasonló államok alakulását fogja vonni maga után.

Nálunk ily törekvés lehetetlen. Az ethnographiai viszonyok nem engedik, hogy Europa e részében nagyobb állam alakuljon, mely csak egy nemzetiséget foglaljon magába; de vájjon egy nagyobb állam alakulása kevésbé szükséges-e azért? Vájjon azon kisebb népek, melyek e tért betöltik, az ellen: hogy hazájok hatalmas szomszédaik küzdterévé, ők magok terjeszkedési vágyaiknak zsákmányaivá ne váljanak, miben kereshetik biztosságukat, mint szinte egy nagy állam alakulásában? s ha ez csak egyesülések által, csak úgy érethetik el, ha e számra kisebb népek, feltartva

saját nemzetiségüket, hatalmas szomszédaikkal szemben egy felbonthatatlan állami egészszé állnak össze: vájjon található-e oly combinatio, mely e czélnak jobban megfelelne, mint ha azon tartományok egysége feltartatik, melyeket szt. István koronája összefoglal? — nem csak azért, mert bármily kiterjedésben képzeljük magunknak az államot, melynek alakulását e különböző nemzetiségek biztossága kívánja, századok kellenének, míg annak egyes tagjai között az öszvetartozásnak oly erős érzete s oly cohaesio támadjon, minőt hazánk ezredévi története előidézett; hanem azért is: mert alig képzelhetünk combinatiót, mely az egyes nemzetiségeket minden elnyomás ellen jobban biztosítaná. Hazánk ethnographiai viszonyai e tekintetben minden nemzetiségnek teljes biztosságot nyújtanak.

Ha hazánk külön ajkú lakosai nemzeti egyéniségüket feltartották, míg ott hol ugyanezen fajú népek egy országban a hatalmas némettel találkoztak, nyomuk eltűnt, vagy legalább kiterjedésük köre tetemesen szökébb lett: az ok bizonyosan nem kizárólag a magyar faj nagylelkűségében, vagy felvilágosodottabb nézeteiben hanem azon arányban fekszik, mely e haza különböző népei között számuk és miveltségi fokukra nézve létezett, — s vájjon nem áll-e ez most, mint a múltban? — Azon népek, melyek az országot lakják találhatnának e nemzetiségük szabad kifejtésére biztosabb garantiákat, mint itt, hol ha mindaz, mi a magyar fej tullejlesztési vágyairól mondatik, igaz lenne is? — az elnyomás lehetetlen! — lehetetlen pedig azért, mert e hon különböző nemzetiségei között létező számarányok az ily elnyomást nem engedik.

Világos ezekből, hogy ha az ország egysége melleti lelkesedés jelenleg főképp e hon magyar ajkú lakosai

között nyilatkozik is: ez egységnek fentartása minden nemzetiségeknek egyiránt érdekében fekszik s hogy ezen egység felbontása által e hon minden nemzetiségei szabad kifejlődésök legfőbb garantiájától fosztanának meg.

Hasonló eredményhez jutunk ha a kérdés másik oldalát tekintjük s előttem kétségtelen, hogy viszonyaink oly módoni rendezése, melynél kizárólag a történelmi jogot tartva szemünk előtt, az egyes faj- s nyelvbeli nemzetiségek követeléseit nem elégítjük ki: ép úgy nem felelne meg céljának.

Miután a nemzetiségi kérdés nálunk más politikai célok eszközéül használtatott fel s a nemzetiségek nevében sokszor oly követelések tétetnek, melyek az ország egységét veszélyeztetik: sokakban e kérdés megoldhatása iránt kételyek támadtak s azon nézet terjedett el: nem lenne-e legcélirányosabb, ha kizárólag a közös haza érdekeit tartva szemünk előtt, az egyes nemzetiségek igényeinek kielégítésével, mely úgy is lehetetlen, nem fáradnánk. — Ha a birodalmi kormányval az állami kérdésre nézve megegyezünk s az egyes nemzetiségeket ellenünk nem támogatja, ha a mesterséges agitatio megszűnik s az ország kormányába befolyást gyakorolván, a különböző nemzetiségek szószólóit hivatalok által megnyerjük: mindezen lárma s izgalom mely most aggodalommal tölt, magában megszűnik.

Ha múltunkra vizsatekintünk s a módra gondolunk, melylyel a nemzetiségi súrlódások kiegyenlítésére tett kísérleteink visszautasítottak azok által, kik, mint hazánk különböző nemzetiségeinek képviselői léptek föl: természetesnek találjuk az elkeseredést, mely e nézet alapjául szolgál; de a nézet maga azért nem

kevésbé hibás s én alig ismerek hazánk jövőjére nézve nagyobb veszélyt, mintha azt követnők.

Megengedem, hogy a birodalmi kormány, mely eddig mint az ország különböző nemzetiségeinek pártolója lépett föl, bizonyos feltételek alatt, talán az ellenkező irányban járna el. Ha az alkotmányos kérdésre nézve köztünk s a birodalom között fennálló ellentétek kiegyenlítetténeek: oly törvények alkotása, melyek határaink között a magyar elem felsőbbségét biztosítják, talán nem fogna akadályokra találni. — A bécsi sajtó sokszor kimondta az előnyöket, melyekre a német s a magyar nemzetiség bizony számolhatnak, ha kezét fogva a birodalom többi nemzetiségeinek igényei ellen együtt lépnek fel s ha a békés megoldásnak minden reménye eltűnik s a nemzetiségek követeléseit állami fennállásunkkal összeegyeztetetlenek lévén a magyarnak választani kellene liberális elvei vagy hazája között: talán jöhetne idő, midőn e tanács elfogadódra találna. Megengedem ezt, de meg vagyok győződve arról is, hogy saját nemzetiségünknek ily suprematiája a legnagyobb csapás, mely azt érheti; — s ki helyzetünket elfogulatlanul tekinti, osztani fogja e nézetemet.

Abstrahálok az ártól, mely nemzetiségünk ily pártfogásáért tőlünk kívántatnék; de vájjon biztosíthatjuk-e ezen úton jövőnket? A magyar nemzetiség — mit még ellenei sem tagadhatnak — oly erőt s szívósságot tanúsított, minőre az újabb kor népei között kevés példát hozhatunk fel. Kizárva a tudomány, a közélet, sőt a felsőbb osztályok társaságának köréből e nemzetiség egy fél század alatt irodalmat teremtett magának, s messze körökben hatalmas befolyást gyakorolt, midőn azon irányokat, mely-

lyek most általánosakká váltak, Europa ezen részében a magyar nemzetiség kezdé meg. Az ok, melynek ezt köszönhetjük, nem a hatalom pártolásában, hanem csak nemzetiségünk belső életerejében rejlik. Mint a cser, mely a bércztetőn magánosan áll, nem védve s nem ápolva senki által csak önerejével küzdve az idő viszontagságai s a viharok ellen, melyek tövét megrázzák, ágait tördelik, de a csapásokhoz szokottat nem dönthetik meg: így nőtt, így fejlődött nemzeti- .
ségünk. Ha múltunkra visszatekintünk, elég oly időszakot találunk, midőn minden jelenség nemzetiségünk vesztére mutatott, de olyat, melyben a magyar nemzetiség a hatalom kedveltje, a kormány gondoskodásainak tárgya lett volna, nem hozhatunk fel, s ha ennek tulajdonítható, hogy benne a kellő simaság talán hiányzik: ennek köszönhetjük az erőt is, melylyel az érdes törzs sokszor sértve mindennek ellent állt. Nem oly növény ez, melynek jövőjét mesterséges oltalom által kell biztosítanunk, mely csak a kormány üvegházában fejlődhetik tovább, sőt ily gondoskodás elrontaná életerejét. Vészes szabadságban állt eddig, — csak a szabadságban fejlődhetik tovább, s ki e helyett pártolást és oltalmat ad: megfosztja elemétől melyen kívül nem élhet.

Megyőződésem az, hogy ha kizárólag a magyar nemzetiségnek specialis érdekeit tartjuk is szemünk előtt: az ily pártolás még itt sem idézné elő a megelégedést, melyet attól némelyek várnak. A magyar nemzetiségnek, hogy megelégedjék, szabadságra van szüksége mindennek előtt, s ez lehetlen, ha az ország különböző nemzetiségeinek igényeit elútasítva, olly állapotokat idézünk elő, melyek csak a kormánynak repressiv hatalma által tartathatnának fel.

De vájjon csak a magyar nemzetiségnek megelégedése szükséges-e az ország jövőjének biztosítására?

1848-czal új viszonyokba léptünk, s ha vannak is, kik ezt fájlalják és vágygyal tekintenek vissza az időre, melyben a nemzet a nagy európai mozgalmak körén kívül függetlenül élte napjait, mint csak az lehet, ki semmi hatást nem gyakorol: nincs senki, ki ezen állapotoknak visszahozását remélhetné, melyeknek megváltoztatása annyi dicsőség — és annyi szenvedésnek kútfeje volt. Az idő -örökre eltűnt, melyben az ország sorsa egyes osztályok belátásától s hazafiságától függött s bár miként fejlődjenek ki viszonyaink, az egyet biztossággal mondhatjuk: hogy azok nem fejlődhetnek ki úgy, hogy a jogegyenlőségnek elve ismét kérdésbe vonassák. És ha ez áll: nem kell-e elismernünk, hogy az ország fejlődése, annak jóléte sőt fennmaradása ezentúl csak az ország minden lakóinak műveltségétől s erkölcsi becsétől függ s hogy ezen okból minden, mi által ezek az ország lakóinak egy részénél magasabbra emeltetnek, valamennyünknek egyiránt érdekében fekszik. — Én valóban nem foghatom meg azoknak észjárását, kik elismerve, hogy az országban lakó különböző nemzetségeket politikai jogaiktól megfosztani nem lehet: mégis azoknak mivelését a hazára nézve közönyösnek tartják. Miután a szabad verseny e századában hazánk anyagi jóléte nem bizonyos osztályok, hanem csak a honpolgárok összeségének mivé lehet s miután azon buzgalom, mely e hon külön ajkú lakói között saját nemzetiségök kifejlesztésére támadt, tapasztalásaink szerint a műveltség általános terjedése leghatalmasabb eszközének bizonyult be: el kell is-

mernünk, miként az egyes nemzetiségeknek ebbeli törekvései csak közérdekeinket mozdílják elő. — Minden akadály, melyet az egyes nemzetiségek kifejlődésének elébe gördítünk: azon mértékben melyben célhoz vezet, e hazát legszebb reményeitől fosztja meg.

De ha, — mindezt mellőzve s tekintetbe nem véve azon veszélyeket sem, melyek szabadságunkat fenyegetik, ha a politikai jogok olyanok által gyakoroltatnak, kik arra a kellő képességgel nem bírnak, — kizárólag csak a magyar nemzetiség biztosítását tűzzük is ki célul: vájjon elérhetjük-e ezt oly eljárással, melynek következtében e hazának fennállása minden nem magyar lakóira nézve közönyössé válik?

Forduljunk ismét a múlthoz, mely e kérdésre legjobb felvilágosítást adhat.

Alig találunk országot mely annyiszor megtámadva nem csak létét de határait százados küzdelmek után úgy megtartotta volna, mint hazánk. A nyúgoti civilisatio határait állítva egész múltunk nehéz küzdelmekből áll; és vájjon ha e viharos időszakra visszanezünk, az erély, melyet küzdelmeinkben, — a szívósság, melyet, ha legyőzetünk, tanúsítunk : nem azon egyetértésnek következtése-e, melylyel e hon minden lakói a közös veszélyekkel szembeálltak? — s melynek alapját csak azon meggyőződésben kereshetjük, hogy e hon fennmaradása minden lakóinak egyiránt érdekében fekszik.

Gondoljuk magunknak hazánkat e közérzület nélkül, képzeljük, hogy lakóinak egy része, hogy egyes vidékek vagy tartományok az ország elleneivel kezdet fognak, vagy hogy a közügyre nézve csak közönyösökké válnak: s vájjon tartjuk-e valószínűnek,

tarjuk-e csak lehetségesnek, hogy ez annyi oldalról megtámadott ország fenállna?

A jövő, mely ránk vár hasonló e múlthoz s helyzetünk mi annak veszélyességét illeti nem változott. Most, mint akkor, a nyugoti civilisatio határszélein két nagy nemzet között állunk, melynek egyike, — mint a középkorban a török — századok óta terjeszkedik s más népek romjain alapítá meg nagyságát, míg a másik számra s műveltségében Europa első nemzeteinek egyike mindinkább hatalmának öntudatához jut, mindinkább egységén dolgozik, hogy, miután ezt megalapítá, hatalmát az egész Duna völgyére kiterjessze.

A küzdelem, melyhez Europa nagy nemzetei készülnek, határainkon fog lefolyni, s mi vár reánk? ha a rég előre látott pillanat, melyben a török birodalom felbomlik, s mely jövőnk felett is határozni fog, készületlenül talál; ha midőn minden erőnk megfeszítése szükséges, hogy önállásunkat fenntartsuk, az ország lakóinak egy része, mert méltányos igényeit kielégítve nem látja, mert az érdekközösség, mely a Duna s Tisza mentében lakó kiesebb népeket a nagyobb nemzetekkel szemközt összetartásra inti, el nem ismertetett, — ha hontársaink egy része, mondom, a haza jövője iránt közönyössé vált, — vagy a rokonságra emlékezve, melyben más államok népeivel áll, épen hazánk felbontásán dolgozik?-----

E kérdés bővebb fejtegetése, úgy hiszem felesleges.

Mindezekből világos, miként ha a nemzetiség kérdésére nézve vágyaink különböznek is, s a vita hevében mindkét oldalról néha oly követelésekkel lépünk fel, melyek egymással ellentétben állnak: ér-

dekeink legalább bizonyosan ugyanazok; s miként arra nézve a mit tennünk kell nem lehet véleménykülönbség közöttünk. Akár az ország általános, — akár az egyes nemzetiségek külön érdekeiből induljunk ki, higgadtan meggondolva a dolgot, csak egy meggyőződéshez juthatunk s ez az:

hogy a történelmi s politikai nemzet érdekeit csak úgy biztosíthatjuk, ha minden egyes nyelvbeli nemzetiség igényei kielégíttetnek; s hogy ellenben a különböző nyelvbeli nemzetiségek igényei csak úgy elégíttethetnek ki ha az ország egysége s állami léte biztosított.

Csak ha e két, látszólag ellentétes irányú követeléseknek egyiránt megfeleltünk: akkor mondhatjuk, hogy a nemzetiségi kérdés valóban megoldott.

De mielőtt azon módról szólnék, mely szerint ez eszközölhető: szükségesnek tartom, hogy egy más kérdés iránt mondjam el nézeteimet, mely szorosan véve a nemzetiségi ügynek részét nem képezi de azal némi összeköttetésben áll s vele gyakran össze-zavartatik, mi által ezen úgy is eléggé bonyolódott kérdés megoldása még nehezebbé válik.

V.

Horvátország.

Ama lelkesedés, mely a magyar nyelv s irodalom iránt a múlt század végével támadt — Horvátországban talált leghamarább s legtöbb követőkre. Azon nehézségek, melyekre a nemzetiségi kérdés hazánkban alkalmat adott, — legelőbb Horvátországban mutatkoztak ; itt formuláztattak azon követelések, — melyek a nemzetiségi elv nevében később általánosakká váltak — legelőbb.

E jelenségnek oka Horvátország autonómiájában kereshető, mely által a horvát népnél egyéniségének öntudata tartatott fel, s egyszersmind azon reactió, mely a magyar nyelv érdekében hozott törvények által más nemzetiségek között támadt, a tartományi s megyei gyűlésekben törvényes orgánumot talált. Ugyanezen oknak tulajdonítható azonban az is, hogy a mozgalom, mely Horvátországban a nemzetiség nevében megkezdett: itt nem szorítkozott a nyelvre; hanem áttérve a politica mezejére, azon viszonyok módosítását tűzte ki feladásul, melyek Horvátország s a magyar törvényhozás és kormány között századokig fennálltak.

Jelenleg a véleménykülönbség, mely Horvát- s Magyarország között létezik s a két ország százados egyetértését megzavaró nem nemzetiségi — hanem a szó szoros értelmében politikai kérdések körül forog; s így nem a nyelv s nemzetiségnek tett concessiók által, — hanem csak úgy mellőztethetik el: ha a két országnak kölcsönös politikai viszonyait oly módon állapítjuk meg, mely a Horvát nép igényeinek s a magyar korona érdekeinek egyiránt megfelel.

Miután hazánkban senki sincs, ki a horvát nemzetnek jogát melyet saját nyelve s nemzetisége kifejlesztésére igénybe vesz, kétségbe vonná: a nemzetiségi kérdés ezután nem kérdés köztünk s Horvátország között, hanem külön kérdése Horvátországnak szintűgy, mint Magyarországnak, a mennyiben azon ország is több nyelvet s nemzetiséget foglalván magában, szintűgy érdekében fekszik hogy szerb, német és olasz polgárai saját nemzetiségek tekintetében megnyugtatta érezzék magukat; — s csak nehezítheti helyzetünket, ha a két ország között fennforgó politikai vitát a nemzetiségi kérdések közé vonva, e két, úgy is eléggé szövevényes ügyet összebonyolítjuk. — Nem tartozik tehát feladásomhoz s nem is szándékom, hogy e tárgyról itt tüzetesen szóljak; s ha iránta nézeteimet röviden előadom, csak azért teszem azt: nehogy hallgatásom félremagyarázassék.

Meggyőződésem szerint a köztünk s Horvátország között fennforgó kérdések békés kiegyenlítésére a legjobb, sőt az egyetlen mód az: ha szilárdan ragaszkodunk azon elvekhez, melyeket utolsó törvényhozásunk két feliratában e tárgy iránt felállított

„El vagyunk határozva — így nyilatkozik első felírásunk — mindent elkövetni, hogy a félreértések

elháríttassanak s teszünk, mit az ország szétdarabolása s önállásának feláldozása nélkül tehetünk, hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai érdekében s érzelemben összeforrijanak. — Óhajtjuk törvényeink azon rendeletét, mik e részben akadályul szolgálhatnak, közös érdekeink szerint, méltányosság alapján módosítani. — Nem követeljük hogy Horvátország kiesebb számú képviselői ellenében a mi nagyobb számunk határozzon az általok előadandó követelések s feltételek felett. Horvátország saját territóriummal bír, külön állása van s nem volt soha bekebelezve Magyarországba, hanem kapcsolatban állt velünk s társunk volt ki jogainkban s kötelességeinkben, szerencsénkben s bajainkban osztozott. Ha tehát Horvátország most mint ország akar részt venni törvényhozásunkban, ha előbb tisztába akar jönni velünk azon feltételekre nézve, mik mellett közjogi állását kész Magyarországgal összekötni, ha erre nézve úgy akar értekezni velünk mint nemzet nemzettel, nem fogjuk azt visszautasítani.”¹⁾

„Jelenleg kétségtelennek látszik az, hogy Horvátország tágítani kívánja azon kapcsolatot, mi századokon keresztül Magyarországhoz kötötte. Mi sokkal inkább méltányoljuk érdekeit s kívánatait, mint-hogy készek ne volnánk erre nézve vele bár mikor értekezletbe bocsátkozni, s e kapcsolatnak fentartása, vagy méltányos átalakítása rajtunk nem múlik. Csak ha Horvátország tőlünk végkép el akar szakadni s az osztrák tartományok sorába lépve, azoknak törvényhozása s kormányzata alatt akarna állani, mit azonban a horvát nemzet alkotmányos érzelmeinél fogva

*) Első felirat.

lehetőnek nem tartunk, mi azt nem gátolnék — hanem törvényesnek s alkotmányosnak részünkről nem tekinthetjük s bele nem egyezhetünk; mert jogosítva nem vagyunk szent István koronájának birodalmát szétdarabolni.¹⁾

Helyzetünk Horvátország irányában az utóbbi országgyűlés óta nem változott semmiben, s miután törvényhozóink akkor, midőn ezen ügyben nyilatkoztak, az ország nagy többségének nézeteit fejezték ki, a fenforgó viszályok kiegyenlítésére meggyőződésem szerint nem kívántatik más: mint hogy ezen elvekhez hívek maradjunk!

Hazánknak nincsen fontosabb érdeke; de valamint a viszony, mely a múltban a két ország között fennállt, nem erőszaknak, hanem a nemzetek azon közös meggyőződésnek volt következése, hogy jólétök és szabadságuk összetartásuktól függ: úgy összeköttetésünk a jövőben is üdvös csak úgy lehet, ha ily talpkövön nyugszik. Csak ha a szabadság alapján egyesülünk, csak ha a hosszú viszály úgy egyenlített ki, hogy azért egyik fél se legyen magát kénytelen legyőzöttnek tekinteni: akkor biztosítottuk jövőnket s habár az utolsó magyar törvényhozás nyilatkozatai azon állásra melyet Horvátország irányunkban elfoglal, látszólag semmi hatást nem gyakoroltak: kétségtelen előttem, hogy a célhoz közelebb állunk s pedig azért, mert törvényhozásunk midőn azon feltételek kijelölését, melyek alatt régi szövetségünk fentartható Horvátországra bízta, eltávolított mindent, mi a horvát népnek önérzetét sérthetné s mert ez által a kérdést mely szenvedélyes agitációnak tárgya

*) Második felirat.

volt, a nyugodtabb discussio mezejére vezette át, — s e téren elfogultság nélkül tekintve helyzetünket akár a horvát, akár a magyar álláspontot foglaljuk el: ugyanazon eredményhez jutunk.

A magyar szempontból világos; hogy valamint az állás, melyet hazánk a mohácsi vész előtt Európában elfoglalt, csak annak vala tulajdonítható, mert a magyar nemzet, megfelelve feladásának, midőn a közös függetlenség védelmében első helyen járt, azon feltételeket, melyek alatt társnépei hozzá csatlakoztak, soha nem sértette meg; úgy e hon fennállása a jövőben is csak úgy biztosítható, ha védelmében szent, István birodalmának minden tagjai közlekedéssel kezdet fognak, mire csak akkor számolhatunk: ha a magyar állam annak egyes részei által saját szabadságuk s mindazon anyagi s morális javak feltételének tekintetik, melyeknek fenntartása minden népnek első kötelességét képezi. És vájjon a horvát hazafi, bármennyire lelkesedve saját nemzetisége iránt, bármennyire meggyőződve, hogy reá a jövőben nagy hivatás vár: kételkedhetik-e összetartásunk szükségén?

Azon veszélyek, melyek a magyar birodalom geographiai s ethnographiai viszonyaiból fejlődnek s melyeknek közössége országunk különböző népeit annyi századon át összetartá: nem léteznek-e szintúgy most mint akkor, midőn e hon függetlenségét a félhold hatalma támadta meg, — szintúgy Horvát — mint Magyarországra nézve?

Europa nagy nemzetiségei, — az orosz, mely mint a sláv törzsnek feje annak vallásban s erkölcsökben különböző ágait egy nagy birodalomban egyesíteni törekszik, — az olasz, mely hatalmának az

Adria két partján megalapítása után vágyódik, s a német, mely civilisatori hivatásának határát a Fekete tengernél látja: — nem fenyegetik-e a horvát népnek jövőjét ép úgy, mint a magyarét? — és vájjon a kisebb nemzetiségek az óriási küzdelemben, mely e nagy czélok elérésére készül miben kereshetik biztonságukat? — ha nem egyesülésekben! kikhez támaszkodjanak? — ha nem egymáshoz, ők, kik együtt véve elég erősek, hogy külön nemzetiségeiket megoltalmazzák; de kik közül egyik sem oly hatalmas, hogy ha akarná is, a többiek függetlenségét veszélyeztetetné. —

Megengedem, hogy e felfogás még nem oly általános, mint azt közös érdekeink kívánják; megengedem, hogy szándékaink s még inkább helyzetünk iránt még sok kölcsönös félreértés létezik mind Magyar- mind Horvátországban; — s hogy hosszabb idő kell mig azon érzés, melyet Zrínyi Miklós — Péter testvéréről szólva kifejez:

Az én vitéz öcsém mind magyar, mind
horvát,

Igazán szereti — mert látjuk — hazáját¹⁾)

a két hazában általánossá válik. — Valamint vész után a tenger nem csillapodik le azonnal s a tisztátalan anyag, melyet a vihar a felszínre hozott, egy ideig fennúszik: úgy ha népek szenvedélyek által nyugalomból felzavartatnak, idő kell mig a hullámozás megszűnik s az aljas elem, melyet az általános felgerjedés a mozgalom felszínére hozott, természetes helyére leülepszik. De ha a szenvedélyek elhallgattak, később vagy előbb a természetes érzések s érdekek

*) Zrínyiász XVI. ének.

visszanyerik hatalmukat; s azon pillanatban, melyben ez történni fog, a hosszú viszály, mely köztünk s a horvátok között, mindkét résznek hasonló kárára, eddig tartott — meg fog szűnni! s habár állításom most még merésznek látszik talán, — bátran kimondom — hogy azon ünnepélyes nyilatkozat után, melyet Magyarország utolsó törvényhozása a horvátkérdésben tett, az csak idő kérdése még.

VI.

A nemzetiségi kérdés megoldásának feltételei hazánkban.

Az előbbi fejezetekben igyekeztem megmutatni: hogy hazánk minden egyes nemzetiségeinek méltányos igényei csak úgy elégíthetnek ki, ha az ország egysége s állami léte biztosított s bogy ellenben az országnak egysége s állami léte csak akkor tekintethetik biztosítottnak, ha a különböző nemzetiségeknek méltányos igényei kielégítetnek, s hogy e szerint e két látszólag eltérő sőt ellentétes irány egymással szoros összeköttetésben áll.

A nemzetiségi kérdésnek megoldása ennek tiszta felfogásától függ. — A helyes kiindulási pont e kérdésnél nem azé, ki magát minden nemzetiségi érzesen túl teszi; hanem azé ki saját nemzetiségének érdekei iránt lelkesülve, nem feledi el, hogy mások ép oly melegen érzenek, s hogy a nemzetiségi kérdésnek megoldása nem egy vagy más nemzetiségnek különös, — hanem közös érdeke minden nemzetiségeknek, melynél nem egynek suprematiája, vagy mesterséges elnyomása, hanem csak az lehet ez élünk: hogy minden

e hazában lakó nemzetiségnek méltányos igényei a lehetőségig kielégíttessenek.

A lehetőségig, mondám, mert épen mivel e hon minden nemzetiségeinek megnyugtatása célunk, e kérdésnek oly megoldása lehetetlen, mely a különböző nemzetiségeknek egymással sokban ellenkező követeléseinek egyiránt megfeleljen, vagy mely csak egynek is minden igényeit teljesen kielégítse.

E kérdés azok közé tartozik, melyek, mint a vallás, inkább érzelmen, mint a logikán alapulnak, s melyeket nem majoritások parancsoló határozatai, hanem csak kölcsönös egyetértéssel, csak úgy oldhatunk meg, ha valamennyien követeléseink azon részéről, mely mások méltányos igényeivel vagy a közérdekkel ellentétben áll, lemondunk s nem felejtjük el soha, hogy minden egyes nemzetiség érdekeinek e kérdés azon megoldása felel meg leginkább, mely e hazában lakó minden nemzetiségek által egyiránt igazságosnak ismertetik el.

Ily megoldás csak két feltétel alatt lehetséges:

1- ször. Hogy tekintetbe véve egy részről az egyes nemzetiségeknek igényeit, a másokról állami szükségseinket: az egyes nemzetiségek igényeinek csak ott s annyiban álljunk ellent, a mennyiben azt az állam érdekei elkerülhetlenné teszik.

2- ször. Hogy a mennyiben ez utolsó tekintet minden nemzetiségtől bizonyos áldozatokat kíván, ne követeljünk egytől sem többet, s ne követeljünk egytől sem kevesebbet: mint a mennyi a cél elérésére szükséges.

Az elv, melyet e kérdés megoldásánál követnünk kell; csak a teljes jogegyenlőség lehet. Irányunkat az egyes nemzetiségek kívánatai határozzák meg.

Mert, — miután nem egyes, magukban véve talán helyes theoriák létesítése, s nem bizonyos ambíciók kielégítése, hanem az ez élünk: hogy minden e hazában lakó nemzetiségek méltányos igényeinek eleget téve, a súrlódásoknak véget vessünk, melyek e kérdés felett közöttünk támadtak, — csak oly megoldást tekinthetünk kielégítőnek, mely e haza különböző nemzeti-ségű polgárainak többsége által olyannak elismertetik.

S most fejtsük ki nézeteinket bővebben.

VII.

Az ellentétek, melyek a nemzetiségi kérdés megoldásának útjában állnak.

A tapasztalás mutatja, hogy minden élénkebb politikai mozgalomnál a legtulzóbb vélemény leghangosabban nyilatkozik s ez oka, hogy ily mozgalomnál túlzó árnyalatok mindig nagyobb befolyást gyakorolnak, mint mely őket megilleti. De mind e zaj pillanatokra megváltoztatja a vita eredményét, de nem a dolgok állását, s ha igaz is, hogy azon milliók, kik hallgatnak a néhány száz vagy ezer által, ki véleményét zajjal hirdeti, leszavaztathatnak: azért meg lehetünk győződve, hogy túlzó vélemények mindig a kisebbséget képezik, s hogy a többségnek véleménye soha nem változhat meg oly rögtön, mint azoknak látszik, kik az élénk politikai mozgalomnak csak külszínét tekintik.

A többségnek véleménye, háttérbe szorítva, néha elnémul, s vannak időszakok midőn az izgalom által elragadott többség látszólag saját véleményének öntudatát is elveszti; de e vélemény azért létezik, csak alkalmat várva, hogy nyilatkozzék s e vélemény soha

nem más, mint a dolgok természetének s az eddigi fejlődésnek eredménye, módosítva a jelen viszonyok, a pillanat vágyai s reményei által, de lényegben ugyanaz.

Kétségen kívül ez áll azon véleményekre nézve is, melyekkel a nemzetiségi kérdés iránt támadt vitában találkozunk.

Ha csak a jelszavakat vesszük tekintetbe, néha úgy látszik, mintha nem magyar ajkú polgártársaink egy része az országnak mint egésznek felbomlását közönyösnek tartaná, sőt mintha sokan saját nemzeti-ségek kifejlődését épen ettől várnák. De teljes biztossággal mondhatjuk, hogy e nézet, bármily hangosan hirdetve a vezetők által, nem a többség nézete, s pedig azért mondhatjuk ezt, mert az a többség érdekeivel ellenkezésben áll, s mert nem fekszik a dolgok természetében, hogy egy nagy ország lakóinak nézetei s érzelmei néhány év alatt oly tökéletes átalakuláson menjenek keresztül, minő az lenne, ha e hazának egysége s jövője előttök csak ugyan közönyössé vált volna. —

Az első magában világos.

Minden, mi hosszabb ideig fennállt nem változhatik meg a nélkül, hogy számos érdekek ne érintetnének. Epen ez az, miben az úgy nevezett bevégezett tényeknek hatalma fekszik. Bárminő legyen keletkezési módjuk, bármennyire sértsék azok egyesek jogfogalmaik, a mi egyszer fennáll mindazon viszonyoknak alapjául vétetik, melyek fennállása alatt köttetnek, s nem változtathatik meg a nélkül, hogy még azok is, számos érdekeikben sértve nem éreznék magukat, kik a tényleg fennálló állapotokat

jogszerűeknek nem ismerték el. — Mennyivel inkább előre látható ez oly viszonyoknál, melyek valamely ország geographiai helyzetéből mintegy természeti szükségességgel támadva, egy ezredig fennálltak, a nélkül hogy jogszerűségek a legújabb időkig kétségbe vonatott volna s melyek ép azért csaknem minden egyéb viszonyok alapjául vétettek. — Ki nem látja által, hogy ily viszonyokat felbontani számtalan egyes érdekek convulsiója nélkül nem lehet. Ültessük át a százados fát! Megengedem, hogy a hely, melyet számára választánk, látszólag sokkal kedvezőbb, talaja gazdagabb s új körözte jobban védi a viharok ellen; de vájjon az elültetésnél nem fognak-e elszáradni sok ágai, lehullni minden lombja, mely azt most ékesíti, nem fog-e sinyleni hosszú ideig, sőt mindig, mert a kedvezőbb helyzet, melybe jutott, nem pótolja azon kárt, melyet az által szenvedett, hogy kifejlődése erőszakosan félbeszakított.

Elfogultság nélkül tekintve a helyzeteket, nem lehet kétségben senki hogy Magyarország integritásának vagy önállásának feláldozása minden lakóinak jólétére legalább hosszabb ideig a lehetően legrosszabb hatást gyakorolná s meggyőződésem szerint ugyanezt mondhatjuk e hon lakóinak érzelmeiről is.

Tagadhatatlan, hogy azon factorok között, melyek a nemzetiségi érzés támadására befolyást gyakorolnak korunkban, a nyelv s faj közössége lépett az előtérbe. Röviden elősoroltam az okokat, melyekért ez főképp hazánkban történt s úgy vagyok meggyőződve, hogy míg ezen okok tartanak, azaz míg minden méltányos követelések, melyeket az egyes nemzeti-ségek nyelvük szabad használatára nézve tesznek, nem

elégítettnek ki: a mozgalom nem fogja megváltoztatni irányát. Miután azonban kétségtelen, hogy a nemzetiségi érzés nem csak a faj- s nyelvnek közöségén, hanem mindazon momentumokon alapszik, melyek által nagyobb tömegek között összetartozásuknak érzete támad; miután a politikai s történelmi nemzetiség iránti lelkesedés, melyet megkülönböztetés végett patriotismusnak nevezhetünk, az emberekre soha sem vesztheti el hatását s nem csak Sveitz, Belgium, Anglia példája, hol ezen érzés a faj- s nyelvkülönbségnek öntudatát egészen háttérbe szorítja, hanem hazánk története is azon hatalmat bizonyítja, melyet ezen érzés e hon különböző nyelvű s származású polgáraitra gyakorol: valóban nagy azoknak csalódása, kik azt rögtön elenyészettnek képzelik.

Megengedem, hogy a lelkesedés, melylyel az egyes nemzetiségek saját nyelvek miveltetését felkarolták, háttérbe szorítja azon érzéseket, melyeket századokon át a közös haza védelmében tanúsítanak: de bizonyosan nem szüntette meg s miként a magyar faj, habár törekvései a jelen pillanatban inkább a történelmi s politikai nemzetiség föltartására látszanak irányozva, azért nem kevésbé ragaszkodik nyelvéhez, s ha ezt veszélyeztetve látná, talán szinte ennek megoltalmazását helyeztetné törekvéseinek első sorába: úgy hazánk különböző nemzetiségei között bizonyosan nincsen egy, mely legszentebb érzéseiben mélyen sértve nem érezné magát minden által, mi a közös haza alkotmányos önállását, mely e hon minden ajkú lakóinak áldozat készsége által tartatott föl, — megsérténé.

Mi századok hosszú fejlődése alatt természetesen támadt azt egyesek hibái vagy fondorkodásai s né-

hány évnek izgatása nem semmisítheti meg. Legfőlebb ha azt mondhatjuk, hogy a jelen pillanatban a népek inkább ragaszkodnak nyelvükhöz, mint hazájokhoz, hogy nemzetiségi érzések erősebb, mint honszeretők, de csak addig, míg az ellentét, melybe a két érzés a viszonyok s egyesek bűne által látszólag jutott, kiegyenlítve nincs, s azon veszélyek, melyek némelyek nézete szerint nyelvüket most fenyegetik, nem hátrítottak el. Mihelyt ez történt, a haza az egyes polgárok szívében elfoglalja régi helyét.

Nemzetiségi viszályaink békés megoldása e szerint csak azon ellentét kiegyenlítésétől függ, mely az ország egységének feltételei s az egyes nemzetiségek követelései között létezik. S hogy e kérdésre: mennyiben remélhető ily megoldás? — felelhessünk, szükséges, hogy mindenekelőtt tisztába jöjünk ezen ellentét kiegyenlítésének lehetősége iránt.

Első tekintetre s ha csak az egymással szemben álló pártok vezetőit hallgatjuk: az ellentét kiegyenlítése lehetetlennek látszik. Egy részről az állam érdekében a centralisatióknak oly foka követeltetik, mely mellett az egyes nemzetiségek kifejlődése csakugyan lehetetlennek látszik; más részről az egyes nemzetiségek nevében oly igények állítatnak fel, melyek mellett egy rendezett állam czélszerű igazgatása nem képzelhető. De vajjon ezen követelések a dolgok természetéből fejlődnek-e ki, s nem inkább a szenvedéllyel folytatott vitának következményei?

Hogy erre megfelelhessünk, szükséges, hogy a zaj között, mely az állam s az egyes nemzetiségek követelései felett támadt azon két kérdést fejtsük meg:

1- ször: Hazánkban mily foka a centralisatióknak szükséges arra, hogy az állam feladásának megfelelhessen?

2- ször: Mik a hazában lakó különböző nemzeti-ségeknak azon igényei melyeknek teljesítésétől megnyugtatósnak függ?

Kísértsük meg e kérdések megfejtését.

VIII.

Az állam szükségéi s a nemzetiségek követelései.

Miután egész Európában nagy államok alakultak s ezekben a központosítás elve alkalmaztatott, egy állam sem állhat fel a centralisatio azon foka nélkül, mely által az állam egész erejét saját függetlenségének oltalmazására összesítheti.

Vannak ezen kívül kifejlődésünk jelen stádiumában más tényezők, melyek hasonló irányban hatnak. Azon érdekek számával, melyek a civilisatio által támadnak, nagyobbodni kell azon erőnek is, mely ezen érdekek védelmére szükséges s mentül nagyobb az ellentét, mely ezen érdekek között létezik, s mennyivel kívánatosabb, hogy azoknak mindegyike az elnyomástól oltalmaztassék: annál szükségesebb hogy az állam, mely közöttök a mérleget feltartja, nagy hatalommal ruháztassék föl. Éhez még a jogviszonyoknak nagyobb biztossága s egyformasága járul, mely a korunkban mindig szélesebbre terjedő folytonos érintkezés által szükségessé vált s azon körülmény, hogy azon nagy munkák, melyek jelenleg a magasabb civilisatio feltételeinek tekinthetők, vasutaink, csatornáink, kikötők,

stb. sok országban csak az állam erejével vitethetnek ki, mi a törvényekben s azoknak végrehajtásában szintűgy, mint az ország rendelkezésére álló anyagi erőknél felhasználásában az állam részéről oly tevékenységet s így számára oly hatáskört igényel, melyről sem a közép- sem az ókornak fogalma nem volt s ezekből magyarázható hogy államaink századunkban kivétel nélkül mindig nagyobb centralisatio felé törekcsenek.

Nincsen ország, mely e közös iránynak ellentállhatott s tagadhatlan hogy Sveitz, Belgium s Anglia bármi czélszerű helyhatósági rendszerrel bírnak, e tekintetben az újabb időben nagy átalakulásokon mentek keresztül. Bizonyosnak tartom ezen okoknál fogva, hogy mi is bármennyire ragaszkodunk az ősoéktől öröklött megyei szerkezetünkhöz, a központosítás egy bizonyos mértékét nem kerülhetjük ki, s nem intézhetjük dolgainkat úgy, hogy egyes tárgyak, melyek egykor vagy épen nem, vagy csak a helyhatóságok által szabályoztalak a közös törvényhozás és igazgatás körébe ne vonassanak.

Ha azonban a fejlődést közelebbről tekintjük, melyen államaink a jelen pillanatban keresztül mennek, kettőről győződünk meg.

1- ször, hogy ha az irány, mely mindig nagyobb centralisatiohoz vezet általános is: a mérték, melyben az egyes államok haladnak, igen különböző s az egyes országok állapotáiban semmire nézve nem találunk nagyobb különbségeket, mint azon fokozatban, melyben bennök a központosítás elve alkalmaztatott.

2- ször, hogy főképp oly országokban, melyek ezen irányban legmesszebbre haladtak, az újabb időben az ellenkező irány mutatkozik, mely ha még practicus

eredményekhez nem vezetett is legalább a tudományban mindig tisztábban s öntudatosabban lép föl s társadalmi viszonyaink árnyoldalait épen azon centralisatio túlzásában keresi, melynek tökéletesítése előbb az államtudomány s kormány fő feladásának tekintetett.

Ezen irány, melyet az államtudomány legkitűnőbb férfiai az újabb időben követnek, ép úgy tévedéshez vezethet, mint az ellenkező. A különböző és sokszor ellentétes szükségek, melyek társadalmunkban léteznek, egy irány kizárólagos követése által nem elégíthetnek ki soha s ki a társadalom minden bajait egy okból megmagyarázni, vagy annak minden szükségait egy elvnek alkalmazása által kielégíteni akarja, rögeszmének uralnia alatt áll, melynek következései annál veszélyesebbek, mennél szigorúbb logicával alkalmaztatik.

Annyi azonban kétségtelen, hogy azon irány, melyet államtudományainkban a legújabb időben tapasztalunk, államaink szervezésére ép úgy nem maradhat practicus befolyás nélkül, mint az államtudomány fejlődései a XVIII-ik században.

És ebből világos, hogy ha a centralisatiónak szükségét általánosan elismerjük is, a mértéket, melyben az az egyes országokban alkalmazható általánosságban nem határozhatjuk meg. E részben minden az egyes államnak külső s belső helyzetétől függ.

Mentül kisebb az erőknek ősz vege, melyek felett az ország rendelkezik s mentül hatalmasabbak szomszédai, kik ellen függetlenségét oltalmaznia kell, vagy mentül számosabbak s fontosabbak azon érdekek, melyek a központosítás nélkül ki nem elégíthetők: annál nagyobb központosítás kívántatik.

Ellenben, mentül többek a központosításnak természetes akadályai, azaz mentül több oly érdek létezik valamely országban, mely a központosítás által sértetnék, s mentül inkább ellentétben áll az a nemzet szokásaival s erkölceivel, annál kisebb kiterjedésben alkalmazható ezen elv.

Fordítsuk most figyelmünket hazánkra.

Ha külső viszonyait tekintjük, tagadhatlan: miként Magyarország geographicus helyzeténél, fogva arra látszik hivatva, hogy — ha elég hatalommal bír — azon nagy fontosságú kérdések eldöntésénél, melyektől Europa jövője függ, elhatározó befolyást gyakoroljon, vagy, ha gyöngye, e kérdések eldöntésénél Europa népének küzdteréül szolgáljon s azért nincs talán ország, melynek függetlenségét s jólétét egy közel jövőben több veszélyek fenyegetnék, s melyben egy oly organisatiónak szüksége, mely által a nemzet egész erejének centralisatiója lehetővé válik, annyira szembetűnő mint hazánkban.

Nem kevésbé világos az is: hogy miután újabb időben csaknem középkori viszonyokból rögtön a XIX-ik század civilisatiójába léptünk át, állami szerkezetünk régi formái az újabb kor igényeinek nem felelnek meg s hogy azon folytonos érintkezés, melyben az ország minden lakói egymással állnak, az összeköttetés, melybe kereskedelmi s pénzvizonyaink által a külfölddel jutottunk, közigazgatásunkban oly egyformaságot, az igazságszolgáltatásban oly gyorsaságot kívánnak, mely a törvényhozás és az országos kormány intézkedését teszi szükségessé oly tárgyakban, melyek előbb az egyesek szabad akaratára vagy a helyhatóságok határozatára bízattak. Az 1848-iki törvényhozás, midőn régi szerkezetünket megváltoztatva, a kormányi

felelősség elvével a közigazgatásba nagyobb központosítást hozott be e szerént csak azt tévé, mit az ország érdeke s jövő haladásának lehetősége megkívánt. Tagadhatatlan azonban az is, hogy valamint az 1848-iki törvényhozásnak helyhatósági rendszerünk teljes megszüntetése soha szándékában nem állt, úgy, ha e szándékot föltehetnők is, közigazgatási rendszerünknek ily tökéletes átalakítása nem állt volna hatalmában s pedig azért sem, mert az adminisztratív centrálisadénak feltételei hazánkban talán inkább hiányzanak, mint bárhol Európában s mert az akadályok, melyek e rendszer behozásának útjában állnak, nálunk nagyobbak, sőt csaknem legyőzhetlenek.

Az első magában világos. Mert ha elismerjük is, hogy az igazgatási központosítás drága áron — pénzben s főkép szabadságban — oly eredményeket idéz elő, minőket a helyhatósági szerkezettől soha nem várhatunk: az adminisztratív központosítás legbuzgóbb pártolói sem tagadhatják, hogy a rendnek s pontosságnak azon csudái, melyeket Francia- vagy Poroszországban annyira bámulunk, csak úgy érethetnek el, ha e rendszer keresztül vitelére szükséges számú s képesegű egyének az állam rendelkezésére állnak; s hogy talán Európában alig találunk országot, hol erre kevesebbé számolhatnánk, mint hazánkban.

E részben a közelebb múltban az adminisztratív centralisationak behozatalára hazánkban tett kísérletekre hivatkozhatunk, melyeknek azon tagadhatatlan eredménye lőn, hogy ezen közigazgatási formából folyó minden hátrányok mellett annak előnyeiben nem részesültünk, kétségen kívül főkép a szükséges tisztviselői személyzet teljes hiánya miatt, mert ha a központosítás egyes hátrányai a legjobb tisztviselői

kar mellett sem kerültethetnek ki, bizonyos hogy e rendszernek minden előnyei a tisztviselők minőségétől függenek s hogy nemzedékek kelljenek mielőtt azon személyzetre számolhatunk, mely egy nagy ország központosított administrációjára szükséges.

De nem kevésbé világos az is; hogy az adminisztratív centralisatiónak (mindig csak annak magasabb fokát értve minő Francia- vagy Poroszországban létezik) a tisztviselők híján kívül nálunk még más legyőzhetetlen akadályai vannak.

Hol oly helyhatóságok, melyek egy rendes közgazgatás szükségének megfelelnek, nem léteznek, vagy hol a létező helyhatóságok hatalmukkal egyes osztályoknak, vagy éppen a népnek elnyomására visszaélnek: ott a centralisatio magától támad; de ily viszonyok nélkül e kormányformának béhozása oly nehézségekkel találkozik, melyeket még az absolutismus is csak hosszabb küzdelem után győzhet le.

Sokszor halljuk, hogy a szabadsághoz szoknunk kell s hogy oly nemzet, mely arra előkészítve nincs nem élvezheti annak áldásait. Még inkább áll ez a szolgaságról vagy legalább oly kormányformáról mely az egyénnek tökéletes alárendelését kívánja s éppen a mód, melyen az adminisztratív centralisatio Europa különböző országaiban egymás után fokenként behozatott, világosan bizonyítja ezt.

Kétségtelen, hogy a királyság már a tizenötödik században mindenütt nagy hatalmat gyakorolt, hogy az a dolgok természeténél fogva mindig centralisatio után törekedett s ezen törekvésében az egyház, a tudomány s a polgári rend által támogatott s mégis mennyi idő kellett, míg a helyhatósági szerkezet a fontosságot, melylyel a középkorban bírt, adminisztratív

tekintetben is elveszté és Spanyol-, Olasz- s Németországban a centralisatiónak csak azon foka hozatott be, melyet ez országokban találunk, ámbár az a tökélytől, melyre e forma Franciaországban emeltetett, még távol áll.

S miért e ktilömbtség ezen országok között? —

Volt egy idő, midőn Franciaország jelen centralisatiója kizárólag a nagy forradalom vagy I. Napoleon művének tekintett. De a tudomány újabb vizsgálatai, főkép azok, miket Tocqueville utolsó munkájában felhozott az ellenkezőt mutatták meg s nem kétkedik többé senki, hogy a francia centralisatio nem egy nagy ember- vagy eseménynek, hanem az események s kitűnő férfiak egy hosszú sorának tulajdonítható, kik Suggertől XIV-ik Lajosig a központi hatalom növelésén s főkép mind azon állapotok megsemmisítésén dolgoztak, melyek a központosításnak útjában álltak; úgy hogy a forradalom és I. Napoleon csak azért hozhattak be nagyobb központosítást Francia országba, mint minőt bár hol találunk, mert Europa országai között az adminisztratív központosításra egy sem vala oly tökéletesen előkészítve.

S nem kell-e Magyarországról épen az ellenkezőt bevallanukk, nem kell-e elismernünk, hogy egész múltunk, melynek viszonyai csak a legújabb időben változtak meg, ezen közigazgatási formával ellentétben áll, hogy szokásaink ellentmondanak e rendszernek; hogy műveltebb osztályaink, azaz épen azok, kiknek nézetei a közigazgatás mikénti rendezésére nézve határozók, mert a közigazgatás csak ezekből választhatja orgánumait, a centralisatiót ellenzik s hogy végre ha mind ettől elvonatkozunk is maga a nem-

zetiségi mozgalom, mely hazánkban újabb időben oly élenken mutatkozik az ország administratív centralisatiójának legyőzhetlen akadályokat gördít elébe.

Meg vagyok győződve, hogy nemzetiségi mozgalmaink hazánk jövőjére csak akkor válhatnak veszélyesekké, ha erőszakos compressio által veszélyesekké tétetnek, mely a vizet, gőzt, sőt a levegőt is romboló hatalmakká változtatja; s hiszem hogy hazánk daczára nemzetiségi különbségeinek ép oly erős állammá alakulhat minővé hasonló viszonyok alatt Belgium fejlődött, de hogy országunk, legalább addig, míg a jelen nemzetiségi mozgalmak tartanak a porosz vagy francia értelemben vett centráliséit állammá nem alakulhat: az előttem már azért is világos, mert az adminisztrationak ezen formája alatt a nemzetiségeknek legmérsékeltőbb követelése is elégíthetnének ki.

Kétségen kívül centrálisálnunk kell tehát. Ki kell terjeszteni törvényhozásunk és központi kormányunk hatáskörét megszorítva az egyes törvényhatóságok azon függetlenségét, melylyel azok a központi kormány ellenében egykor bírtak s a nehézségek, melyekkel ily mérsékelt centralisatio is hazánkban jár, nem felejtethetik el velünk a jelen kor visszautasithatatlan szükségéit; de épen e szükségek jelölik ki törekvéseink határait is, melyeken túl lépve a kormányt, melyet erősíteni akarunk csak erejétől fosztanék meg, miután kétségtelen: hogy a helyhatósági szerkezet a közigazgatásnak talán nehézkesebb neme; hogy azonban a közigazgatásnak ezen neme minden hiányai mellett mégis jobb annál, ha a kormánynak az eszközöket, melyekkel él, még csak teremtenie kell s egész erejét, vagy annak legalább legnagyobb részét arra kell felhasználnia, hogy a közigazgatás

gépezetét alkossa s mozgásban tartsa. Miből világosan következik, hogy bárminők legyenek a centralisatio előnyeiről a theoriában nézeteink, praeticusan hazánkban a jelen pillanatban csak oly centralisatio lehetséges, mely azon tárgyakra szorítkozik, miknek közös elintézése az állam egységének érdekében elkerülhetetlenül szükséges; s mely mellett közigazgatási tekintetben a helyhatósági szerkezetnek tág kör engedtetik. —

S most térjünk át a másik kérdésre, s nézzük mik a hazánkban lakó különböző nemzetiségeknek azon igényei melyeknek teljesítésétől megnyugtatótásuk függ?

Semmi nem nehezebb, mint meghatározni nagy mozgalmak célait. Nem azokat értem, melyek vezetőik által hirdettetnek; mert nincs nagyobb mozgalom, melynél az egymással szemben álló pártok mindegyike valamely absolut elvet nem tűzne ki zászlójára, hanem azon célokat melyekért a nép a mozgalomhoz csatlakozik. S mégis semmi sem fontosabb, mint épen ez, mert ha veszélylyel fenyegeti az államot, midőn abban valamely mozgalom kelleleg nem méltányoltatik, a veszély nem kisebb midőn egyes mozgalom hatalma túlbecsültetik vagy annak céljai hibásan ítéltetnek meg, s a csalódás ez utóbbi irányban sokkal közönségesebb.

A hatás, melyet egyes eszmék bizonyos korszakokban gyakorolnak, hasonló ahoz, melyet erős szél a környékben előidéz. A felhők az égen, a felkavart poroszlop, a folyónak habjai, a fasudarak — minden egy irányban mozog, minden egy oldal felé mutat, úgy látszik, mintha a természetben e hatal-

mas fuvalom lenne az egyedüli erő, mely minden felett uralkodik s mely mindennek meg fogja változtatni helyzetét; míg egy bizonyos idő múlva midőn a szél lesillapult, vagy irányát megváltoztatta, azt tapasztaljuk, hogy végre egyes fonnyadt leveleken kívül, melyeket a légár magával ragadott, minden régi helyén maradt, s hogy a nagy mozgalomnak nagy következése csak az, hogy mindent felrázva, az egyes növény, ugyanazon helyen, melyet előbb elfoglalt, szebben fejlődik.

Egyes mozgalom, bármily általánosnak látszik, soha nem változtatja meg mindazon dolgoknak helyzetét, melyekre kiterjed, és csak úgy ítélnünk következéseiről, ha egyszersmind azon tényezőket vesszük figyelembe, melyek ellenkező irányban hatnak.

Minden mozgalomnak célja látszólag egyszerű; bizonyos elvnek létesítése, bizonyos állapotoknak megszüntetése vagy megalapítása. A pártoknak programja többnyire igen határozott, megérthető, logikai, mely a kitűzött elvet tisztán foglalja magában, de épen csak az elvet, s nem azon feltételeket, melyek alatt az egyesek ezen elvnek keresztülvitelét óhajtják s épen ezért a pártok programja ritkán tekinthető a többség valóságos kívánatainak mérlegéül. Hogy ezeket helyesen fogjuk fel, szükséges, hogy ne csak a látzó lelkesedést, mely valamely elv mellett nyilatkozik, vegyük tekintetbe, hanem azon hatást is, melylyet a lelkesedéssel hirdetett elvnek következetes alkalmazása az egyeseknek helyzetére gyakorolna, mert meg lehetünk győződve arról, hogy a többség néha csalódik valódi érdekei iránt, de jólétét a pusztá következetességnek akarattal soha sem áldozza fel, s ha többször hangosan oly valamit követel is, minek

teljesítése minden fennálló viszonyoknak tökéletes átalakulása nélkül lehetetlen, mégis mindig valóban csak azt kívánja, mit saját érdekében kívánnia kell. — A szenvedély, mely csak egy célt tartva szemei előtt, annak mindent föláldoz, mindig csak exceptionalis állapot és szabályként állíthatjuk fel, melyet az egész történelem igazol, hogy a többség állandóan sohasem követ túlzó irányokat.

Szükség hogy erről a nemzetiségi mozgalomnál se feledkezzünk meg. Csak így ítélnünk annak valószínű következéseiről, s főképp azon kívánatokról, melyeknek kielégítése e mozgalomnak célját képezi, nem egyeseknél, hanem a nagy többségnél, mely e mozgalomban részt vesz s melynek kielégítése a törvényhozás egyik fő feladását képezi, mert azon veszélyek melyek az államot a jelen pillanatban fenyegetik, csak így háríthatatnak el.

Ha csak e mozgalom felszínére fordítjuk figyelmünket s azon követelésekre, melyekkel egyesek a nemzetiségek nevében fellépnek, sok olyant fogunk találni mi egy rendezett állam szervezetével össze nem fér, vagy legalább hazánkban az ország feloszlását vonná maga után. A vezetők szónoklatai, egyes nemzetiségi pártok programja s a hírlapok kifakadásai arra mutatnak: mintha Magyarország különböző nemzetiségei között minden kiegyenlítés lehetetlen volna. Egy résznek követelései ép oly túlzók s igazságtalanok, mint azon merevség, melylyel mások a törvény betűjéhez ragaszkodnak; s úgy látszik, mintha a nemzetiségi ellentét a fajok természetes különbségén s azoknak ellentétes állásán alapulna.

Így tekintve, a nemzetiségi kérdés megoldása lehetetlen. Azon veszélyeket, melyek a fajok ellentété-

ből származnak, csak egynek határozott győzelme s a többieknek végleges elnyomása háríthatná el. De aggodalmaink elosztanak, ha e mozgalmat közelebbről tekintjük. A különbség, melyet a tenger felszíne s mélysége között találunk, ha a víznek temperaturáját, vagy a véstől felkorbácsolt hullámokat, a mélyebb rétegek hatalmas, de csendes folyamaival egybehasonlítjuk, nem nagyobb annál, melyet a nemzetiségi kérdésre nézve a népek feltolakodó szóvivői s azoknak tömbe kö

) Ha földrészünk különböző nemzetiségeit tekintjük, közöttük alig találunk nagyobb különbségeket, mint öltözeteikben. Az anyag, a főrészek ugyanazok, csak a színben a darabok egymáshoz! arányában s a szabásban találunk különbségeket, s a műveltebb osztályoknál ezek is eltűnnek úgy hogy — Európában legalább — a hasonlóság, melyet a különböző népek erkölcsi életmódja és eszméi között találunk sokkal inkább műveltségi fokuktól, mint faji rokonságuktól függ.

Ugyanez áll hazánk nemzetiségi mozgalmairól is. A magyar elsőbbségét, a horvát önállását csak a történetre hivatkozva követeli, s más népek csak a történeti jog ellen küzdenek, mely által magukat szabad kifejlődésökben akadályozva gondolják; s ezért nemzetiségi mozgalmainkat csak akkor méltányolhatjuk, ha azon összeköttetést tartjuk szemünk előtt, melyben azok múltunkkal állanak.

Hazánk egyes nemzetiségei nem követelnek mást, mint, mit erre tekintve, követelniök kell. Megengedem: nagyobb mértékben, mint melyet e tekintet igazol, de nem egyebet; s ebben fekszik azon nagy különbségnek magyarázata is, melyet az egyes nemzetiségek fellépésében találunk, csak természetes lévén, ha saját nemzetiségeik biztosítására épen azok lépnek föl legtöbb erélylyel, kik az előbb létezett viszonyoknak súlyát leginkább érzék.

Megjegyeztem már előbb, hogy a különbségek, melyeket 1848 előtt az egyes nemzetiségek állásában találunk, csak azon ténynek voltak következményei, hogy a nemesség, főkép a vagyonosabb nemesség, nagy részben a magyar nemzetiséghez tartozott s azon osztályok között is, melyek állásuknál fogva a nemesi kiváltságban részesültek, bizonyos nemzetiségek kisebb számban voltak képviselve. A suprematia, melylyel a magyar nemzetiség a többiek felett bírt, e szerint nem alapult a törvényeken, de azért nem kevésbé létezett, s ha főkép az 1848 előtt fennállt úrbéri viszonyokra gondolunk, el kell ismernünk: hogy e hazának nem magyar lakói oly helyzetet foglaltak el, mely sok keserű emléket hagyott maga után.

Bizonyos, hogy a panaszok, melylyekkel egyes nemzetiségek ellenünk épen azon pillanatban léptek

föl, midőn mindent elkövettünk, hogy a múltnak hibáit jóvá tegyük, igazságtalanok, de meg kell vallanunk, hogy azok természetesek; s én részemről semmi meglepőt, semmit, mi elkeseredésre okot adhatna, nem találok abban, hogy miután mi, lemondva kiváltságainkról, az ország minden osztályai s nemzetiségei iránt igazságosak valánk: ezek is nem lettek azonnal igazságosak irányunkban. — Hisz csak természetes, hogy a küzdelemnek emléke tovább tart s keserűebb azoknál, kik annak sebhelyeit viselik.

A nemzetiségi mozgalmak, melyek hazánk létét 1848-ban veszélyezteték, azon socialis és politikai állapotokban találják magyarázatukat, melyek az országban századokon át léteztek; s én meg vagyok győződve, hogy a nemzetiségi mozgalomnak alapoka jelenleg is csak ezekben kereshető.

Ha az 1848-iki törvények nyugodtan életbe léphetnek ; ha az ország minden lakói a politikai jogokat, melyeket nekik e törvények adtak, egy ideig gyakorolhatják: ezen okok hatása megszűnt volna; s bármennyire halljuk is, hogy a nemzetiségi mozgalom főkép az 1848-iki törvények eredménye, én azt hiszem: hogy azoknak lecsillapítására, vagy legalább arra, hogy veszélyes j ellem ök elvétessék, csak e törvények becstületes végrehajtása vala szükséges. Ha ez történik, azon előnyök, melyek a magyar nyelv számára az 1848-iki törvényekben biztosítottak, csak annyiban voltak feltarthatók, a mennyiben ezt az ország minden nemzetiségeinek közös érdeke kívánta, s a nemzetiségeknek minden igazságos kívánatai teljesültek volna. Miután ez azonban nem történhetett, csak természetes, hogy azon okok, melyek a mozgalmat előidézték, most sem veszítették el hatásukat, s mi e moz-

galom okaira nézve áll: az áll annak céljaira nézve is s én meg vagyok győződve, hogy azon kívánatok, melyekkel az egyes nemzetiségek 1848 előtt irányunkban felléptek, lényegökben nem változtak meg.

Mi akkor csak vágytunk vala, melynek teljesülésére semmi remény nem mutatkozott: az most mint jogkövetelés lép föl s a mozgalom vezetői azon arányban, melyben a lehetőségek köre tágult, kiterjesztették kívánataik sorát, s a kiegyenlítésnek oly feltételeket szabtak, melyek saját nemzetiségök uralmát biztosítanák, vagy legalább maguknak kiegyengetnék az utat, mely a hatalomhoz vezet; de a nemzetiségeknek tömbe nem követel jelenleg sem mást, mint mit 1848 előtt óhajtott: hogy saját nemzetiségök mindenki által tiszteltessék s nemzeti erkölcsaik és szokásaik követésében senki által ne zavartassanak; hogy saját nyelvök mivélésére, nemzetiségök kifejtésére minden, az ország biztosságával megférő eszközöket felhasználhassanak.

Egy szóval, az országban létező minden nemzetiségek követelnek egyenlő szabadságot, s az országnak oly szervezését, mely mellett e szabadsággal élhessenek.

Ki ezen követeléseket elfogulatlanul tekinti, kétségen kívül igazságosaknak fogja azokat találni.

Valamint oly országban, melyben több vallásfelekezet együtt lakik, minden egyesnek egyéni szabadsága a vallások egyenjogúsága nélkül képzeletben : hasonló az összeköttetés mely hazánkban a nemzetiségeknek ily értelemben vett egyenjogúsága s az egyéni szabadság között létezik. E követelések csak azon elveknek szükséges következései, melyeket

1848-ban elfogadtunk, s azért előre látható, hogy a nemzetiségi kérdés békés megoldása csak úgy lehetséges, ha ezen kívánatokat kielégíthetjük; de vájjon, nem kell-e elismernünk azt is, hogy azokban semmi olyan nem foglaltatik, mi az ország valóságos érdekeivel ellentétben állna; sőt hogy a mennyiben az 1848-ban elfogadott elvekhez ragaszkodunk, azon közigazgatási szerkezet, melyet — hazánk viszonyait, a nemzet múltját, s jelen nézeteit tekintve — egyedül alkalmazhatónak tartunk: szükségkép e követelések teljesítését vonja maga után.

Mert, ha áll az, hogy nemzetünk megelegégedést csak oly közigazgatási formák alatt találhat, melyekben a helyhatósági s községi autonómiának tág kör engedtetik s ha 1848-iki törvények mellett, azon osztályok befolyását nem szoríthatjuk meg, melyek helyhatóságaink s községeink egy részében nem a magyar nemzetiséghez tartoznak: én nem látom által, miként akadályoztassuk meg, hogy az egyes nemzetiségek azon jogokat melyekkel a helyhatóságok s községek körében szabadon élnek, saját nyelvek terjesztésére s nemzetiségük kifejlesztésére ne használják fel.

Az 1848-iki törvények s helyhatósági szerkezetünk mellett minden egyes nemzetiségnek oly suprematiája, mely által a többiek sértve, vagy természetes kifejlődésükben akadályozva éreznék magokat, Magyarországon lehetetlen, s bizton elmondhatjuk: hogy azon közigazgatási szerkezet, melyet az ország érdeke kíván s a nemzetiségek követelései nemcsak ellentétben nem állnak, de kölcsönösen feltételezik egymást. Valamint helyhatósági szerkezetünk fentartásának legfőbb garantiája éppen

nemzetiségek követeléseiben fekszik, melyeknek kielégítése csak így lehetséges: úgy nemzetiségek követeléseinek kielégítésére nem szükséges más, mint hogy alkotmányunk s helyhatósági szerkezetünk, mely annak lényeges részét képezi fentartassanak.

Az ellentét az ország érdekei s a nemzetiségek követelése között nem a dolgok természetében fekszik tehát; hanem csak azon módon melylyel e követelések felállítatnak, s azon eszközökben, melyek által azoknak kielégítése kerestetik, s meggyőződésem szerint csak ezeknek helyes megválasztásától függ, hogy az, mi most szabadságunk, sőt állami létünk legfőbb veszélyének látszik, alkotmányosságunk s nemzeti függetlenségünk legerősebb garantiájává váljék. —

S mik azon eszközök, melyektől ezen eredményt várhatjuk?

IX.

A nemzetiség kérdése megoldásának két rendszere.

Ha valamely kérdés hosszabb ideig szőnyegen van: a megoldási javaslatok nem hiányzanak s néha épen ezeknek száma az, miben bizonyos kérdéseknek legnagyobb nehézsége fekszik, részint azért, mert, mint más esetekben, úgy itt a csomó minden nem sikerült megoldási kísérlet után mindig bonyolodottabbá válik, részint mert az eszközök feletti vitatkozás, főképp a politikában a célzott néha egészen háttérbe szorítja s így azok, kik arra nézve megegyeznek, mert nézeteik az eszközökre nézve eltérnek, mint ellenségek állnak szemközt. — Ezt látjuk a nemzetiségi kérdésnél is. Nincsen tárgy, melylyel, főképp nálunk, az utolsó években annyian foglalkoztak. Minden lipcsei kathalogus több röpiratot soroz el, mely ez égető kérdéssel foglalkozik. Vannak hírlapok s folyóiratok, melyek különösen e kérdés tisztázását tűzték ki feladásul s a megoldásoknak egész sorozatát számolhatjuk el, melyek csak annyiban hasonlítanak egymáshoz hogy mindannyian azok által, kik velők fellépnek csalhatlanoknak, a közönség által elfogadhatlanoknak tartatnak.

Nem szándékom az egyes javaslatok taglalásába bocsátkozni. Egyben mindazok, kiknek a nemzetiségi kérdés megoldása szivökön fekszik, megegyeznek s ez azon meggyőződés, hogy e kérdés korunkban csak az egyenlőség alapján oldathatik meg, s hogy azon elvek alkalmazásában, melyek szerint azt megkísértjük, nem tehetünk kivételeket.

De bár mi nagy azon indítványoknak száma, melyek e kérdés megoldására tétettek, mind ezek két rendszer alá sorozhatók.

Az első azoké, kik a nemzetiségi kérdést csak úgy tartják megoldhatónak: ha minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvényben szabatosan meghatározatik.

A másik azoké, kik a nemzetiségi kérdés megoldását attól váiják, hogy a haza minden polgárainak egyéni szabadsága, valamint másban, úgy nyelvök és nemzetiségök tekintetében teljesen biztosítsák, vagy más szavakkal hogy a kör, melyben az egyes nemzetiség mozoghat ne a törvény által határoztsák meg, hanem az egyéneknek szabad akaratától függjön.

Az első rendszer követői szétágaznak nézeteikben, a mennyiben azt kívánják, hogy a törvény minden a hazában létező nemzetiségeknek, vagy (a practical nehézségek tekintetéből) csak a nagyobbaknak, különös jogkörét határozza meg; és a mennyiben az egyes nemzetiségek állására nézve a legtökéletesebb egyenlőséget, vagy egyesek számára kiváltságokat követelnek.

A második rendszer barátai azon kör felett vitatkoznak, melyben a nemzetiségi kérdések eldöntése az egyéni szabadságra bízható, s mely, mint némelyek

vélik csak a községre — mások szerint közéletünk s igazgatásunk minden ágaira kiterjesztendő.

Az elv alkalmazására nézve létező véleménykülönbségek az elv helyességét azonban épen úgy nem változtathatják meg, mint annak következéseit; mint-hogy ha egy bizonyos elv egyszer elfogadtatott annak alkalmazását kijelölt határok közé szorítani — legalább addig, míg alkotmányosságunkhoz ragaszkodunk — nem áll senkinek hatalmában.

Mit egyes nemzetiségnek, mint természetes jogkörét, megadtunk, azt a többiektől nem tagadhatjuk meg; s ha elvként felállítottuk, hogy a nemzetiségi kérdéseknek elhatározása egy bizonyos körben az egyes polgárok szabad-akarától függ: az elv alkalmaztatni fog más körökben is. Minden, mit ennek akadályoztatására tennénk csak a küzdelmet hosszabbíthatja meg; de akár akarjuk, akár nem, bármily irányban, de haladni fogunk mindig, az egyenlőségig, mely 1788 óta minden politikai mozgalomnak irányt ad, melyet 1848-ban, mint alkotmányunk alapelvét, fogadtunk el, s mely valamint az egyes osztályok kiváltságait megszünteti: úgy meg fogja szüntetni az egyes nemzetiségeknek csak a törvényen alapuló előjogait is s napjainkban valamint az egyének, úgy nemzetiségek között kölcsönös állásuk szabályozásának egyedül alkalmazható mértéke.

Mielőtt e két rendszert összehasonlítva, irántuk saját nézeteimet elmondom, még néhány észrevételt kell előre bocsátanom, mely azon álláspont tüzetes kijelölésére szükséges, melyet jelen iratomban e kérdés tárgyalásánál eddig követtem s ezentúl is követni akarok.

1- ször: nem egy általános fontosságú politikai kérdésnek tudományos tárgyalását tűztem ki feladásomul. — Anglia- vagy Franciaországban ez helyén lehetne; nálunk a nemzetiségi kérdés nem a tudomány, hanem a practicus élet köréhez tartozik, s e kérdés practicus megoldása, melytől jövőnk függ, csak úgy lehetséges, ha azon állapotokat, melyekben az ország különböző nemzetiségei egyenként s egymáshoz tetteleg állanak, tekintetbe vesszük.

2- szor: nagy s általános azon befolyás, melyet a nemzetiségi kérdés hazánkban gyakorol, s megengedem, hogy hontársaink egy részénél nemzetiségi érdekeik a jelen pillanatban minden másokat háttérbe szorítanak. De bármily nagy s általános legyen a zaj, melylyel a nemzetiségi érdekek kielégítése követeltetik, nagyon téved, ki azt hiszi, hogy mihelyt ezek kielégittettek minden bajainkon segítve lesz. A nemzetiségi kérdés a jelen pillanatban a legfontosabb, legégetőbb talán: de nem az egyedüli; s kétségtelen, hogy annak megoldásától megnyugvást csak úgy várhatunk: ha ez más nem kevésbé fontos és életbevágó érdekek sértése nélkül sikerül, azaz ha oly megoldást találhatunk, mely jól rendezett közigazgatással, az egyes polgárok anyagi jólétének ezen feltételével s egyéni s polgári szabadságukkal, melytől megelégedésük függ — ellenében nem áll. —

3- szor: A főfeladás, melyet e kérdés megoldásánál soha szemünk elől veszítenünk nem szabad, hazánk különböző nyelven szóló polgártársainak megnyugtató s kívánataiknak a lehetőségig teljesítése. Midőn azonban e feladás megoldásán dolgozunk, nem szabad megfélekednünk azon összeköttetésről sem, mely századunkban Europa minden országai között

létezik, s melynél fogva a nemzetiségi kérdés megoldásánál hazánkban követett irány ép úgy befolyást fog gyakorolni mindazon országokra, hol e kérdés nagyobb vagy kisebb mértékben fölmerült: mint más részről bizonyos, hogy hazánkban is e kérdésnek csak oly megoldása lehetséges, mely az iránynyal, melyet Europa népei kifejlődésökben követnek, ellentétben nem áll.

Ezeket szemünk előtt tartva, fordítsuk most figyelmünket azon két rendszerre, mely a nemzetiségi kérdés megoldására ajánltatik s lássuk:

1- ször: mennyiben alkalmazhatók azok hazánk sajátzerű helyzetében?

2- ször: mik lennének e két rendszer alkalmazásának következései a politikai s egyéni szabadságra, az egyesek anyagi jólétére, s a különböző nemzetiségek kifejlődésére? — Végre

3- ször: e két rendszer között melyik fér össze azon iránynyal, melyet Europa népei kifejlődésökben jelenleg követnek, s mily következéseket idézne elő a nemzetiségi kérdés megoldására más országokban, ha hazánkban az egyik vagy másik rendszert követjük?

X.

Vájjon a rendszer: mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által határozottak meg, gyakorlatilag alkalmazható-e hazánkban?

Hogy e kérdésre válaszoljunk, szükséges mindenekelőtt, hogy azoknak nézetei iránt legyünk tisztában, kik a nemzetiségi kérdés megoldását e rendszer alkalmazásától várják.

„Nincs Európában állam — így okoskodnak e rendszer barátai, — hol a polgári s politikai jogok gyakorlata bizonyos nemzetiséghez volna kötve, s az ország különböző ajkú lakói között elvben a legtökéletesebb egyenlőség nem ismertetnék el; és mégis, kivéve Sveitzot, nincs állam, melyben gyakorlatilag egy bizonyos nemzetiség nem emelkedett volna uralomra. Ha tehát azt akarjuk, hogy hazánkban a nemzetiségek egyenlősége írott malaszt ne maradjon: szükséges, hogy a kisebbségnek jogait törvény által biztosítsuk, mi csak úgy lehetséges, ha azon köröket s eseteket, melyekben az egyes nemzetiségeknek nyelve közdolgozokban használtatik, nem engedő (permissiv)

hanem parancsoló (imperatív) törvények által kijelöljük s egyszersmind egy bizonyos arányt állapítunk meg, melyben az egyes hivatalok a különböző nemzetiségek között felosztandók.

A nemzetiségi kérdés e szerint csak úgy oldathatik meg, ha:

1- ször: biztos szabályokat állítunk fel, melyek szerint az egyes nemzetiségnek köre meghatározható.

2- ször: ha egy igazságos kulcsot alapítunk meg, mely a fontosabb hivataloknak a különböző nemzeti ségek közötti felosztásánál alkalmazható.“

Lehetséges-e ez hazánkban?

Első tekintetre úgy látszik, ily szabályok felállításának s ily kulcs megalapításának nincsenek nehézségei.

„Ha törvény által kimondatik: hogy minden községben, megyei járásban s egész megyékben, kerületekben és városokban közigazgatási, tanácskozási s általánosan hivatalos nyelvül az szolgáljon, mely az illető hatóság, járás, megye, kerület vagy város lakossága általános többségének nemzeti nyelve;“

„s ha a megyék, járások és kerületek — szinte törvény által — akként rendeztetnek, hogy egy-egy járás illetőleg kerületben vagy megyében oly községek egyesíttessenek, melyek legalább általános többségre nézve ugyanazon nemzetiségű lakosokat foglalják magokban; —“

„ha azonkívül törvényben kimondatik, hogy a megyei, szabad kerületi, vidéki és városi képviselők a területükön lakó különböző nemzetiségek számaránya

szerint alakítandók s hogy ezen számarány szolgáljon zsinórmértékül a kormánynak is azon magasabb bírói s közigazgatási hivataloknál, melyek kinevezésétől függnék: úgy látszik e nehéz feladás megoldottnak tekinthető*).

De vessünk egy tekintet viszonyainkra s nézzük a nehézségeket, melyekkel e rendszabályok practicus kivitele hazánkban járna.

Miután a különböző nemzetiségek vegyesen laknak és szt. Istvántól kezdve a legújabb időkig sem a megyék alakításánál, sem azoknak járásokra való felosztásánál, sőt még az egyes községek telepítésénél, soha a lakosok anyanyelve tekintetbe nem vétetett: több megyében egy nemzetiség sem bír absolut többséggel; másokban a többség oly csekély, hogy azok között, kik a statistika ezen nemével foglalkoznak, vitatkozás tárgyát képezi. A megyéknek nemzetiségek szerinti alakítása ennélfogva az ország egy nagy részének új felosztását kívánná, mely annál nagyobb nehézségekkel volna összekötte, minthogy ott, hol a népesség vegyes, az egyes nemzetiségekhez tartozó községek is elszórva léteznek, sőt többnyire még az egyes községek népessége is különböző nemzetiségű elemekből áll. —

De tegyük fel, hogy az ország ilyenén új felosztása nehéz, de nem kivihetetlen. Mindenesetre e rendszabály eredménye azon elvektől s azon módtól függ mely szerint az végrehajtalak, s így mindenekelőtt az iránt kell tisztába jönnünk:

¹⁾ Az 1861-iki országgyűlés által a nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött választmányhoz a kisebbség által benyújtott különvélemény szavai.

1- ször: kire bízassék az új felosztás?

2- szor: mily elvek szerint történjék az?

Mint csaknem minden kérdésnél úgy itt is a feladat első tekintetre könnyűnek látszik.

Alkotmányos országban a területnek újból felosztása kétségen kívül a törvényhozás hatásköréhez tartozik s attól minden jogfogalmak összezavarása nélkül nem vonathatik el. De vájjon remélhetjük-e, hogy a célt, melyért ezen intézkedést óhajtjuk, ezen után elérhetjük?

Feladásunk az ország különböző nemzetiségeinek megnyugtatása s ez csak úgy várható, ha törvényhatóságaink új felosztása nem csak igazságos, hanem az ország különböző nemzetiségei által igazságosnak ismertetik el; s vájjon remélhetjük-e ezt, ha azzal törvényhozásunkat bízuk meg, azaz oly testületet, melyben a magyar elem tagadhatatlan többségben áll s melynek eljárása ellen egyes nemzetiségek részéről eddig is annyi panasz emeltetett? Ha önmagunkat ámitani nem akajuk s a nemzetiségi agitatio egész történetére visszatekintünk, nem ringathatjuk magunkat ily édes csalódásban, sőt meggyőződünk hogy ezen lépés csak új panaszokra törvényhozásunk ellen, s új nemzetiségi agitációkra adna alkalmat, mely utóbbiakat azonban akkor sem kerülhetjük el, ha az országnak nemzetiségek szerinti felosztása a fejedelemre bízatnék. Mert, ha a kérdést mellőzzük is: vájjon célszerű-e? hogy alkotmányos országban a kormánynak a választókerületek új felosztására, melytől a törvényhozó test alakulása függ, korlátlan befolyás engedessék: csakugyan az optimismusnak rendkívüli adagára lenne szükségünk hogy feltegyük, miként a

felosztás, ily módon eszközölve, a nemzetiségek megnyugtatóhoz vezetne. — Igaz hogy a fejedelem a nemzetiségi pártokon felül áll s hogy ellene azon okok, melyekért törvényhozásunk részrehajlással vádoltatik, nem hozathatnak fel, de miután a törvényhatóságok s választókerületek új felosztása oly módon nem eszközölhető, hogy ez által egyes nemzetiségek jelen kedvezőbb állásuktól megfosztva vagy reményeikben csalatva nem éreznék magokat: az eredmény ezen esetben is csak az lehet, hogy minden elégedetlenség az ellen fordul, ki a felosztást eszközlé. Megengedem ok nélkül, de azért nem kevésbé keserűen, s a tapasztalások, melyeket a Szerbvajdaság felállítása és az erdélyi választókerületek új alakításánál szereztünk: eléggé bizonyítják ezen nézetünket.

De bárki legyen az, kire a megyék, járások s választókerületek új felosztása s az egyes kerületek nemzetiségének meghatározása bízatik: elkerülhetlenül szükséges, hogy mindenek előtt azon elvek iránt egyezünk meg, melyek szerint az egyes polgároknak nemzetisége megítélendő.

Az ó monda szerint hét görög város vitakozott a dicsőség felett: melyik számíthatja Hómért polgárai közé. Ha a ország a lakosak nemzetisége szerint újra felosztatik s az absolut többségnek nyelve az egyes megyékben s kerületekben imperativ törvény által, mint hivatalos nyelv, hozatik be: akkor Magyarorszában minden ember, kit az ég több gyermekkel megáldott, hasonló kitüntetésre számolhat. A kérdés, mily nemzetiségre határozza el magát valaki? — főkép oly esetekben, midőn a majoritás a kerületben kétséges, — a legnagyobb fontossággal bír; s mivel az állam,

melytől minden nemzetiség hasonló oltalmat vár, nem engedheti, hogy bármelyik közülök az egyeseknek szeszélye, vagy roszakarata által, melylyel saját nyelvökét megtagadják, jogaitól megfosztassék, nem marad hátra egyéb, mint bizonyos szabályokat állítani fel, melyek szerint minden egyesnek nemzetisége meghatároztalak.

Első tekintetre ez különösnek látszik. A nemzeti-ségnek fogalma napjainkban alig határozthatik meg máskép, mint a nyelv szerint s úgy látszik ha valami, legalább azon kérdés eldöntése az egyest illeti: mily nyelvet akar elismerni anyanyelvének ? De bármily nevetséges következtésekhez vezetne is, ha az egyes nemzetiségének meghatározása nem reá magára bízatik, hanem mindenki akarátja ellen és bizonyos szabályok szerint törvényesen magyarnak, slávnak vagy románnak marasztaltathatik el: — mindez csak a rendszer szükséges következtése.

Ha azon körülmény, hogy valaki egy bizonyos nemzetiségnek tagja, jogokat ad, melyek nem csak az egyesre,¹⁾ de az államra nézve fontosak; ha az egyes törvényhatóságok hivatalos nyelve a lakók absolut többségének nemzetisége szerint parancsolólag határoztatok meg s e szerint az állás, melyet a különböző nemzetiségek az országban elfoglálnak, az ország egyes törvényhatóságaiban lakó egyének anya nyelvétől függ: ennek meghatározását az egyeseknek önkényére bízni nem lehet.

¹⁾ Miután hazánk egyes nemzetiségeinél a hivatalképes egyéneknek száma csekélyebb, kétségtelen: hogy az, ki hivatalt kíván az által hogy magát más nemzetiség tagjának vallja, — kilátásait javíthatja.

Mily elvek szerint határozassék el a nemzetiség kérdése egyes esetekben, az egyeseknek nyelve, s nevüknek hangzása vétessék e tekintetbe, vftgy az elődök? s az utóbbi esetben mily szabályok szerint? Az egyesek faja, mint a régi germánoknál s Amerika ős lakóinál az anya, vagy pedig, mint újabb időben szokás, az apa szerint határozassék-e el? — s az ítélet ki által, mily bizonyítékok, s mily eljárási formák szerint mondassák ki? — mindezeknek megvitatását azokra bízom, kik a nemzetiségi kérdés megoldását ezen úton keresik. — Én részemről csak azon feltételeket akartam kijelölni, melyektől e rendszer alkalmazása hazánkban függ, s ki e tárgyról komolyan gondolkodott át fogja látni, hogy a fentebbiekben nem állítottam föl semmit, mi az elfogadott elveknek nem lenne következése. — Mert valamint abból, ha a nyelvnek használata nem az egyeseknek szabadakarataira bízatik, hanem parancsoló törvény által határozatik meg, önként következik: hogy a kérdés felett minden egyes körnek melyik legyen hivatalos nyelve, egy felsőbb hatalomnak, az az a kormánynak, vagy törvényhozásnak kell határoznia: úgy e határozatnál csak az absolut majoritást állíthatjuk fel zsinórmértékül, melyben egy vagy más nemzetiség bizonyos körökben áll; mi ismét azon következtést vonja maga után, hogy miután e majoritások alakulása, mely az egyes nemzetiségek jogkörének alapját képezi, azon módtól függ mely szerint minden egyesnek nemzetisége meghatározatik: erre nézve szabatos elvek felállítása s azoknak szigorú alkalmazása válik szükségessé.

S ezekből nézetem szerint világos, hogy e rendszer, mely oly országokban is, hol két vagy három nem-

zetiség nagy, tömör tömegekben lakik egymás mellett, — sok okoknál fogva veszélyes, de talán kivihető: nálunk gyakorlatilag kivihetetlen; miután hazánkban, ha csak a nagyobb nemzetiségeket számítjuk is, a magyaron kívül a román, sláv, szerb, orosz és német azaz hat nemzetiség annyira vegyesen fordul elő, hogy az egyes nemzetiségeknek határait kijelölni lehetetlen.

XI.

Mik lennének e rendszernek következményei az egyéni s polgári szabadságra s a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítésére.

Tegyük fel, hogy a fentebbiekben csalódtam; s azon kulcsot megtaláljuk, mely szerint az ország területe s hivatalai a nemzetiségek között oly módon osztathatnak fel, mely azoknak mindegyike által igazságosnak ismertetik.

Egyesek e rendszabályok keresztülvitelét talán célznak tekintik, s ha csak a közhivatalok kedvök szerint osztattak fel, elértek mindent, mi ükét a nemzetiségi mozgalomnál lelkesedésre ragadta. — De a hasonlithatlanúl nagyobb szám másképp gondolkodik. Ezeknek céljuk nem a megyéknek s választókerületeknek oly felosztása, mely által személyes kilátásaik táguljanak, hanem az, hogy egyéni s politikai szabadságuk mentül nagyobb, — saját nemzetiségük kifejlődése mentül gyorsabb s biztosabb legyen.

Vájjon e célokat előmozdítjuk-e, ha az állást, melyet az egyes nemzetiségek az államban elfoglalnak parancsoló törvények által szabályozzuk?

Nézzük mindenekelőtt a befolyást, melyet e rendszer a nemzetiségek szabad fejlődésére és a közöttük létező súrlódások megszüntetésére gyakorolna.

Előadtam a nehézségeket, melyekért törvényhatóságainknak nemzetiségek szerinti új felosztását csaknem kivihetetlennek tartom. Hátra van egy s talán a legnagyobb.

Az alap, mely szerint e felosztásnak történni kell nem a történelmi jog, hanem az arány, melyben a nemzetiségek az egyes törvényhatóságokban egymáshoz állnak, s ebből világos, hogy — ha csak az elvet, melyből kiindultunk, sérteni nem akarjuk — e felosztás soha definitív, — egyszer mindenkorra bevégezett — ténynek nem tekinthető.

Ha az igazsággal, századunk felvilágosodásával s a szabadság és egyenlőség elveivel meg nem egyezik, hogy azon népnek nyelve, mely az országot meghódította s egy ezreden át fentartotta, a közéletben előnyökkel bírjon: bizonyosan még kiáltóbb igazságtalanság lenne az; ha egy bizonyos nyelv kizárólagos használata csak azért parancsoltatnék a törvény által valamely törvényhatóságban, mert lakóinak többsége egy fél század előtt ezen nyelvet használta. Mihelyt elvként elfogadtuk, hogy minden törvényhatóságnak hivatalos nyelve lakóinak abszolút többsége szerint imperatív törvény által határozottassék meg s hogy ott hol ily többség nem létezik, a törvényhatóságok új felosztása eszközöltessék, magától következik: hogy mind a hivatalos nyelv feletti határozat, mind a törvényhatóságok felosztása mindannyiszor megújítandó, valahányszor a számarány, melyben a különböző

nemzetiségek az egyes törvényhatóságokban egymáshoz állnak, megváltoznak.

Kétségen kívül nem fekszik az ország érdekében, hogy a törvényhatóságoknak új felosztása s az egyes helyeken használt hivatalos nyelv meghatározása a törvényhozás tanácskozásainak mindig új tárgyát képezze; miután tehát előre látható, hogy, ha ezen elvek elfogadtatnak, minden nemzetiség saját nyelvének terjesztésére minden eszközt fel fog használni: az államnak kötelességei közé tartoznék, hogy e nemzetiségi proselitimusnak korlátokat szabjon, vagy legalább az egyes törvényhatóságnak azon törekvését, hogy nyelv tekintetében a status quo fentartassék, támogassa. Es vajjon mily' eszközökkel teheti ezt?

Felesleges, hogy e kérdés részleteibe bocsátkozzam. Miután törvényhatóságaink nem oszthatnak fel nemzetiségek szerint oly módon, hogy a legtöbbszörben nem maradnának számos egyesek, kik nemzetiségekre nézve az abszolút majoritáshoz nem tartoznak, lehet-e legkisebb kétségünk az iránt: hogy midőn a nemzetiségek egyenjogúságát az által akarjuk biztosítani, hogy minden körben egy nemzetiségnek abszolút uralmát alapítjuk meg; ez által csak azt éljük el: hogy minden körben azon nemzetiség, mely a majoritást képezi a többieket elnyomja, mit ezek ott, hol az abszolút többség az övék, bőven viszonzni fognak; míg végre a dolgok természetes kifejlődésében a kölcsönös elnyomás hazánkban tetőfokát érte el s nemzetiségi ellentéteink nyílt ellenségeskedéssé fajulnak. —

Hogy e rendszernek következményei egyes nemzetiségekre nézve veszélyesebbek, s hogy például a német és szerb, mely valamint jelenleg, úgy minden új

felosztás után is csak igen kevés törvényhatóságban fogná az abszolút többséget képezni, ezen állapotok súlyát inkább érzene, mint például a román, a sláv s főképp a magyar, az világos: de egészben véve e rendszernek következményei közösek s a tapasztalás rövid idő után meg fogná mutatni, hogy az mi azért állítottatott fel, hogy az ország minden nemzetiségeinek egyenjogúságát biztosítsa, csak oda vezetett, hogy azon nemzetiségek között, melyek szt. István koronájának tartományaiban laknak, egy sem maradna, mely magát mindenütt, hol többségben nincs, határtalant elnyomva nem érezné.

Ez ellen felhozható, hogy a kormány a dolgoknak ezen kifejlődését nem fogná tűrni s mint a minoritások természetes védője a többségnek követeléseit a méltányosság határai közé szorítaná. Nem hiszem, hogy oly rendszer, mely mellett a kormány arra kényszerítették, hogy minden egyes törvényhatóságban a többséggel szüntelen küzdelemben álljon, annak erősítéséhez vezet, főképp ha ez által senkit háladatosságra nem kötelez, mint ez esetben, hol azon nemzetiségek, melyek, midőn azon törvényhatóságokban, hol minoritásban vannak, a kormány által védelmeztetnek, másokban, hol a többséget ők képezik, általa akadályozva éreznék magokat. De ha ettől elvonatkozunk is, kérdem: miben álljon az előny, melyet az egyes nemzetiségek a törvényhatóságoknak új által felosztása nyernének? — ha saját nemzetiségüknek terjesztésében még azon körben is akadályoztatnak, melyet a törvény számukra kijelölt s ha minden lépésök, mely erre czéloz csak a központi hatalomnak beleavatkozását vonja maga után.

Többször kimondám — s minthogy a nemzeti-ségi kérdésnek megoldása attól függ, hogy az okok iránt, melyeknek e kérdés folmertílése tulajdonítható, tisztában legyünk, újra kimondom — hogy a nemzetiségi mozgalmak nem a különböző nemzetiségek között létező ellenszenv s nem egyesek fondorkodásai által, kik e kérdést nagyravágásuk eszközéül használják, idéztetett elő.

A nemzetiségi mozgalomnak való alapja azon kegyelet, melylyel minden jobb ember elődeinek emlékéhez, s a tőlök öröklött nyelvhez ragaszkodik; azon természetes ösztön, mely arra késztet, hogy egyéni szabadságunkhoz ragaszkodjunk, s ne nyugodjunk meg helyzetünkben, mig azt, főkép abban mihez szívünk köt, elismerve nem látjuk; s ha ezen érzések most erősebbekké váltak s a legújabb időben más fontos érdekeket háttérbe szorítanak, ennek oka hazánk különböző népeinek emelkedő mivelttségében kereshető, mely által saját nemzetiségöknek tisztább öntudatához jutottak: de épen azért ne higgye senki, hogy e mozgalom az által háríthatatik el, ha a gyűlölet, melyre magokat némelyek a vita között bizonyos nemzetiség iránt elragadtatták, vagy egyes szövivőknek nagyravágása kielégítettett.

A nemzetiségi mozgalom csak azon nagy szabadsági mozgalomnak egy része, mely egy század óta Europa népeinek csaknem minden viszonyait átalakítá. Lerontása azon korlátoknak, melyek által egyes nemzetiségek magokat eddig kifejlődésökben akadályozva érezék, biztosítása szabadságuknak, ez az: mit az ország polgárainak roppant többsége nemzetiségi követelései alatt ért, s ezeket ki fogjuk-e elégíteni azáltal, ha a kizárólagos uralom helyett, melyet egy

nemzetiség az egész országban gyakorolt: hasonló, sőt sokkal nagyobb s kíméletlenebb uralmat alapítunk meg, csak azon különbséggel, hogy az minden törvényhatóságban más nemzetiség által gyakoroltatik.

Oly mozgalom, mely a szabadság biztosítására kezdetett meg, nem fejeztethetik be oly intézkedések által, melyek csak az egyéni szabadság még nagyobb korlátozásához vezetnének, s melyek által a politikai szabadság azon alakban s értelemben, melyben az jelenleg Európa népei törekvéseinek fő célját képezi: lehetetlenné válik.

De arra, hogy valamely rendszer következeiről ítéljünk, nem elég, ha annak hatását csak egy irányban ismerjük.

Az egyéni s politikai szabadság a legáltalánosabb, de nem egyedüli célja korunk törekvéseinek s bizonyos, hogy nem elégítheti ki századunk népeit, semmi mi azoknak materiális érdekeikkel ellentétben áll.

A legszabadabb alkotmánytól megkívánjuk, hogy mellette jó közigazgatás lehetséges legyen, s az igazság kiszolgáltatása mindenkinek azon biztosságot nyújtsa, mely minden anyagi jólétnek első feltétele s vájjon az ajánlott rendszer mellett számíthatunk-e erre?

Csalódik, ki a hivataloknak nemzetiségek szerint való felosztásában csak oly követelést lát, mely egyesek által saját érdekekben állíttatott föl, de melynek a nemzetiségek tömege fontosságot nem tulajdonít, sőt mihelyt azon elv elfogadtatott: hogy minden nemzetiségnek állása törvény által biztosítandó, a követelés a dolgok természetében fekszik. Ugyanazon okok, melyek az ország territoriális felosztása mellett felho-

zatnak, épen úgy szólnak a hivatalok felosztása mellett; és ha a nemzetiségek biztossága azt kívánja, hogy közülök mindenik saját körében más nemzetiségek befolyásától megoltalmaztassék: nem kevésbé kívánja biztossága azt is, hogy azok között, kik a törvények végrehajtásával megbízattak — a tisztviselők s bírák között — minden nemzetiség meghatározott arányban képviselve legyen. Ez annyira áll, hogy a hol csak a nemzetiségi kérdés fölmerült, habár a területiális felosztás senkinek eszébe nem jutott is, a hivatalok felosztása az első követelés, melylyel minden nemzetiség érdekeinek biztosítására fellép; mire, hogy távolabb fekvő példákat mellőzzek, csak azon privilégiumokra hivatkozom, melyek szerint a középkor alatt több városaink német lakói arról biztosítottak, hogy a bírói hivatal kizárólag, vagy felváltva a magyarokkal minden második évben német polgárral töltsék be.

Nem akarom taglalni a nagy nehézségeket, melyekkel különböző nemzetiségeink száma miatt oly szabályoknak felállítása nálunk járna, melyek az egyes nemzetiségeknek igényeit kielégíthetnék s nem vizsgálom mennyire fémének össze azon elvekkal, melyeket alkotmányos országban a hivatalok betöltésénél követnünk kell. Magában világos, hogy a hivataloknak a nemzetiségek között egy meghatározott arányban felosztása azon hivataloknál, melyek választás útján töltenek be, a választási szabadsággal nem fér össze, s azoknál, melyek a kormány kinevezésétől függnek, a felelősség elvének alkalmazását lehetlenné teszi; — de ha mind ezen nehézségektől elvonatkozunk: vájjon hisszük-e komolyan, hogy e rendszer mellett egy czélszerű, honunk igényeinek megfelelő közigazgatás lehetséges?

Ha az egyesnek kilátásai, melyekkel a hivatalos pályára lép, nem képességétől hanem nemzetiségétől függnék s a miniszter szintűgy, mint a választó a hivatalok betöltésénél nem az illetőnek képességét, hanem csak a törvényt veheti tekintetbe, mely a hivatalnokok nemzetiségéről rendelkezik; ha egy körben a legkitűnőbb férfiak, csak mert egy bizonyos nemzetiségnek tagjai, nem alkalmazhatók, a másokban olyanok, kik kötelességeiknek nem felelnek meg, azért nem mozdíthatnak el, mert helyettük más ugyanazon nemzetiséghez tartozó alkalmas egyén nem találkozik: vájjon ily elvek szerint rendezett közigazgatás megfelelhet-e a legmértékeltőbb igényeknek?

Volt idő, midőn a hivatalképesség kizárólag a nemességre vala szorítva s bizonyosan nincs senki, ki e viszonyok megújítását lehetségesnek tartaná; de vájjon oly törvényes intézkedés, mely által a hivatalok betöltésénél szinte nem a közigazgatás szükségei, hanem csak az egyes nemzetiségek jogai vétetnének tekintetbe, nem ugyanazon következéseket vonná-e maga után? — s ha a rendszert képtelennek tartjuk, mely szerint az országos hivatalok betöltésénél csak az elődök érdemei s a kijelöltnek nemzetiség fája vétetik tekintetbe: valóban nem sokkal józanabb, ha most a hivatalok betöltésénél nem egyes családok-, de egyes nemzetiségekre nézve hasonló privilégiumokat állítunk fel, melyek végre is szinte csak a fajon és származáson alapszanak.

Az előadottakból úgy tartom világos: hogy a mennyiben honpolgáraink nagy többsége midőn a nemzetiségi mozgalmakban részt vesz, csak egyéni s politikai szabadságának biztosítását s azt keresi, hogy e szabadsággal saját nemzetiségének kiterjesztésére

élhessen: ezen czél az ajánlott rendszer által nem érethetik el.

S most fordítsuk figyelmünket a befolyásra, melyet e rendszer állami viszonyainkra gyakorolna.

Többször kimondám azon meggyőződésemet: hogy a nemzetiségi kérdés háttérbe szorítá, de nem semmisíthette meg azon érzelmeket, melyekkel hazánk különböző ajkú lakói a közös hazához századok óta ragaszkodtak s hogy a nagy többség bármennyi lelkesedéssel nyilatkozik saját nemzetisége mellett, ezt azon meggyőződéssel teszi, hogy e követelések teljesítése által az ország jövője nem veszélyeztetik. A nemzetiségi kérdés legbuzgóbb pártolói érzik s bevallják az összeköttetést, melyben Magyarország állása saját követeléseik teljesítésével áll, s midőn arra törekszenek, hogy a hely, melyet saját nemzetiségök a hazában elfoglal, mentül kitünőbb legyen: nem is kívánhatnak egyebet, mint hogy az ország maga mentül függetlenebbé, mentül hatalmasabbá váljék. E nélkül minden mit saját nemzetiségök számára a hazában kivívtak, nem bir semmi fontossággal.

És e részben az indítványba hozott rendszernek mik lennének szükséges következtései?

A nemzetiségek különfélesége egymaga nem akadály, hogy valamely ország a hatalom azon fokára emelkedjék, mely függetlenségének biztosítására szükséges. Miután Európában igen kevés államot találunk, mely csak egy nemzetiségű polgárokat foglalna magában, szabályképen állíthatjuk fel: hogy a nemzetiségek különfélesége, a mennyiben az valamely országban mint tény létezik, nem akadályoztatja azon egységi érzetet, mely minden állam hatalmának, sőt fennállásának első feltétele.

Máskép áll ez, ha a nemzetiségi különféleségnek fentartása s az egyes nemzetiségek érdekeinek biztosítása az állam fő céljának vétetik, melynek minden más célok s érdekek alárendelendők.

Vegyünk fel egy practicus példát, mely minden thieoreticus taglalásoknál többet bizonyít.

Tagadhatatlan, hogy napjainkban a confessionalis különbségek az államot nem veszélyeztetik. Azon arányban, melyben a vallás-szabadság elve elfogadott a vallás különbsége az államra nézve elveszté fontosságát, s nem jut senkinek eszébe, hogy valamely állam veszélyben forog, mert polgárainak egy része katolikus másika protestáns, s mert e felekezeteknek mindegyike híveinek körét hitszónoklatok, iskolák s az irodalom által terjeszteni iparkodik. Mind ez által versengés támadhat a különböző felekezetek között, talán súrlódások is, és néha kölcsönös elkeseredés: de az államra nézve, mely minden felekezetet szabadságában egyiránt oltalmaz bizonyosan, semmi veszély s örültnek fognék mondani azon államférfiút, ki az állam biztosságának nevében azt követelné, hogy az egyházak egyike szabad kifejlődésében vagy saját tanainak terjesztésében korlátoltassék, sőt a mennyiben ennél csak törvényengedte eszközökkel él, hogy terjeszkedésének akadályok állíttassanak elébe. — De gondoljuk magunknak, hogy egy vagy több vallásfelekezet szabadságának s azon befolyásnak biztosítására, mely őt az államban megilleti, azon követeléssel lépne fel: hogy felekezete az államban külön testületet képezzen, külön területtel, külön jogokkal, melyek szerint a vallásfelekezet a törvényhozásnál külön képviseltessék, a közigazgatásban meghatározott számú tisztviselők által részt vegyen: vájjon

ki nem fogja elismerni, hogy ez az állam legnagyobb veszélyeztetése nélkül nem történhetik, s hogy egy ország határai között több külön államnak felállítása, a nemzet egyes részeinek több, különszervezetű testekre felosztása minden valószínűség szerint ugyanazon következtetéseket fogná előidézni most, mint akkor, midőn Franciaország protestánsai vallásos szabadságuk biztosítására külön városokat külön erősségeket követeltek s katolikus polgártársaik hányában mint szervezett testület léptek föl, míg Richelieu ezen állapotoknak haddal véget vetett és Franciaországot azon szétदारabolástól megmentette, melyben Németországot látjuk. S vájjon ha nem a vallási, de a nemzetiségi érdekek biztosítására ugyanezen eszközökhöz nyúlunk: ennek nem ugyanazok lennének-e következtetései?

Nem tartozom azok közé, kik a nemzetiségi mozgalomnak a vallásos mozgalomhoz hasonló fontosságot tulajdonítanak. — A vallásos mozgalom hasonlíthatlanul több fontossággal bír, nem csak magában véve, hanem a nép szemei előtt is. De bármennyire különbözik a tárgy, bármennyire különböznek a századok melyekben e két mozgalom fellép: az emberi természet ugyanaz marad, s ez úgy hozza magával hogy a szenvedély felett, melylyel a küzdelem folyik, nem a tárgynak fontossága, hanem a küzdelem élénksége határoz. Hol ez nagy s egy ideig tartott: a fanatismusnak egy bizonyos neme nem marad el soha. A mit minden egyes a küzdelem folytában tett és szenvedett, a becsületérzés, mely miatt magát leggyőzöttnek bevallani nem akajja, sokkal többet tesz, hogy a küzdők ellenségekké váljanak, mint küzdelmeiknek tárgya.

Azonkívül hazánk sajtászerű viszonyaiban vannak okok, melyekért ezen rendszernek a nemzetiségekre alkalmazása nálunk még veszélyesebbé válik.

Általános tapasztalás mutatja, hogy szűkebb körök az egyénre mindig több vonzó erővel bírnak. Természetes önzésünk, melyet legyőzhetünk, de melytől egészen senki nem szabadulhat, úgy hozza magárval, hogy bármily egészsnek egyes részei annál inkább ragaszkodnak hozzá, mennél több befolyást gyakorolhatnak annak fejlődésére. A böles elvként tűzheti ki magának, hogy családját inkább szeresse mint magát, a hazát inkább mint családját, s az emberiséget, inkább mint hazáját, de bizonyos: hogy az embereknek nagy többsége gyakorlatilag épen az ellenkező irányt követi. — Magában véve ebben nincs veszély, sőt azon kötelékek, melyek által az egyes magát kisebb köréhez lánczolva érzi csak még erősítik az egészsnek tömörségét, ha azon kapcsok, melyek e kisebb köröket összetartják, nem oldattak fel, s köztök s az egész között ellentét nem idéztetett elő.

Valamint a vonzalom, melyet az egyes saját községe vagy tartománya iránt érez: úgy a lelkesedés, melylyel nemzetiségéhez ragaszkodik, nem csak nem gyöngíti, sőt még szilárdabbá teheti azon kötelékeket, melyek őt a hazához fűzik; míg azon összeköttetés világos marad, melyben községének jóléte vagy nemzetiségének kifejlődése az egész jólétével s felvirágzásával áll — de csak addig — s mihelyt azon kapcsok, melyek a részeket egymáshoz s mindeniket az egészhez kötik, feloldatnak; s az egyes részeknek érdekei, ha csak látszólag is az egészsnek érdekeivel összeütközésbe jönnek: az emberek többsége ragaszkodni fog a közelebb állóhoz, ahhoz mihez

inkább kötve érzi magát, mivel saját érdekeinek összefüggését inkább érzi.

Mentül általánosabb tehát a nemzetiségi lelkesedés napjainkban, s mentül elevebb az érdek, melylyel az egyesek saját nemzetiségök fejlődését követik: annál szükségesebb, hogy a kötelékek, melyek a haza minden nemzetiségét egy nagy egészszé fűzik egybe, ne bontassanak fel s azon meggyőződés ébren tartásuk valamennyiben, miként nemzetiségének biztossága is csak az egész országnak fennállásától függ. Az indítványozott intézkedések pedig éppen az ellenkező eredményhez vezetnének s teljes biztossággal mondhatjuk előre, hogy 'valamint a közhivatalok nemzetiségek szerinti betöltése oda vezetne, hogy a közhivatalnokok nagyobb része nem az ország, hanem külön nemzetiségek szolgáinak tekintené magát: úgy az ország területének ezen elv szerinti felosztása csak azt vonná maga után, hogy minden egyes magát nem a haza, hanem saját nemzeti kerülete polgárának érezné; mi ha mindenütt veszélyes, hazánkban bizonyosan kétszeresen az.

Hazánk minden nemzetiségei között a magyaron kívül egy sincs, mely az ország határain nem terjedne túl. Valamint dél felől a szerbeket s románokat úgy északon a slávokat és oroszokat csak az ország politikai határai választják el más országokban s birodalmakban lakó véreiktől, s valóban az optimismusnak rendkívüli foka szükséges, hogy feltegyük miként hazánk nemzetiségek szerinti felosztása a nemzetiségek minden igényeit állandóan kielégítheti. Ha egyszer elismeijük, hogy az egyes nemzetiségek fejlődése csak különállásuk által biztosítható; a nemzetiségi törekvések e hon új felosztásánál nem állhatnak meg, s

arra fognak irányoztatni szükségképen, hogy a hazánkban lakó néptöredékek határainkon túl lakó testvéreikkel olvadjanak egybe; mi csak az ország felosztását vonná maga után, s pedig annál bizonyosabban, minthogy az országnak ily felosztása nem csak azon kötelékeket gyöngíténé, melyek e hon polgárait a közös hazához kötik; hanem az egyes részeknek kezébe adnák az eszközöket is, melyek által e törekvések kivitele lehetségessé válik.

Jól tudom, hogy vannak egyesek, kik a magyar állam territoriális épségét oly valaminek tekintik, mi csak a magyar nemzetiség érdekében fekszik s az osztrák birodalom hatalmával s egyes nemzetiségek érdekével ellentétben áll. A felhozott okok ennél fogva némelyeket talán inkább az ajánlott intézkedések előnyeiről mint azoknak káraitól győzhetnék meg. Szükséges tehát, hogy még azon hatásra is fordítsuk figyelmünket, melyet hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása az öszves osztrák birodalomra s azon nemzetiségeknek jövőjére gyakorolna, melyeknek érdekében az jelenleg leginkább kívántatik.

XII.

Hazánk területének nemzetiségek szerinti felosztása mily hatást gyakorolna az osztrák birodalomra s a hazánkban lakó egyes nemzetiségeknek jövőjére?

Tény, hogy napjainkban minden mi egy állam belviszonyaira nagyobb befolyást gyakorol, messze túlhat határain s alig merülhet föl fontosabb kérdés, melyet egy bizonyos mértékben nem nevezhetnénk európainak.

Ezen solidaritásból az egyes államokra nézve azon kötelesség támad, hogy saját ügyeik rendezésénél tekintettel legyenek azon hatásra is, melyet ezáltal más országokra s államokra gyakorolnak, főképen azokkal, mint hazánk s az osztrák birodalom századok óta, szoros kapcsolatban állnak s így érdekeikben közösség létezik, melyről az egyes kérdések körül támadt vitának hevében megfeledezhetünk; de melynek ignorálása később vagy előbb mindig megboszulja magát.

Sokszor mondatott, hogy hazánk s az osztrák birodalom mi nemzetiségi viszonyait illeti egészen hasonló helyzetben áll s ez tagadhatatlan. Igaz, hogy

e kérdés nálunk előbb merült fel, mi régi alkotmányosságunknak, s szenvedélyesebben táigyaltott, mi más okoknak tulajdonítható: de a nemzetiségek különfélesége, s mindig inkább erősülő öntudata hasonló a birodalom mindkét felében; s valamint azon nemzetiségek, melyek a Lajthán túl laknak, ott körülbelől ugyanazon követelésekkel lépnek fel, mint hazánkban: úgy azon elvek, melyeket a nemzetiségi kérdés megoldásánál követni fogunk, kétségen kívül döntő befolyással lesznek e kérdés megoldására az osztrák birodalomban is.

Meg vagyok győződve, hogy az államférfiak, kik Magyarország területének nemzetiségek szerinti felosztását szükségesnek hirdették, szenvedélyesen vissza fognák utasítani az elveket, melyeket magok állítottak fel, ha azoknak alkalmazása. Tirolban vagy Steierben követeltetnék; de tudom azt is, hogy ez nem áll hatalmukban.

Nagylelkűnek nevezzük a népet, jónak; magasztaljuk belátását s mind ez több példával igazolható; de van a népnek egy tulajdona, mely ennél sokkal általánosabb s melyet mindenütt minden korszakban feltalálunk s ez jogérzete. Fogalmai a jogról különbözők, de minden nép mihelyest a miveltségnek bizonyos fokára emelkedett, valamely meghatározott 'szabályt kíván, mely szerint az egyes cselekvények jogszerűségét megítélhesse s a legnagyobb biztossággal előre látható: hogy ha a történelmi jogtól, mely az osztrák birodalomban eddig a legfontosabb viszonyoknak alapját képezé eltérünk, s helyette a nemzetiségi elvet állítjuk fel, ez a nép jogérzetének csak akkor felelhet meg, ha ezen elv minden következtetésében alkalmaztatott. Franciaország példája s azon követ-

kezések, melyeket a forradalom által felállított elvek magok után vontak, tanúságot tesznek a kérlelhetien logikáról, melylyel a nép az egyszer elfogadott jogalaphoz ragaszkodik.

Nem létezik hatalom, mely kivihetné, hogy egy fejdelem országaiban, bármennyire önálló legyének azok egymástól, ugyanazon nemzetiségek egy kis folyó egyik partján oly kedvezésekben részesüljenek, melyek nekik a másikon megtagadtatnak. Miután tehát az osztrák birodalomnak tartományaiban — az egy ausztriai főherczegségen s Salzburgon kívül — mindenütt több nemzetiséget találunk, meg vagyok győződve: miként azon elvnek elfogadása Magyarországon, hogy a nemzetiségi kérdés csak a területnek nemzetiségek szerinti felosztása által oldathatik meg, szükségkép ezen elvnek elfogadását Austriában is s így a birodalom területi felosztását fogná vonni maga után, melynek következésében az említett két, kizárólag német tartományon kívül nem maradna egy, mely jelen határait megtarthatná. Tirol feloszlanék német, s olasz, Steier — Karinthia és Krain német és sláv, Cseh- s Morvaország német s cseh, Galliczia lengyel s ruthen, Bukovina ruthen s oláh, — s így minden tartomány nemzetiségi elemeire.

Nem szólok a nehézségekről, melyek a birodalom minden tartományaiban ugyanazok, mint hazánkban, mert itt is, mint nálunk, a nemzetiségek többnyire nem lagnak tömör testekben s minden tartományban nagy területeket találunk, melyeknek népessége annyira vegyes, hogy annak nemzetiségét alig határozhatjuk meg; s nem is vizsgálom a hatást melyet ily felosztás a tartományok mindegyikében legalább a népesség egy részére szükségkép gyako-

rolni fogna, mely, miután, mint például Tirol, a birodalmat legnagyobb veszélyei között feláldozó hivséggel védelmezte: most jutalmul földaraboltnék; de fordítsuk figyelmünket kizárólag azon következésekre, melyeket e rendszernek alkalmazásától az egész birodalomra várhatunk.

Sokan az államot csak egy nagy gépnek tekintik. Egyik roppant kakukórát lát benne, mely csak a reá aggatott nagy terhek, által tartatik mozgásban; más óriás szövöszéket, melynek feladása, hogy a számtalan fonalakból, melyeken millióknak léte függ, egyesek számára meleg s puha takarók szövődjenek. Mint az órában kerék kerékhez illik s mindegyik tengelye körül forog: ilyen legyen az állam is és így működjék. Ha az eredmény a várakozásnak nem felel meg: a hiba a gépezetben fekszik. Talán több terhet kell akasztani reá, talán néhány kerékkel több — vagy az szükséges, hogy a srófokat erősebben csavaijuk le? — s ki mind ezt érti s tudja: az nagy államférfin. — Meggyőződésem szerint nem képzelhető nagyobb tévedés, mint az államnak ily felfogása. — Ha a történeteken végig megyünk, azt fogjuk találni: hogy lapjain nem azon nemzetek hagyták magok után a legszebb emlékeket, melyeknek közigazgatási gépezete a tudomány követeléseinek leginkább megfelelt; hanem azok, melyeknél az egyes magát az egészhez leginkább kötve érezé, melyekben legtöbb hazaszeretetet találunk.

A legtökéletesebb gépezetnek hatása a mozgató erő nagyságától függ s e mozgató erő minden államban csak a népek érzelmeiben található. Semmi állam nem sértheti ezeket büntetlenül s minden veszélyek között, melyek azt érhetik, nincs nagyobb:

mint ha polgáraiban a lelkesedési képesség enyészett el.

Ez áll az osztrák birodalomra nézve is.

Egységes államnak nyilatkozathatjuk a birodalmat, oly alkotmányt adhatunk neki, mely, mi a központosítást illeti, a francziát felülmúlja; a közigazgatás könnyítésére derékszög- s vonal ózó val egyenes négyszögekre oszthatjuk fel területét, vagy a különböző nemzetiségek szerint darabolhatjuk fel egyes országait. Mindéhez aránylag kevés idő kell. De a fogalmat, melyet 35,000.000 ember e szóval haza összeköt, bármi hibás s elavult legyen az, semmi hatalom s okoskodás rögtön nem változtathatja meg, s e fogalom, — talán az osztrák főhercegség kivételével, — nem az öszves birodalommal, hanem az egyes tartományyal van összekötve.

Az osztrák patriotismust azon honszeretetet, mely az egész birodalomért lelkesít, feltalálhatjuk egyes államférfiakban, a hadseregnél, a miveit osztályok egy részénél s iőkép azoknál kik állampapírokat bírnak s ez érzés, megengedem, terjedni fog azon arányban, melyben az alkotmányos szabadság biztosított s ha az alkotmányos birodalomnak majdan története lesz, ezen érzés ki fog terjedni talán minden osztályokra, s háttérbe szorítja azt, melylyel az egyes most tartományához ragaszkodik: de a jelen pillanatban ez érzést a birodalom népeinél hasztalan kereszük. Nincs közöttök egy sem, mely áldozási készségét az öszbirodalom érdekében nem bizonyította be s az e század kezdetén lefolyt harczok megmutatták azon erőt s összetartást, melylyel az osztrák állam elemeinek heterogenitása mellett is bír. De mind azon ezerekből, kik a birodalom harczaiban vérüket ontot-

ták, bizonyosan kevesen voltak, kiket erre a birodalom eszméje lelkesített. cseh, a tiroli, saját hazája becsületéért küzdött, s így tartatott fel a közös állam, mert részei között nem volt egy sem, melynek polgárai saját hazájokért minden áldozatra készek nem lettek volna.

Azt hiszik-e: hogy a népek érzelmei is a közgazgatás tárgyát képezik? — hogy a honszeretettel úgy bánhatnak, mint a központi főpénztárakkal, — melyeket egy helyről a másikkra tehetnek át, vagy öszeolvaszthatnak? vagy talán szebb, dicsőbb a nagy Osztrákbirodalmat szeretni, mint a kis Tirolt, vagy Csehországot, mi mégis csak azon nagy egésznek egy részét képezi? — Nincs keresztény felekezet, melynek érdekében sokan nem áldozták volna fel magukat? Minden egyháznak megvannak marttyijai még napjainkban is s bizonyosan nem halt meg senki valamely keresztény felekezet érdekében, ki ez által a kereszténység ügyét általán véve nem mozdította elő. — A kereszténység általános eszméje szép és dicső. Honnan van tehát, hogy mégis senki nem találkozik, ki tekintet nélkül a confessionalis különbségekre csak ez általános fogalomért hasonló áldozatkészséget mutatna? Jöhet idő, midőn ez történni fog. Egykor talán át fogjuk látni: mi közel állunk egymáshoz s az mi vallásunkban közös: háttérbe fogja szorítani a különbségeket, melyeknek annyi fontosságot tulajdonítunk. — De ki erre most számol, ki a katolikus vagy protestáns missionariust arról akarná meggyőzni: hogy balgatagság saját felekezeteért feláldozni magát, — az ha e törekvés sikerül arra bírhatja őt, hogy épen ne áldozza föl magát, — de nem fogja őt lelkesíteni az általános kereszténységért. — Ugyanezen

eredményeket várhatjuk ha az osztrák birodalomban azon területek feldarabolása által, melyekhez most az egyes polgárok honszeretete ragaszkodik, az annyira gyűlölt provinczialismust megrontottuk. Talán megsemmisíthetjük a honszeretet azon nemét, melyet nem akarunk: de azt, melyet az öszbirodalom érdekében óhajtánánk nem fogjuk előidézni.

És valószínű-e csak ez is? Az ember természetében fekszik: hogy egy nagyobb egészhez csatlakozzék. Onnössége soha nem elégítheti ki őt, és harminczöt millió embert közszellem nélkül alig képzelhetünk magunknak. Bár mint iparkodjanak tehát a tartományi Patriotismus megsemmisítésén, midőn a tartományok feldarabolása által annak tárgyát elveszik: valószínű, hogy a szeretet, melylyel a steier vagy tiroli hazájához ragaszkodik, túl fogja élni annak politikai léteieit. A jelen s a történet megmutatja: miként a nép lángolva szerethet oly hazát is, melyet a diplomatia már rég nem ismer el. Természetünk úgy hozza magával, hogy ott, hol múltat látunk, jövőt is reméljünk; hazafiul reményeink csak emlékeinkkel enyészhetnek el s a mit lángolón szeretünk annak nem kétkedünk halhatatlanságán; — s ki nem látja a veszélyeket, melyek ebből az osztrák birodalomra következnének.

Az egyes tartományok honszeretete, mely eddig a birodalom támaszául szolgált, mert mindenki érzé, hogy saját hazájának biztossága a birodalom fennállásától függ: mihelyt egyszer közmeggyőződésévé vált, hogy a birodalom érdeke az egyes tartományok fennállásával össze nem fér azonnal ellene fordulna s jaj azon államnak melynek fennállása polgárainak legnemesebb érzelmeivel ellentétben áll.

De tegyük fel, hogy ez nem történik s hogy a birodalom új felosztása által azon érzelmek, melyekkel most mindenki szűkebb hazájához ragaszkodik, egyszerre megszűnnének. A sláv közönyössé vált azon ország iránt, melynek küzdelmeiben századokig részt vett, melynek dicsőségét s tévedéseit megosztá, s alig tudja, hogy valaha magyarnak tartotta magát. Csehország neve hidegen hagyja gyermekeit, s Tirol s Stiria emlékét csak levéltárakban keresheljük. — A mint a birodalom földabroszán az egyes tartományok határai kitöröltettek: ugyanez történt az egyes polgárok sziveiben is, — honszeretők elvesztette előbbi határait. Mi még államférfiakban is ritka, hogy azt, mi kívánataikkal ellenkezik bevégzett ténynek ismerjék el, azt felteszem az osztrák birodalom minden lakéiban: de mi következik ebből?

Remélheljük-e, hogy azon érzelem helyét, melylyel az egyes most saját országához ragaszkodik, az őszbirodalom iránti lelkesedés foglalja el?

Kétkedem.

Meg vagyok győződve arról, hogy Ausztria, népei ezen esetben sem fognak aljas önösségbe sülyedni, s hiszem, hogy valamint eddig úgy ezentúl egyes eszméért minden áldozatra készek lesznek, csak hogy ezen eszme nem egy nagy egységes Ausztria leend, hanem szükségkép az egyes nemzetiségeknek dicsősége.

Ha a legközelebb múltra visszatekintve meggondoljuk: mennyi történt mind a forradalom, mind annak ellenei által, hogy a nemzetiségi érzés megerősítették, s ha a lelkesedést látjuk, melyre ezen eszme jelenleg ezereket ragad, ez iránt nem lehet kétségünk; a kérdés csak az: mik lennének ebből a következtetések

az osztrák birodalomra, melynek nemzetiségei a magyaron kívül mind a birodalom határain túl terjednek.

Az olvasóra bízom e kérdés megoldását; részéről csak azt jegyzem meg, hogy ha a birodalomban a történelmi jog alapját elvetve, azon elvből indulunk ki, hogy az 1848-iki s az azokat követő események által a birodalom egységén kívül minden megsemmisített s hogy csak a nemzetiségek különbsége azon egyetlen tekintet, mely a birodalom egyes részeinek viszonyaira nézve irányadó: akkor a birodalom egyes népeinél a németek- s olaszoknál szintűgy, mint a szerbek s románoknál minden törekvésöknek célja nem lehet más, mint hogy a nemzetiségi elv mentül tökéletesebben valósíttassék. Valamint Franciaország azon pillanattól, melyben a történelmi jog alapját elvetvén a teljes egyenlőség elvét felállítá, nem nyughatott meg s nem fog megnyugodni mindaddig, míg ezen elv minden következtetésben keresztül vive, vagy annak kivihetlensége elismerve nem lesz, úgy ha az elv: hogy a nemzetiségeknek igényei csak a területnek nemzetiségek szerinti felosztása által elégíttethetnek ki, Magyarországon keresztül vitetett, nem állapodhatunk meg, míg ezen elv a birodalom egész körében — sőt ezen túl is — keresztül nem vitetett, azaz míg az országok oly felosztása nem sikerült, mely mellett minden egyes népfaj s nemzetiség külön határokat nem nyer; s ezen elv szép s nagyszerű lehet, sőt talán kivihető is, de olyan, mely ha valaha életbe lép: csak az osztrák birodalom romjain ülheti diadalát.

Vannak, kiket e gondolat talán nem ijesztenel. Az . osztrák birodalom a civilisatióknak lényeges szolgálatot tett, s tagadhatatlan hogy fennállása azon népek művelődésére nagy befolyást gyakorolt, melyek körében fejlődtek; de ha ezen népek, épen -mert magasabb műveltségre emelkedtek, most szabadabb kört kívánnak s a birodalom mely eddig e népek kifejlődését s így az összes civilisatio érdekeit elősegíté, azokkal ellentétben áll: további fennállásának szűksége s lehetősége megszűnt.

Felesleges, hogy e nézetek helyessége felett theoreticus vitatkozásokba ereszkedjünk. — Kétségtelen, hogy az emberiségnek legfontosabb érdeke a civilisatio haladásában fekszik s én is meg vagyok győződve arról, hogy az öntudat, melyre korunkban annyi nemzetiség ébredett, s a lelkesedés, melylyel mindenik saját kifejlődésén dolgozik: ezen haladásnak legörvendetzetőbb jele s egyszersmind biztos záloga. Minden új erő, mely a civilisatio nagy munkájában részt vesz, nyereség az egész emberiségre, mely annál nagyobb vívmányokra számolhat, mennél gazdagabb egyéniségekben. Feladásunk tehát nem az, hogy azoknak számát kevesítsük, hanem az, hogy a kapcsokat megerősítve, melyek mindezen egyéniségeket egy nagy egészszé fűzik egybe minden egyesnek szabad kifejlődését biztosítsuk, s a mennyiben erre az kívántatnék, hogy bizonyos nemzetiségek, melyeket eddig csak elnyomva ismertünk, új államokat alkotva, mint a nagy népcsalád független tagjai vegyenek részt a közös haladásban, mi a törekvéseknek, melyek erre czéloznak, csak örvendhetünk, s a jelenségekben, melyek arra mutatnak hogy e törekvések talán egy közel jövőben sikerülni fognak nem

találhatunk semmi aggasztót. De ha ez nézetünk s előre látjuk, hogy diplomatiánknak egész ügyessége, melylyel a rothadásnak nyomait a Törökbirodalomban eltakarva a régi aegyptomiakkal versenyezik, s ha meg vagyunk győződve hogy a buzgalom, melylyel magokat kiválólag keresztyéneknek hirdető államférfiak kelet Europa keresztyén népeit az ozmánok járma alatt tartani iparkodnak, e birodalmat nem menthetik meg, s hogy a pillanathoz közeledünk melyben Törökország keresztyén népei arra lesznek hivatva, hogy a görögök példáját kövessék s államokat alkossanak: nem következik-e ebből: hogy mindenben mi ezen alakulásra, — melytől Europa ezen részében a civilisatio függ, — befolyást gyakorolhat, kettős vigyázattal járjunk el s ki nem látja át, hogy a mód, mely szerint a nemzetiségi kérdés hazánkban megoldatik, e tekintetben a legnagyobb fontossággal bír? —

Europa minden országai között hazánk van hivatva arra, hogy azon tartományokra, melyek egykor birodalmával szorosabb kapcsolatban álltak, elhatározó befolyást gyakoroljon. A viszony, melyben hazánk e tartományokkal egykor állt s azon körülmény, hogy hazánknak egy részét ugyanazon nemzetiségek lakják, melyeket a Törökbirodalomban találunk s hogy ezek nálunk a mivelődés magasabb fokát érték el: biztosítja e befolyásunkat, vájjon kell-e, vájjon szabad-e tehát felállítanunk oly elveket, melyek mellett a Törökbirodalom szétbomlása esetében minden új államnak alakulása Europa ezen részében lehetlenné válnék? és kétségtelen hogy azon elvnek általános elfogadása által: hogy az egyes nemzetiségeknek felmaradása csak úgy

biztosítható ha minden nemzetiség területileg elkülönöztetik: azon helyen, melyet jelenleg a Törökbirodalom elfoglal, oly államoknak alakulása lehetlenné válnék, melyek kiterjedésök, népességüknek száma s geographicus viszonyaiknál fogva függetlenségök megvédésére s belső kifejlődésük biztosítására képesek lennének.

Ugyanazon elvek melyek Magyarországon egy ezredig fennállt államnak egységét veszélyeztetik, még inkább akadályoztatni fogják hogy a török birodalom területén egy erős román szerb vagy déli sláv állam alakulhasson s helyettük Europa ezen részében a fennálló ethnographiai viszonyok miatt csak apró sláv, bolgár, szerb és román területekre számolhatunk, melyek egymással folytonosan küzdve saját függetlenségük megvédésére és civilisatióik biztosítására egyiránt képtelenek lennének; miből világos: miként ezen elveknek alkalmazása hazánkban nem csak azoknak, kik Magyarország integritásához ragaszkodnak s azoknak, kik az Osztrákbirodalom fennállását Europa nyugodt kifejlődése egyik feltételének tekintik, hanem még azon nemzetiségeknek érdekeivel is egyenes ellentétben áll, melyeknek nevében az legtöbbször követeltetek.

A rendszer, mely szerint a nemzetiségi kérdések megoldása abban kerestetik, hogy minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által meghatározatván az ország területe s hivatalai az egyes nemzetiségek között felosztassanak, mint a fentebbiekből — úgy tartom — világos, hazánk sajátságos helyzetében nem alkalmazható, s a helyett, hogy a nemzetiségek közötti súrlódásokat megszüntetné, csak minden egyéni s polgári szabadságnak megsemmi-

sítését vonná maga után, s midőn hazánk s az osztrák birodalom felosztásához vezet, egyszersmind Europa azon részében, mely nemzetiségeinek különféleségére nézve hazánkkal hasonló helyzetben áll: minden nagyobb állam alakulását lehetlenné tenné, s így épen azon nemzetiségek jövőjét rontaná meg, melyeknek érdekében indítványoztatik. — Legyen szabad e tárgyat egy általános észrevétellel fejeznem be.

Két állítással kezdettük meg elmékedéseinket.

Az első, hogy civilisatióink fő jelleme azon közösségben kereshető, mely Europa népeinek kifejlődésében létezik.

A második, hogy haladásunk főkép azon állandóságnak eredménye, melylyel Europa népei a kereszténység által felállított eszmék valósításán dolgoznak. — A legfontosabb ezen eszmék között nemünk egysege s közös hivattatása.

Ha a népek között fennállt válaszfalak ledőltek, ha az ókor embertelen fogalmaitól megszabadultunk, s elleneinket, kikkel a harczmezőn szemben álltunk, most embertársainknak tekintjük, ha a rabszolgaság megszűnt, s maga a korlátlan fejedelmi hatalom ott, hol az még létezik, szelídebbé vált: mindez ezen eszméknek következése; s tapasztalásaink s a tudomány egyiránt hirdetik azoknak helyességét.

Valamint a jelenben a föld száz népei között a műveltségnek első törekvéseit: úgy a múltban száz civilisatióknak romjait találjuk, melyek egyiránt arra intenek, hogy a mívelhetési képesség nem egy éghajlat vagy egy nemzet, hanem az egész emberiségnek adott isteni adomány s midőn civilisatióink élén azon népeket találjuk, melyeket az ókor barbároknak nevezett s a műveltségre képteleneknek tartott, s meg-

gondoljuk hogy a hellenek s rómaiak helyét újabb korunkban a britt szigetek vad lakóinak s a rettenetes cimberék és teutonoknak utódai foglalták el: mosolyganunk kell az önhittségen, melylyel némelyek a mivelhetési képességet csak saját népok kiváltságának tekintik s másoknak természetes alárendeltségét hirdetik. — Ha van tény, melyet a tudomány s tapasztalás minden kétségen felül állított, ez az: hogy azon népek között, melyeket Európában ismerünk egy sincs, mely magasabb mivelődésre képes nem lenne, s melytől ennél fogva a jogot megtagadhatnék, hogy magasabb állásra törekedjék; s a mennyiben korunk nemzetiségi törekvései ezen meggyőződésből indulnak ki, s csak arra törekszenek, hogy az akadályok elháríttassanak, melyek egyes nemzetiségeknek szabad kifejlődését hátráltatják: annyiban ezen törekvések civilisatióink eddigi fejlődésének szükséges következései s tényezői haladásunknak, s balgatagnak nevezhetjük azt, ki e törekvéseket törvények vagy kormányi intézkedések által megszüntetni reményű, vagy valamely országban egyes nemzetiségnek oly suprematiót biztosítani kíván, mely csak más nemzetiségek elnyomása által tartathatik fenn. — De bizonyosan nem józanabb az sem, ki azt hiszi, hogy az által, ha egyes államnak területét nemzetiségek szerint felosztá s minden egyes nyelv- s nemzetiségnek jogkörét meghatározta: a dolgok természetes fejlődését meg fogja állítani, s annak, mi fennmaradásának csiráit nem hordja magában, jövőjét mesterséges eszközök által biztosíthatja.

Mindez, mi ily czélból indítványoztatik, létezett egykor. Tudja mindenki, hogy a barbárok, kik a római birodalom tartományait elfoglalták a római népnek sokáig meghagyták törvényeit s hogy azon időszakban,

melyben újabb államaink alakultak, az egyes nemzetiségek nem területileg, hanem személyileg elkülönítve álltak egymás mellett; úgy hogy ugyanazon országnak polgárai a római vagy a frank, góth vagy burgundi törvények szerint éltek, a mint egy vagy más nemzetiséghez tartoztak s e viszonyok, melyekben az újra indítványozott rendszernek kétségen kívül legkövetkezetesebb alkalmazását találjuk, hazánkban fennálltak, a legújabb időkig Erdélyben, hol a magyar, székely és szász nemzet külön területtel s külön jogokkal éltek egymás mellett századokon át, — s ez állapot mindenütt megszűnt, nem egyesek önkénye, nem az uralkodó népnek akarata, hanem a dolgok természete, azon hatalom által, melyet civilizációnk ellenállhatatlan folyama minden egyes viszonyra gyakorol, módosítva, megdöntve mindent, mi tartóztathatatlan árjainak ellentáll. S vájjon hisszük-e hogy ezzel szembeszállhatunk, hogy összes civilizációnk fejlődését félbeszakaszthatjuk, s hazánkban újra megkísérelhetjük azon elveket, melyektől a visigóthok Spanyolországban a VII-ik században eltértek?

Az olvasóra bízom e kérdés eldöntését; én részemről azon meggyőződésemet fejezem ki: hogy ily kísérlet, bármily országban történjék az, bármily kormányi forma alatt, s bármennyire minden nemzetiségek megegyezésével, melyek az országot lakják, egy időre nagy zavarokat idézhet elő, nagy elnyomáshoz vezethet, hogy az ily kísérlet azon országot, melyben az tétetett egy időre megakadályoztathatja fejlődésében, hogy azt civilizációjában visszalökheti; de állandóságra bizonyosan nem számolhat.

XIII.

A nemzetiségi kérdés csak úgy oldatható meg, ha minden egyesnek egyéni szabadságát biztosítjuk.

Nemzetiségi mozgalmaink, mint fejtegetés folytán többször megjegyzém, sok tekintetben hasonlítanak azokhoz, melyek a reformatio időszakában a vallás körében történtek. Akár e mozgalmok általánosságát tekintjük akár hatásukat az emberek kedélyére melynek következtében e mozgalmak minden más irányokat háttérbe szorítanak s a kor minden törekvéseire módosító hatást gyakorolnak, a legnagyobb analógiát találjuk. S ugyanezt mondhatjuk, ha a két mozgalom lefolyását egymással összehasonlítjuk. — Valamint a nemzetiségi mozgalom századunkban mint szabadság utáni törekvés lépett föl mely csak azon akadályok elhárításában kereste feladását, melyek egyes nemzetiségek kifejlődésének útjában álltak: ugyan ezt látjuk a XVI-ik században támadt vallásos mozgalomnál is, melyek kezdetben szinte csak a lelkiismereti szabadságért támadtak s nem követeltek mást, mint hogy minden ember Istenét saját meggyőződése szerint imádhassa, s valamint nemzetiségi

mozgalmaink a küzdelem között, melyet előidéztek, céljokot észrevetlenül megváltoztatták, míg végre azok, kik a szabadság zászlója alatt gyűltek össze, hasonló uralom után törekszenek, minő ellen síkra szálltak; — — ugyanazt találjuk a vallásos mozgalmak lefolyása alatt is: a türelem nevében hasonló türelmetlenséget, a szabadság színe alatt ugyanazon uralkodási vágyat, a panaszok között mások terjeszkedése ellen hasonló terjeszkedési vágyakat; sőt ezen analógia kiterjed még a mozgalmak részleteire is.

Ha az egyes nemzetiség, hogy szabadságát biztosítsa, külön területet kíván, melyen az uralkodás őt illesse; ha azt követeli, hogy külön jogköre a törvényben határozottassék meg, s hogy a jog, melyet az egyes saját nyelvének használatára igényelhet, őt nem mint egyént hanem csak mint egy bizonyos nemzetiség tagját illesse meg; ha az kívántatik, hogy az országos hivatalok a nemzetiségek szerint osztassanak fel s bizonyos körben csak egy bizonyos nemzetiségnek tagjai legyenek hivatalképesek; ha egy szóval oly mozgalomnál, mely a szabadság s egyenlőség nevében kezdetett meg most mindenki csak kiváltságokat követel s azon fárad, hogy azok mennél nagyobbak legyenek — — mindez nem új s ki a históriát ismeri, tudja, hogy vallásunk különböző felekezetei egykor ugyanezen követelésekkel léptek föl egymás ellen s ugyanezen ürügyek alatt Hogy az egyes felekezetet mások elnyomása ellen biztosítsák s mindeniknek jogköre szabatosan meghatározatván a súrlódások alkalma eltávolítottassék: ez volt ez ok melylyel, mint most az egyes nemzetiségek, úgy akkor az egyes vallásfelekezetek, követeléseiket támogaták, Katholicus országokban a protestánsok számára külön

területek jelöltettek ki; egyes várak szereltettek fel, melyek a vallásnak fegyverhelyekül szolgáljanak; a templomok száma törvény által határozatott meg; kimondatott, mily hivatalra hány jelöltessék ki minden felekezetből s a városi tanácsnak mily része álljon az egyik s a másik vallás híveiből;-----s mi volt mindezen szabályoknak s rendelkezéseknek eredménye mindenütt, hol a vallásos kérdés megoldása ez úton kíséreltetett meg? Nem-e a különböző vallásfelekezeteknek szüntelen súrlódásai, elnyomása annak, mely valamely körben kisebbségben látta magát, háttartalan türelmetlensége mindeniknek, mely arra alkalmat talált s mint mind ennek következtése, egy századokon át folytatott véres küzdelem, mely a leg-erősebb államokat megingatá, Europa egyik legnagyobb nemzeténél egy máig orvosolatlan szakadást okozott s a civilisatio haladását mindenütt akadályoztatta. A küzdelem egyes államokban véresebb vala; másokban az egyik felekezet teljes elnyomásához vezetett; de mindenütt, hol ez nem sikerült, s a vallásfelekezetek kibékítése abban kerestetett, hogy mindeniknek jogköre s kiváltságai törvény által határozattak meg a következtés ugyanaz vala: hogy minden ily országoknak polgárai felekezetek szerint elkülönözve ellenségesen álltak egymás mellett s a vallásos béke s egyetértés annál kevésbé éretett el, mennél több s részletesebb törvény létezett, mely annak biztosítására alkottatott. —

Az újabb kor e részben is új irányokat jelölt ki. Az egyes felekezetek külön jogköre és kiváltságai helyett a vallásos szabadság elve állított fel, mely szerint a felekezeti különbség az egyesek pol-

gári jogaira semmi befolyást nem gyakorolhat. Elismertetett, hogy a kérdésnek eldöntésében, mily felekezetihez tartozzék minden egyes, csak az egyeseknek lelkiismérete határozhat s hogy minden vallásnak fenntartása és terjesztése az egyesek buzgóságára bízandó, a törvények egyedüli feladása az maradván, hogy mindenkit szabadsága élvezetében megoltalmazzon; — — s ím azon mértékben, melyben ezen elv következetesen alkalmaztatott: a vallásos kérdés megvaloldva. A szabadság nem szüntette meg a különböző felekezetek buzgó versenygését, melynek az észak-amerikai államokban oly érdekes jelenségeit látjuk, nem csökkentette a prozeletismust, melynek Angliában több példáját találjuk most, mint valaha; de a béke mindez által nem zavartatik meg s határozottan állíthatjuk : hogy a különböző felekezetek között soha több egyetértés nem létezett s hogy minden egyes felekezetnek jogköre még oly országokban is, hol az, — mint például Franciaországban a protestánsok a népességnek csak kis minoritását képezi, soha ily tökéletesen biztosítva nem volt.

Az analógia mely korunk nemzetiségi s az előbbi idők vallási mozgalmi között létezik, a dolgok természetében fekszik.

A két — tárgyára nézve látszólag oly különböző — mozgalom egy cél után törekszik, mely az egyiknél a vallási, a másiknál a nemzetiségi fejlődés szabadsága, de mindkét esetben a szabadság. A két mozgalom azon hatalomból meríti erejét, melyet eszmék az emberek kedélyére gyakorolnak. S az állás, melyet az egyesek elfoglalnak, mind a vallási mind a nemzetiségi mozgalomnál nem azon területtől, melyen laknak, vagy az osztálytól, melyhez tartoznak, hanem

egyedül személyes meggyőződésüktől függ. De vájjon ezen analógia, mely a két mozgalom között akár annak alap-okait, akár lefolyását tekintjük, tagadhatatlanul létezik: nem igazolja-e azon nézetünket, hogy korunk nemzetiségi kérdései is csak azon utón oldathatnak meg, mely a vallásos mozgalmaknál oly sikeresnek mutatkozott; — nem igazolná-e ezt még akkor is, ha ezen nézetünk mellett nem hozhatnák fel azon általános tapasztalást: hogy a nemzetiségi kérdésnek veszélyessége mindenütt azon mértéktől függ, melyben a nemzetiségi viszonyok szabályozására az egyes országokban az egyéni szabadság elve alkalmaztatik s hogy míg például Amerikában, Sveitzban, Belgiumban a különböző nemzetiségek egyetértésben laknak egymás mellett: a nemzetiségi súrlódások ott váltak legélesebbekké, hol, mint például Erdélyben, minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvény által állapítottat meg s mindeniknek privilegiális állása leginkább biztosítottat?

Mindazon tapasztalások után, melyek előttünk fekszenek, biztossággal állíthatjuk, hogy azon súrlódásoknak megszüntetésére, melyekre a nemzetiségi különbség korunkban alkalmat nyújt, s melyek egyes államokat komoly veszélyvel fenyegetnek, eddig a szabadság mutatkozott a leghatalmasabb eszköznek s ez a dolgok természetében fekszik. Oly mozgalom, mely egyes nemzetiségek képzelt vagy valóságos elnyomása által idéztetett elő: semmi által nem csillapíthatatik le jobban, mint midőn annak okai eltávolíttatnak. — De a politikában — legalább a mennyiben practicus kérdések megoldása forog szóban, — nincsen általános szabály, melynek ne lennének kivételei s bármennyire meg legyünk győződve valamely rend?

szer általános czélszerűségéről, mely mellett számos tapasztalások szólnak: mielőtt annak alkalmazását egy bizonyos országban megkíséreljük, szükséges, hogy annak helyzetét s körülményeit különösen tekintetbe vegyük.

Magyarország épen nemzetiségi viszonyaira nézve egészen sajátságos helyzetet foglal el. Az összeköttetés, melyben a birodalommal állunk; a nemzetiségi rokonság, sőt ugyanazonosság, mely az ország lakóinak egy része s a szomszéd tartományok s országok népei között létezik; egész történeti kifejlődésünk, s főkép az utolsó idők eseményei, melyek e hon polgárainak lelkületében mély nyomokat hagytak: mindannyi ok, mely azon tagadhatlan ténynek magyarázatául szolgál, hogy a nemzetiségi ellentétek nálunk élesebbek, s hogy oly intézkedések, melyek a nemzetiségi kérdés megoldására más országokban. czélszerűeknek mutatkoztak: nálunk nem ígérnek hasonló eredményeket.

Egy részről az egyes nemzetiségek, melyek magukat szabad kifejlődésökben századokig akadályozva érzék, jövőjük biztosítására nálunk erősebb garantiákat kívánnak, más részről több garantiákat kíván az ország is, melynek jövőjét minden oldalról veszélyek fenyegetik, s ezért a szabadság, mely máshol a nemzetiségi kérdés megoldására elégségesnek mutatkozott: nálunk az egyes nemzetiségek igényeit nem elégítheti ki, s mégis több mint mit az állam érdekeinek feloldozása nélkül nekik nyújthatunk.

Ez azon ellenvetés, melyet a különböző nemzetiiségek buzgóbb pártolói s azok, kik az ország egységéért aggódnak, a nemzetiségi kérdésnek ezen megoldása ellen felhoznak.

Nézzük mennyiben helyes ezen felfogás?

Tisztán practicus kérdés fekszik előttünk; vizsgáljuk ezt tisztán a practicus szempontból, azaz mellőzve minden általános elmélkedéseket s csak hazánk jelen viszonyait tartva szemünk előtt: állítsuk fel a két kérdést magunknak.

1- ször: áll-e az, hogy azon követelések, melyekkel hazánk különböző nemzetiségei föllépnek, az által nem elégíttethetnek ki, ha mindegyiköknek teljes szabadságát biztosítjuk?

2- szor: igaz-e, hogy a nemzetiségeknek engedett szabadság hazánk egységét megrontja s fennállását veszélyezteti?

XIV.

A szabadság befolyása az egyes nemzetiségekre.

Hazánk a nemzetiségi kérdésre nézve egészen sajátos helyzetben áll. Ezt halljuk számtalanszor s ez állítás helyes csak hogy mint, hazánkra úgy minden országra és valamint a nemzeti-ségi, úgy minden kérdésre illik; mert tulajdonképen nem jelent többet, mint hogy minden kérdés csak azon viszonyok kellő megfontolása után oldathatik meg, melyek arra befolyást gyakorolnak.

S mik hazánknak azon sajátos viszonyai, melyekről a nemzetiségi kérdésre nézve ezt feltehetjük?

Az első hazánk különböző nemzetiségeinek száma s azon körülmény, hogy azok nem tömör testületekben, hanem a legnagyobb ve-gyületben laknak egymás között s hogy azért az egyes nemzetiségeknek geographiai határait nem jelölhetjük ki. Nincs hazánkban nemze-tiség, melynek egy része nem laknék az ország oly vidékében, hol a többség más nemzetiséghez tartozik, így találunk slávokat az alföldön, magyarokat a fel-földön; nem is említve a németeket, kik az egész

országban elszórva laknak, s egy megye kivételével sehol többséget nem képeznek.

A második azon ragaszkodás, melyet nemzetünk úgy nevezett municipális intézvényeibeig mindig tanúsított.

Kétségtelen, miként helyzetünknek ezen sajátosságai a nemzetiségi kérdés megoldására nagy befolyást gyakorolnak ; csakhogy ez nézetem szerint abban áll, hogy éppen e viszonyok miatt e kérdés megoldása nálunk más úton, mint a legtökéletesebb szabadság biztosítása által, nem is gondolható.

Éppen mert hazánk különböző nemzetiségeinek határait oly módon körülírnunk nem lehet, hogy az egyes területek több nemzetiséghez tartozó polgárokat ne foglaljanak magokba: ez az ok melyért a nemzetiségek igényeit területünk felosztása által nem elégíthetjük ki.-----S éppen mert a nemzet régi municipális szerkezetéhez ragaszkodik: azért remélhető, hogy a teljes szabadság, melyet a törvény nemzetiségi tekintetben az egyeseknek nyújt, minden nemzetiségnek megszerzi azon befolyást, melyet az méltányosan igényelhet.

Országoknak nemzetiségek szerinti felosztása, még ott is, hol — mint például Tirolban — tömör testben csak két nemzetiség áll egymással szemközt, nehézségekkel jár s mindig veszélyes, mert azon egyiséget megtöri, mely minden erőnek első feltétele. De a felosztás ily viszonyok között legalább lehetséges; és ha az ellentét, mely ily felosztás által támad, első időben éles is: legalább remélhető, hogy később, ha a két nemzetiség keserű tapasztalások után azon meggyőződéshez jutott, hogy versenytársát sem elnyomni,

sem beolvasztani nem bírja: a versenygők végre felhagynak, ha nem is uralkodási vágyaikkal, legalább a kísérletekkel, melyeket egymásnak elnyomására tettek. — De ha egy országban nem két, de hat nemzetiség áll egymással szemközt, melyeknek mindegyike saját jogosultságának elismerését követeli s mindegyike ugyanazon igényekkel lép föl az állam irányában: vajjon ki várhatja ezt?

Nem akarom kelletlenül nagyobbaknak tüntetni fel a nehézségeket, s elvonatkozom azon ellentétől, mely ugyanazon nemzetiség körében a valláskülönbőség által előidéztek, s, például szerb ajkú hontársainknál egészen háttérbe szorítja a rokonérzetet, melyet a közös nyelvtől várhatnánk; s nem is szólok azon kisebb nemzetiségekről, melyek, ámbár más nagyobbakkal rokonságban állnak, azért mégis egyéniségöknek érzetével bímak: csak a nagyobb nemzetiségeket veszem tekintetbe, a magyar, német, sláv, szerb, orosz és román nemzetiségeket. Mily módon történjék a felosztás úgy, hogy ez által a nemzetiségek mindegyike számos tagjaiban sértve ne érezze magát? Nem a magyarokról szólok, kiknek jogfogalmaival az ország területének felosztása mindig ellenkezésben áll, s nem a németekről, kik bármily felosztás mellett nemzetiségi igényeiket soha nem érvényesíthetik; de fordítsuk figyelmünket kizárólag azon nemzetiségekre, melyeknek nevében a felosztás követeltetik.

Ismétlem: a nemzetiségi mozgalom nem egy mesterségesen szított agitációnak eredménye, nem theoreticus elvekért, vagy képzelt sértések elleni küzdelem: hanem egész eddigi kifejlődésünknek szükséges következtetése, a mennyiben az egész mozgalomnak célja nem más, mint hogy az egyéni szabadságnak

elve, melyet újabb polgárosodásunk minden viszonyok alapjául elismer, a nemzetiségek körében is alkalmaztassák. Ily mozgalmat, valamint erőszakkal elnyomni, úgy színre adott concessiókkal lecsillapítani nem lehet, hanem csak az által, ha azon szükségeknek eleget teszünk, melyekért az támadt; s így a jelen esetben csak akkor, ha azon akadályok, melyek által az egyes polgár nemzetisége szabad gyakorlásában korlátolva érezte magát, elvétetvén, minden egyes, mint másban, úgy nemzetiségére nézve egyiránt szabadnak érezheti magát

Senki nem vonhatja kétségbe, hogy oly szerb-vajdaságot vagy oláhkapitányságot kijelölni nem áll hatalmunkban, mely csak ezen egy nemzetiséghez tartozó polgárokat foglalná magába s hogy még kevésbé eszközölhető oly felosztás, mely mellett ezen nemzetiségeknek igen számos tagjai ne laknának oly területen, melyet a törvény egy más nemzetiség sajátjának jelölne ki; s hogy ennél fogva nem képzelhető oly felosztás, mely mellett a jogok, melyeket az egyes, mint valamely nemzetiség tagja, élvez, nem függenének attól, hogy a törvény által saját nemzetiségének számára kijelölt területen lakják. Már ha a Budán letelepedett szerb s slávjaink az alföldön nyelvüknek használatára s nemzetiségük szabad kifejtésére nézve ugyanazon szabadságot követelhetik, mint ha amaz Szerémben, s ezek a felföldön letelepedtek volna le s ha, midőn az nekik megtagadtatok, hasonló joggal panaszkodhatnak az elnyomás ellen: vájjon ezen ellentétes igényeket miként elégíthetjük ki más módon, mint az által, ha minden egyesnek nemzetiségi tekintetben teljes szabadságát biztosítjuk?

Világos mindezekből, hogy miután Magyarország épen nemzetiségeinek száma s az által különbözik más országoktól, hogy az egyes nemzetiségeknek geographicus határait kijelölni nem lehet, s miután az egyes nemzetiségek igényeit területünk felosztása által nem elégíthetjük ki: az egyedüli út, mely a nemzetiségi kérdés megoldásához hazánkban nyílik, csak az egyéni szabadság teljes biztosításában kereshető.

Régi közigazgatási szerkezetünk s azon előszere-
retet, melylyel a nemzet ehhez ragaszkodik — orszá-
gunk e másik, nem kevésbé fontos sajátsága — bizto-
sit: hogy a szabadság, melyet a törvény az egyesek-
nek nemzetiségök kifejllesztésére enged, írott malaszt
maradni nem fog. —

Ha egy részről elvként állittatik fel, hogy a törvény az ország polgárai között valamint vallásukra úgy nemzetiségökre nézve ktilömségeket nem ismer el, s hogy egy nemzetiségnek tagja sem igényelhet oly jogokat magának, melyek a többiektől megtagad-
talak;

ha ennélfogva nincsen kör, melyben az egyest saját nyelvének használatában bárki akadályoztatná s a hivatalos nyelvnek meghatározása minden körben egyedül a többség akaratától függ;

ha, egyszóval, nyelv s nemzetiség tekintetében a legtökéletesebb szabadság elvét állapítottuk meg:

akkor az állás, melyet az egyes nemzetiségek a hazában elfoglalnak nagy részben ugyan azon kegye-
lettől függ, melylyel az egyesek saját nemzetiségük-
höz ragaszkodnak; de tagadhatlan, hogy erre az or-
szágban alkalmazott közigazgatási szervezet is nagy befolyással bír, s hogy az úgy rendeztethetik el, hogy a törvény által minden nemzetiségnek biztosított egyenlő

szabadság egyes nemzetiségekre nézve gyakorlatilag nem létezik.

Oly országban, melynek közigazgatása a szigora centralisatio elvei szerint rendeztetett el, melynek polgárai a törvényhozáson kívül közügyeikről nem tanácskoznak s az egész igazgatás a kormány tisztviselői által vezetetik: a törvényben kimondott elveknek hatása csak csekély lehet. Minden egyes szabadon buzoghat nemzetisége mellett, saját nyelvének mivelesére és terjesztésére az egyesületi tért kísértheti meg, s ha a törvényhozásnál saját nyelvén szólni akar, ezt szabadon teheti; de miután a központi kormány a legnagyobb hátrányok nélkül egyszerre hat nyelven nem kormányozhat, kétségtelen, hogy azon arányban, melyben a centralisatiónak elve kiterjesztetett, a tér, mely az egyes nyelvnek a közigazgatásban nyílik, szűkebbre szorul; s hogy ott, hol a nevelési ügy, mint minden centráliséit államban a központi kormány kezében központosított, az egyes nemzetiségek arra nézve sem bírnak garantiával: hogy érdekeik a nevelés körében, mely fejlődésökre nézve a legfontosabb, kellőleg méltányoltalak.

Megyei szerkezetünk mellett, — vagy, helyesebben mondva, oly közigazgatási szervezet mellett, minőt az 1848-iki törvények körvonalokban kijelöltek, melynél a megyei s községi életnek tág kör nyílik s az egész közigazgatás az önkormány elve szerint rendeztetik el: épen az ellenkezőt állíthatjuk.

Központosított országban a kormány, még ha annál a legjobb szándékot tesszük is fel, nem védheti meg a nemzetiségeket, melyek kisebbségben állnak, a többségnek elnyomó befolyása ellen; oly közigazgatási szervezet mellett, minőt nemzetünk geniusa

kíván, a kisebb nemzetiségeknek elnyomása lehetlenné válik. Mert, miután a megyét abban akadályozni nem lehet, hogy tanácskozásaiban azon nyelvvel éljen, melyet a többség ért és beszél, hogy más törvényhatóságokhoz, melyek ugyanazon nemzetiséghez tartoznak, saját nyelvén írjon, s hogy, egy szóval, e nyelvet hivatalos nyelvének fogadja el s használja azon körben, mely közigazgatásunk szervezete szerint a megyének rendeltetett; s miután az egyes megye a központi kormány irányában e részben csak ugyanazon szabadsággal él, melyet vele szemközt az egyes községek gyakorolnak: a kormánynak, sőt a törvényhozásnak hiányzanak az eszközök, melyek által a többségnek nemzetiségét mások rovására kiterjeszhetné, és ha az utóbbi egyes nemzetiségeket a megyék s községek körében korlátozni akarná, például a megyei vagy országgyűlési képviselőkre valamely nyelvnek tudását választhatási feltételként mondaná is ki, ily törvény nagy discussiókra adhat alkalmat, nagy többség által határozathatják el s nagy elégedetlenséget és súrlódásokat okozhat: de megtartatni alig fog.

Az egyetlen kedvezés, melyben e viszonyok alatt egy nemzetiség részesülhet, abban áll: hogy a cél-Szerűbb közigazgatás érdekében egy nyelv jelöltetik ki a törvényhozás és központi kormány hivatalos nyelvének s én meg vagyok győződve, hogy az a haza minden nemzetiségeinek megegyezésével a magyar lesz; világos azonban, hogy ez az ország többi nemzetiségeit szabad kifejlődésükben annál kevésbé akadályoztatja, miután ez által sem az, hogy valaki a törvényhozás tanácskozásaiban saját nyelvét használhassa, sem az nem záratik ki, hogy a központi

kormány minden, bármily nyelven hozzá intézett beadványokat elfogadjon s azok iránt intézkedjék.

Midőn az 1848-iki törvények által a nemesi kiváltságokat megszüntették, s az ország polgári s politikai jogait az ország minden lakóira oly census mellett tejesztették ki, melynek következtében e jogok az ország egy részében olyanok által gyakoroltatnak, kik többségben nem a magyar nemzetiséghez tartoznak a nemzetiségi egyenjogúság practicus kivételére csak az 1848-iki törvényeknek végrehajtása s az kívántatik, hogy közigazgatási szervezetünkben az önkormányzás elvéhez azaz azon formához ragaszkodjunk, melyet hosszú múlt s a nemzet erkölcsi és szokásai egész létünkkel összeforrasztottak.

A jogegyenlőségnek elvét feltartva s ragaszkodva közigazgatási szerkezetünkhöz, az állás, melyet az egyes nemzetiségek az országban elfoglálnak, csak saját akaratuktól s azon szabadságtól függ, mely a helyhatósági életnek hazánkban biztosítatik; s e feltételek alatt a nemzetiségek teljes kielégítése csak az idő kérdése lehet, mely, midőn a szenvedélyeket lecsillapítva, s az egyes követeléseket azon mértékre reducálja, melyben azok az ország érdekeivel és mások méltányos igényeivel megférnek: egyszersmind meg fogja győzni e haza minden nemzetiségeit hogy mindent, mi ezen határok közt elérhető, elértek.

XV.

Igaz-e hogy a nemzetiségeknek engedett teljes szabadság az ország fennállását veszélyezteti?

A befolyás, melyet az 1848-iki törvényekben kimondott jogegyenlőségnek elve helyhatósági szerkezetünk mellett azon nemzetiségeknek állására gyakorolni fogna, melyek elébb, — míg a politikai jogoknak élvezete a nemességre vala szorítva, — abból nagyrészt kizárattak: magában világos; s habár a vélemény, mely szerint az egyes nemzetiségek állása csak az ország territoriális felosztása által biztosítható, most is követőkre talál: naponként növekedik azoknak száma, kik nem személyes, hanem nemzetiségi érdekeiket tartva szemök előtt, belátják: hogy ezeknek előmozdítása nem az egyes nemzetiségeknek adott privilégiumoktól, hanem attól függ, hogy az ország minden polgárainak egyéni szabadsága biztosítván, közigazgatásunk s politikai jogaink gyakorlata úgy szerveztessék, hogy az országban lakó nemzetiségeknek mindegyike kört találjon, melynek határai között saját nemzetiségét szabadon kifejthesse.

Kevésbé világosak e rendszernek előnyei, ha azt a magyar nemzetiség vagy az ország általános érdekeinek szempontjából tekintjük; s én nem bámulom, ha, — főkép az utóbbi tekintetben — aggodalmak nyilvánulnak s a nemzetiségeknek adott teljes szabadság sokak előtt e haza jövőjére veszélyesnek látszik.

E veszélyek léteznek és senki, ki helyzetünket s azon irányt tekinti melyet a nemzetiségi mozgalmak követnek: nem vonhatja kétségbe azoknak komolyságát, csak hogy e veszélyek létezése azon irány követése ellen, melyet a nemzetiségi kérdés megoldására egyedül czélszerűnek tartok, — fel nem hozható s pedig azért: mert e veszélyek helyzetünk szükséges következtetései, és most, miután a jogegyenlőségnek elve elfogadtatott, ki nem kerülhetők, s mert ha e veszélyeknek óvszere létezik, ez épen csak a nemzetiségeknek adott szabadságban található.

Mi az elsőt illeti: állításom magában világos. — Miután az 1848-iki törvények a politikai jogok gyakorlatát az ország minden lakóira kiterjesztették, a lelkesedés mellett, mely hazánk minden lakói között, saját nemzetiségök iránt mutatkozik, biztosan föltehetjük: hogy azoknak mindegyike állását saját nemzetiségének érdekében fogja felhasználni.

Elfogultság nélkül tekintve helyzetünket azonban, könnyen meggyőződhetünk a másodikról is.

Megengedem, hogy a veszélyek, melyek a jogegyenlőség elvének elismeréséből hazánkra s a magyar nemzetiségre háramlottak oly súlyosakká csak azon szabadság által válnak, melyet közigazgatási szervezetünk minden nemzetiségnek, saját céljainak köve-

tésére biztosít, s elismerem, hogy ha a politikai szabadság oly formákban állapíttatik meg, minők Franciaországban a császárság előtt divatoztak, a törvényhozási majoritás absolut hatalma s az annak felelős centralisált közigazgatás, a magyar nemzetiséget oly kedvezményekben részesíthetné, minőket az eddig soha nem élvezett; de ha elvonátkozunk is a nehézségektől, melyekkel a szigorú administratív centralisatio elveinek keresztülvitele hazánkban járna: vájjon ezen kedvezések, melyekben a magyar nemzetiség részesülne, biztosíthatják-e a magyar államot?

Tegyük fel, hogy mindaz eléretett mit e nézet legtulzóbb pártolói kívánatosnak tartanak. Törvényhozás, melynek többsége az ország közügyeinek elhatározásában korlátlan hatalommal bír; közigazgatás, mely a legszigorúbb centralisatio elvei szerint rendeztetett s hogy e törvényhozás majoritása a magyar nemzetiség suprematiája mellett buzog, s a közigazgatás mindazon hatalmat, melyet a legtökéletesebb admistrationalis gépezet kezébe ad, ezen érdeken használja fel, — s vájjon mit értünk el? Elérhetjük, hogy a nemzetiségek szabad mozgását a községben s megyékben megakadályoztatván a hangokat elnémítjuk, melyek most némelyeket annyi félelemmel töltnek el; elérhetjük, hogy az összes nevelést a kormány kezében központosítva, azt saját nyelvünk terjesztésére eszközül használhatjuk; de azt: hogy az országban létező különböző nemzetiségek egyéniségüknek öntudatát elveszítsék, hogy saját nemzetiségökért ne lelkesüljenek: azt ezen úton ép úgy nem fogjuk elérni, mint mások, kik azt a magyar nemzetiség irányában ugyanezen eszközökkel

megkísérték; s az eredmény, melyre számolhatunk csak abban áll, hogy a mozgalom, melyet közéletünk felszínéről leszorítánk annál mélyebben gyakorolja hatását; s azon ellentét, mely most a magyar nyelv ellen létezik, a magyar állam a haza egysége elleni ellentétévé változnék által.

Ha tehát a nemzetiségi mozgalom hazánkat veszélylyel fenyegeti, és csakugyan erős tényezők léteznek, melyek államunk felbontásán működnek; ha azon vonzerő, melyet a közös nemzetiség hazánk lakóinak egy részére gyakorol, erősebb azon kötelékek-nél, melyekkel egy ezredéves együttlétt e hon polgárait egybefűzte: meg lehetünk győződve arról is, hogy ily viszonyok alatt azon erő, melyet a leg-tökéletesebb közigazgatási gépezet a kormánynak kezébe ad, az állam megoltalmazására elégtelennek fog bábizonyulni; s hogy a hivatalos nyelvnek egysége, habár azt az utolsó község jegyzőkönyvéig vittük is keresztül s a tisztviselőknek roppant serege az országnak egységét nem fogják fentartani. — — Ily veszélyekkel szemközt más óvszerekre, ily feladásnak megoldásánál más eszközökre van szükségünk s én csak egyet ismerek, mely e feladás nagyságának megfelelően, s ez abban áll: hogy hazánk különböző nemzetiségeinek méltányos igényeit kielégítsük s így azon okokat hárítsuk el, melyek e mozgalmat előidéztek.

Épen mert a nemzetiségi mozgalom nem — mint azt némelyek talán hiszik — egyesek fondorkodásai által idéztetett elő, mert az nem mesterséges izgatás eredménye; azért oly lépések, melyek által a mozgalom egyes szóvivőinek követeléseit teljesülnek, vagy a

szellemekben létező nyugtalanságnak jelenségei mestersegesen elnyomatnak: e mozgalmat megszüntetni nem fogják. — Korunk nemzetiségi törekvései csak azon nagy mozgalomnak egyik ágát képezik, mely a szabadság s jogegyenlőség elveinek létesítésére a reformációval a vallás terén megkezdődött s azóta tovább folyik, s e mozgalom, mint a vallás körében s mindenütt, hol az egyszer megkezdődött, úgy a nemzetiségi kérdés terén is, csak akkor szűnhetik meg, ha annak célja a lehetőségig eléretett; s bármi nagyobb az áldozatok, melyek tőlünk, kik magunkat eddig e hazában uralkodó nemzetnek tartottuk, kívántatnak, bizonyos: hogy azon veszélyeket, melyekkel a nemzetiség kérdése hazánkat fenyegeti, csak így kerülhetjük ki.

Jól tudom, vannak elegen, kik a nemzetiségi lelkesedésről nagy megvetéssel szólnak s azt oly valaminek tekintik, mi csak néhány év óta vált fontossá, ephemer tüneménynek, mely, miként rögtön támadt, úgy el is fog enyészni, annyival inkább, miután a demokratiai elveknek hatalma, nagyobb államok fennállásának szüksége, a közlekedések könnyűsége s gyorsasága, egy szóval egész civilisatióink jelen iránya, az egyes, főkép kisebb nemzetiségek külön» állásának nem kedvező; s én megengedem, hogy jöhetnek idők midőn utódaink jelen lelkesedésünket a nemzetiség mellett ép oly kevésbé fogják érteni, mint mi azt, mély a XI. és XII-ik században fél Európát a szent sirhoz vezette; de ha megengedjük is, hogy a nemzetiségi kérdés talán már egy fél század után azon legyőzött álláspontok közé soroztatik, melyekre az emberek sajnálattal tekintenek vissza: annyi bizonyos, hogy századunk első felének legfontosabb ese-

ményei a nemzetiségi elv befolyása által idéztettek elő; s hogy valamint az első francia császárság hatalma nem a kormányok bölcsességén, hanem a spanyol, orosz s német nemzet lelkesedésén tört meg: úgy a jelenben s legközelebb jövőnkben a nemzetiségi elv elhatározó befolyást fog gyakorolni mindazon országok kifejlődésére, melyekben az fölmerült.

A nemzetiségi eszme természeténél fogva nem forradalmi eszme, sőt a mennyiben az nagyrészt a történelmen alapszik s a nép erkölcsével összeköttetésben áll, inkább az ellenkező irányban hat, s ha ennek a jelenkorban ellenkezőjét tapasztaltuk, ennek oka egyedül azon állásban kereshető, melyet egyes államok a nemzetiségekkel szemközt elfoglaltak, ellenségesen lépve fel az iránt, minek e század leforgása alatt fenntartásukat köszönték. Ez történt s fog történni kétségen kívül hazánkban is; s ha az ország egységének nevében oly követeléseket állítunk föl, melyek az egyes nemzetiségeket kifejlődésökben akadályozzák, ha elfeledjük, hogy az emberek a legnagyobb igazságtalanságot könnyebben tűrik el, mint oly állapotot, mely nekik naponként kisebb de szüntelen alkalmatlanságokat okoz s hogy ezért vexatorius közigazgatás a legnagyobb despotionál több ellen-szenvet idéz elő; ha a befolyást, melyet ezen eszme jelenleg milliók kedélyére gyakorol, ignorálva, vagy azon meggyőződésből indulva ki, hogy az az állam egységével meg nem fér, alkotmányos viszonyainkat, a nemzetiségi érzésekkel ellentétben rendezzük el: ezen érzések, mint eddig, úgy ezentúl veszélyekkel fenyegeti jövőnket. De ép oly bizonyos az is, hogy azon arányban, melyben a nemzetiségi igényeket kielégítve bebizonyítottuk, hogy államunk fennállása az

egyres nemzetiségeket nem veszélyezteti, sőt szabad kifejlődésüknek legerősebb biztosítéka, az, mi veszélyesnek látszott, jövőnk zálogává válik, s azon nehézségek melyekkel küzdünk, állami létünk ellenségei ellen fognak fordulni, s azoknak legyőzése nekik bizonyosan semmivel sem lesz könnyebb mint nekünk volt.

Miután az érzéseket, melyeket a nemzetiségi eszme polgártársaink nagy részében gerjeszt nem nyomhatjuk el, ezen eszme mint eddig, úgy legalább egy ideig ezen túl is, elhatározó befolyást fog gyakorolni minden viszonyainkra: de e befolyásnak módja egészen tőlünk függ; s miután egy részről bizonyos, hogy Europa ezen részében nagyobb állam nem alakulhat, mely több nemzetiségeket nem foglalna magában, s miután a másíkról a magyar nemzetiségnek legvérmesebb híve sem ringathatja magát azon reményvel, hogy a hazánkban lakó különböző nemzetiségeket a magyarba egyhamar beolvasztani lehessen; s miután e szerint bármí történjék hazánk különböző nemzetiségei a jövőtől nem várhatnak többet, mint hogy saját nemzetiségök kifejlődése az államban biztosítva legyen, s mi magyarok nem kívánhatunk egyebet, mint hogy különböző ajkú polgártársaink közös hívséggel ragaszkodjanak közös hazájokhoz: azon ellentéteknek eltávolítására, melyekre a nemzetiségi kérdés hazánkban alkalmat adott, sőt arra hogy a nemzetiségi érzések államunk és szabadságunk legbiztosabb garantiájává váljanak, nem szükséges egyéb: mint hogy fényes ábrándjaink helyett valóságos helyzetünket tartsuk szemünk előtt s azon vágyakról mondjunk le, melyeknek teljesítését, viszonyainkat higgadtan átgondolva, minmagunk is lehetetlennek ismerjük el.

A választás kezünkben van, de egy kétségtelen s ez az: bogy annak következéseit akár jók akár rosszak legyenek, nem egy vagy más nemzetiség, de valamennyien egyiránt fogjuk érzni, s épen érdekeinknek ezen közössége az, miben én e kérdés szerencsés megoldásának zálogát találom.

XVI.

Befejezés.

És most fogjuk össze röviden a mondottakat:

Újabb civilizációk történetében nem találunk pillanatot, melyben egyes eszmék az emberek kifejlődésére elhatározó befolyást nem gyakoroltak, és civilizációk egész menete azon változások által határozottak meg, melyek ezen eszmékben majd rögtön majd fokenként történtek.

Egyes korszakokat tekintve az emberek törekvéseiben s az eszmékben, melyek azoknak irányát meghatározzák, a legnagyobb különféleséget, sőt látszó ellentéteket tapasztalunk; de ha figyelmünket civilizációk egész menetére fordítjuk, csak azon következetesség tűnik fel, melylyel az emberi nem egy bizonyos irányban előre halad, egész fejlődése nem lévén egyéb: szakadatlan törekvésnél azon célok felé, melyeket a kereszténység felállított, s melyekre nézve az egyes korszakokban fölmerült eszmék csak eszközül szolgálnak s másokkal cseréltetnek föl, mihelyt az általános haladást többé nem segítik elő, s a szabadságot, az egyenlőséget s az emberi jólét közöségét, mely felé keresztény civilizációk halad, akadályozzák.

Mit általánosan civilisatióink egész fejlődéséről mondánk, az áll korunkról is, s a befolyás, melyet arra a nemzetiségi eszme gyakorol, csak azon jelenségeknek ismétlése, melyeket más korszakokban más eszmék befolyására nézve találunk.

Valamint azon okok között, melyeknek a nemzetiségi eszme s más korszakok uralkodó eszméi általános hatásukat köszönik, úgy azon mozgalmak között, melyeket korunkban a nemzetiségi s más korszakokban más eszmék előidéztek, a legnagyobb analógiát találjuk; s ezért hasonló analógiát tehetünk fel azon eredményekre nézve is, melyeket e mozgalomtól várhatunk, azaz feltehetjük: hogy a nemzetiségi eszme is maga után fogja vonni logikai következéseit; de csak addig, míg ezek azon iránynyal, melyet civilisatióink haladásában követ, ellentétbe nem lépnek, s hogy e befolyás melyet a nemzetiségi eszmétől várhatunk semmi esetre nem terjed annyira, hogy minden állami s társadalmi viszonyokat rögtön megváltoztasson s minden fennállót átalakítson.

Mint más, úgy ezen esetben is, az eszme befolyásának nagysága és iránya azon állapotoktól függ, melyek között az eszme létesítése az egyes országokban megkíséreltetik; s valamint az eszme ezekre módosító hatást gyakorol: úgy ezen állapotok hasonló ellenhatást gyakorolnak azon formára, melyben az eszme valósítható; miből világos: hogy a feladás, melynek megoldása a nemzetiségi mozgalmak által szükségessé vált, mindenütt egy és ugyanaz; de hogy az eszközök, melyekkel e megoldás lehetséges, különbözők s csak úgy jelöltethetnek ki, ha az egyes országok különböző viszonyai tekintetbe vétetnek.

Ez az, mit jelen iratomban Magyarországra nézve megkísértettem.

Röviden előadtam az okokat, melyekért a nemzetiségi kérdés újabb időben közéletünkre oly nagy befolyást gyakorol s annyi szenvedélyességgel tárgyaltatik.

Kijelöltem a vélemény-különbséget, mely hazánkban a nemzetiség fogalmának még értelmezésére nézve is létezik s azon ellentéteket, melyek ez által a nemzetiség nevében tett követelések között támadnak s megmutattam az összeköttetést, melyben, e látszó ellentétek daczára, az egyes nemzetiségek érdekei a közös haza érdekeivel állnak; úgy hogy e kérdés megoldása csak akkor remélhető: ha elvként a teljes jogegyenlőséget tartva szemünk előtt, sem az egyes nemzetiségek kívánatairól, sem arról nem feledkezünk meg, hogy mindezen kívánatok teljesítése az ország állami egységének s alkotmányos szabadságának fenntartásától függ.

Végre összehasonlítván a két irányt, melyben a nemzetiségi kérdés megoldása hazánkban indítványoztatik, azon meggyőződésemet fejeztem ki:

hogy, miután a rendszer, mely szerint minden egyes nemzetiségnek jogköre a törvényben határozottan kijelöltetik, hazánkban gyakorlatilag nem alkalmazható ;

miután e rendszernek alkalmazása a nemzetiségi ellentétek kiegyenlítése helyett csak az egyéni és polgári szabadságnak legnagyobb korlátolását vonná maga után;

s miután annak előre láthatólag az lenne következése, hogy első sorban ugyan hazánk s az osztrák birodalom felosztásához vezetne, de egyszersmind

Europa azon részében, mely nemzetiségeinek különféleségére nézve hasonló állapotban áll: minden erős állam alakulását lehetetlenné tenné, s így épen azon nemzetiségek jövőjét rontaná meg, melyeknek érdekében indítványoztatik;

miután, egy szóval, ha hazánk helyzetét, korunk irányait s az egyes nemzetiségek valóságos kívánatait vesszük tekintetbe, azon meggyőződéshez jutunk, hogy az ország területének s minden hivatalainak a nemzetiségek közötti felosztása, mely némelyek által a nemzetiségi súrlódások megszüntetésére indítványoztatik, csak új complicatiókat, csak a létező ellentétek még élesebb kiválását vonná maga után, hogy mind ezen okoknál fogva:

a nemzetiségi kérdés megoldása hazánkban csak az egyéni szabadságnak kiterjesztése s alkotmányos önállásunknak fenntartása által eszközölhető, s hogy a nemzetiségi egyenjogúság practicus kivitelére, melytől e kérdés végleges megoldása függ, hazánkban csak az 1848-iki törvények becsületes végrehajtása s az kívántatik, hogy közigazgatási szervezetünkben az önkormányzás elvéhez ragaszkodjunk.

Mint sziklaszorosban a szó, úgy oly eszme, mely bizonyos korszakban felette sok viszhangra talál, az általános zaj miatt, melyet okoz, néha érthetlenné válik; s ez történt napjainkban a nemzetiségi eszmével is; de ki a keserű érzéseket, melyeket a hosszú vitatkozás előidézett, legyőzve vágyai helyett csak azt tartja szemei előtt mit józanon kivihetőnek gondolhat: talán el fogja fogadni ezen nézeteket, s mi ezen iratnak valószínűleg nem sikerült, azt az időtől várhatjuk,

mely bizonyosan meg fogja mutatni: hogy a nemzetiségi kérdés e hazában csak ezen utón oldathatik meg;

mert oly mozgalom, mely a szabadság nevében s csak ennek biztosítására kezdetett meg, egyedül a szabadság által fejeztethetik be;

mert ha a vallás körében lefolyt nagy mozgalomra fordítjuk figyelmünket, mely korunk nemzetiségi mozgalmaival a legnagyobb analógiával bír s azon országok állapotját tekintjük, melyekben különböző nemzetiségek léteznek, a tapasztalás ezen nézetet igazolja ;

s mert végre, mit az uralkodó eszmék befolyásáról egész civilizatióink története bébizonyított, — azt igazolni fogják a jelenkor tapasztalásai is: hogy minden eszme csak akkor s azon alakban válik egyes korszakokban uralkodóvá, melyben azt az általános haladás érdeke megkívánja, s hogy mindenik a hatalmat, melyet valamely korszakban gyakorol, elveszti, ha oly alakban állittatik fel, mely által az általános iránynyal, melyet civilizatióink haladásában követ, ellenkezésbe jön; s mert épen ezért, ha a nemzetiségi kérdés megoldásában az ó világ fogalmai szerint járunk el s a középkor állapotjait visszahozva, a nemzetiségekben a casta rendszer új nemét állítjuk föl; ha a különböző nemzetiségek viszonyait nem a Sweitz vagy Északamerika példája szerint, hanem úgy szabályozzuk, mint az 1848 előtt Erdélyben történt, hol bizonyos nemzetiségeknek külön határok között különös jogaik állapítottak meg; ha a nemzetiségi kérdés kiegyenlítését nem a közös szabadságban, hanem az egyes nemzetiségeknek adott privilégiumokban

keressük, s egy szóval, oly elvek szerint járunk el ezen ügyben, melyek egész civilisatióink irányával ellenkezésben állnak: akkor e kérdés békés megoldása lehetetlenné válik.

És én jól tudom, hogy vannak elegenden kik ezt állítják, és ha azon követeléseket megfontoljuk, melyek a nemzetiségi jogosultság nevében tételnek s Europa földabroszának új felosztását vonnák magok után, sőt Europa egy részében minden nagyobb, azaz minden független állam alakulását lehetetlenné tennék; ha a zavart látjuk, mely a nemzetiségi elvnek még értelmezésében is létezik, s a szenvedélyességet, melylyel ezen elv nevében tett követelések föllépnek: csakugyan úgy látszik, mintha e kérdés által civilisatióinkat egy új veszély fenyegetné, mely csak úgy háríthatatik el, ha azon irányt, mely a nemzetiségi igények kielégítését tűzte ki magának, legyőzzük. — De én nem osztom ezen aggodalmakat, s a zavarban, melyre a nemzetiségi kérdés korunkban alkalmat ad, csak azon jelenségek ismétlését látom, melyek minden új eszme föllépésénél előfordulnak, s tulajdonkép csak azon haladásnak gyorsaságát bizonyítják, melyet minden új eszme civilisatióinkban előidéz.

Ki nem ismeri a zavart, melyre a szabadság s egyenlőség eszméje alkalmat adott, sőt ad napjainkban, — ki nem hallotta a panaszokat, melyekkel ezen eszmék ellenei naponként föllépnek? Nem mondatott-e százszer hogy ha az auctoritás elve megrendül, a világ minden államainak fel kell bomlani, hogy a szabad vizsgálódás elve megingatja az erkölcsi elveket, melyeken társadalmunk alapszik; széttepi a kötelékeket, melyek az embereket egybefűzték? — Nem állítatik-e máig, hogy az egyenlőség lehetetlené tesz

minden államot, mely alárendeltség nélkül nem képzelhető, megsemmisíti a birtokjogot s vele együtt egész civilisatióinkat? — s nem hozatnak-e föl tények, melyek csakugyan ezen állításokat igazolni látszanak? — Mert ki tagadhatja hogy a szabad vizsgálat csakugyan sokat megrendített, hogy a politikai szabadság ott hol annak jogos követelései elleneztek, több államot zavarba hozott, hogy az egyenlőség nevében oly követelések tétetnek, melyek minden fennálló rendet megzavarnak s egész civilisatióinkat veszélyeztetik; — — s mégis ha a nagy mozgalmat, melyre a szabadság s egyenlőségi elv alkalmat adott, elfogultság nélkül tekintjük, ki nem ismeri el: hogy az egészben véve civilisatióink haladását elősegítette, sőt hogy e mozgalom civilisatióink haladásának feltétele?

Mindazt, mi a szabadság s egyenlőség ellen mondatott, ép úgy elmondhatjuk a nemzetiségi elv ellen is s a veszélyek, melyekkel e mozgalom civilisatióinkat látszólag fenyegeti, nem csekélyebbek; de vájjon nem tehetünk-e föl ép oly hasonlóságot annak végeredményeire nézve is?

Babel tornyához hasonlíttatik korunk, mely magas aspirációiban nem ismer határokat s civilisatiójának építményét fel akaija emelni az égig, de melynek büszke törekvéseit Isten most az által semmisíti meg, hogy az emberek nyelveit újra összezavará.

Elfogadom a hasonlóságot, csakhogy az meggyőződésem szerint rosszul alkalmaztatik. — Nem a föld népei, hanem egy esztelen zsarnok akarta emelni a tornyot mely az égig éljen, s a nyelvzavar okozta elszéledés csak a zsarnokot büntetné meg, de a népekre az isteni gondviselés jótéteménye volt, mely nem akarta,

hogy szolgálai munkában egynek dicsőítésére pazarolják

el erejüket, hanem elszéleszté őket a világon, hogy azt mindenütt termékenyítsék. — Mit szent könyvünkben a babilóniai torony építéséről olvasunk, — az első szabadsági mozgalom, melynek emléke fennmaradt, — nemünk első protestatiója az abszolút hatalom ellen, melyet ismerünk: s ezen értelemben korunk nemzetiségi mozgalmi csakugyan e történetnek folytatását képezik; — ez egész mozgalom nem lévén más, mint azon elveknek, melyekért az emberi nem századokig vérezett, új alkalmazása,— nem lévén egyéb, mint azon meggyőződésnek szükséges következése, hogy miután minden ember a szabadságra születettnek ismeretik el s miután minden egyes osztálynak kiváltságai eltöröltettek, s az embereknek — nem állásaikban de jogaikban, — teljes egyenlősége társadalmunk alapjául fogadtatott el, ezen elveket midőn egész népek kölcsönös viszonyai forognak kérdésben szinte nem utasíthatjuk vissza. De ha a szabadságnak jótékony hatásához bizodalunk van s a csudákat elismerjük, melyeket az egyenlőség elismerése korunkban véghez vitt: vájjon mi jogosít, hogy ugyanazon elveknek jótékony hatásán kétkedjünk, midőn azok nagyobb körben alkalmaztatnak?

Épen mivel a nemzetiségi mozgalom csak korunk nagy mozgalmainak egyik ágát képezi s azon csalódás, mely a jogegyenlőséget az állások egyenlőségével, a szabadságot minden rend megsemmisítésével öszvevarja, itt is a dolgok természetében fekszik: előre látható, hogy ez is még sok és nehéz küzdelmekre fog alkalmat szolgáltatni: s hasonlóképen előre látható az is, hogy ezen mozgalom sem fogja teljesíteni mindazon várakozásokat, melyeket egyesek, mint annak szükséges eredményeit hirdetik.

Valamint az egyenlőségi elvnek győzelme az egyesek között nem idézte elő azon következéseket, melyeket bajnokai ígértek, s az egyenlőség, úgy mint azt Rousseau értelmezé, sehol sem létezik: hasonló eredményeket várhatunk a nemzetiségi egyenjogúság elvének diadalától is. Elvek, bármennyire lelkesüljünk mellettük, nem változtatják meg a dolgok természetét, s azon különbségek, melyek egyes emberek vagy egyes nemzetiségek között — természetes képességük, történeti múltjuk s helyzetük következtében — léteznek, nem szűnnek meg sem törvények, sem doctrinák által.

S valamint nemzetiségi mozgalmaink nem teljesíthetik azoknak reményeit, kik azoktól a föld minden népeinek nem egyenjogúságát, de tettleges egyenlőségét, várják: úgy nem fogják valósítani a fényes ábrándokat sem, melyeket némelyek e mozgalmakkal, saját fajuk jövőjére nézve, összekötöttek.

A philologia újabb haladásai bebizonyították azt, hogy azon népek, melyeket a tudomány az Áriái vagy Indogerman törzs neve alatt összefog s melyeknek küzdelmei az ó és új történetnek tárgyát képezik, egy kútfőből veszik eredetüket; s hogy ha az őstörténetre visszamegyünk, volt idő, melyben a Perzsa s a vele halálos harczot vívott Hellen, ez s a Római, ki által elnyomatott, az egymást gyűlölő Németek és Slávok, a szelíd Indiai és az Angol, ki őt lenyitgöze, mint egy nép, még közös történettel bírtak. A tudomány mindig tovább haladva több és több érintkezési pontokat talál az Áriái és Semit népek között s meg vagyok róla győződve, hogy ugyanez fog történni az Ural-altai népekre nézve is, azon arányban, melyben nyelveik ismerete kimerítő tanulmányozás

által tisztábbá válik. — De ha a föld népeinek közös eredete, annyi küzdelem és viszontagság után, végre tudományosan bebizonyíttatik, úgy, hogy rokonságuk iránt senkinek kételye nem lehet, azért egyetértésök még nem állapított meg s a feltalált testvérek nem fognak egymásnak karjai közé borulni. Bizonyosak lehetünk, hogy a mi a vallásnak nem sikerült, az nem fog sikerülni a tudománynak s a politikának sem, s Európa öszves Sláv népeinek egyesülési törekvései, bármi szépek s költőiek legyenek azok, mint az emberi nem egységéből kiinduló speculatiók, kétségen kívül nagy morális eredményeket idézhetnek elő, de korunk nemzetiségi mozgalmai által nem fognak létesíttetni.

Általán véve, miután a roppant változás, mely az ó-világ felbomlásával bekövetkezett, a római civilizációnak erőszakos lerontása s azon tökéletes átalakulás, mely az eszmékben a kereszténység által történt, nem eszközölhette azt, hogy az ó-világ állapotainak egy része meg ne maradjon; s ha most is egész civilizációnk nagyobb fele az ó-világ maradványain alapszik: ugyanezt tehetjük fel azon nagy átalakulásról is, melynek tanúi vagyunk.

De ha a nemzetiségi eszme azon nagy eredményeket, melyeket tőle némelyek várnak, nem fogja is előidézni, ha biztosan tudjuk, hogy tőle sem a népek helyzetének egyenlőségét sem a panslavismus fényes ábrándainak teljesülését nem várhatjuk: vájjon azon elvnek elismerése, hogy valamint az egyesek, úgy népek állásukban különbözők lehetnek, de jogukban egyenlők, vájjon a lelkesedés, melylyel annyi nemzet saját egyéniségének féltékeny megőrzése mellett saját műveltségének emelésén dolgozik, a nemes verseny, mely közöt-

tök támadt s az általános lelkesültség a szabadság mellett: nem nagy eredmények-e? — és ha ezekre tekintünk, miket a nemzetiségi mozgalom részint már előidézett s mik annak természetes következései: nem kell-e elismernünk, hogy e mozgalomban, melynek egyes jelenségei sokakat rémüléssel töltenek, csak az isteni gondviselés azon manifestatióinak egyike áll előttünk, minők az emberi nem történetében többször előfordulnak, midőn, épen oly pillanatokban, mikor a haladás látszólag lehetetlenné vált, egyszerre egy új eszme támad, hogy azt, mi a társadalomban megromlott s elavult, leterítve, az emberiség előtt új utakat nyisson.

Ha áll az, mit az egész emberi nem története egyiránt bizonyít, hogy minden haladás nem az érintkezés, hanem csak különböző elemek (különböző egyéniségek) érintkezése által idéztetik elő; ha belátjuk, hogy civilizációnk magas hivatásának csak akkor felelhet meg, ha a közös munkában a föld minden népei részt vesznek s mindenik Istentől nyert képességét s külön tulajdonságait arra használja fel, hogy a közös cél után fáradjon; ha végre minden, mi az individuum emelkedéséhez vezet mi őt önösségének szűk köréből kiragadja, az emberiség emelkedéséhez vezet: akkor valóban a hatalmas befolyást, melyet a nemzetiségi mozgalmak civilizációnk haladására gyakorolnak, — akkor azoknak végeredményeiben jótékony hatását kétségbe vonnunk nem lehet; s ebből következik azon állás is, melyet nekünk magyaroknak e mozgalom irányában el kell foglalnunk. Mert ha korunk nemzetiségi törekvései csak azon irányok szükséges következésének tekinthetők, melyekben az európai emberiség századokig halad; ha a nemzetiségi egyenjogúság csak azon eszméknek elutasíthatlan

következése, melyek újabb társadalmunk alapját képezik: mi sem utasíthatjuk azt el magunktól s jövőnk attól függ hogy a közös munkában, melylyel Europa népei ezen eszme létesítésén dolgoznak, részt vegyünk.

Megfoghatom az aggodalmakat, melyekkel a nemzetiségi kérdés egyeseket eltölt. Ha a követeléseket halljuk, melyek a nemzetiségi elv nevében tételnek s minden rendezett állam fennállását lehetetlenné teszik, a gyűlölséget, melylyel egyes nemzetiségek szóvivői ellenünk, magyarok ellen, föllépnek, a makacsságot, melylyel békülésre kinyújtott jobbunk némelyek által visszautasítatik: azoknak érzéseit természetesenek találjuk, kik, miután a kiegyenlítésnek minden módja meghiúsult végre feladásunkat a küzdelemben látják, mert bár mi vár reánk az ország egységének fentartása, és saját nemzetünknek megoltalmazása első kötelességünk. Megfoghatom ezen aggodalmakat s méltánylom ezen érzéseket, de nem osztom azokat.

Mert meg vagyok győződve, hogy sem egyes ember sem nemzet — gyűlölés és irigység által, nem vált nagyobbá még, de senki sem vált kisebbé sem, mivel mások által gyűlöltetett vagy ócsároltatott. A nagyságot, melyre születünk, nem mások bűnei vagy kajánsága, hanem csak saját hibáink által veszthetjük el. Minden népnek jövője, Isten után, ki neki bizonyos tehetségeket adott, csak azon akaraterőtől függ, mely tehetségei kifejtésére szükséges; s így a zaj, mely körülöttünk támadt s elleneink szenvedélyes kitérései csak akkor válhatnak veszélyesekké, ha magunkat általuk azon iránytól, melyet helyzetünk s kötelességeink kijelöltek, eltérítettjük.

Mert elismerem, hogy első kötelességünk e hazának egységét fönntartani, de tudom: hogy valamit oly falak, melyekre a legkülömbözőbb formájú s anyagú kövek használtattak, néha a legerősebbek: úgy a legkülömbözőbb elemekből egy erős államot alkothatunk; de tudom azt is hogy ki az építésnél a helyett hogy az egyes köveket egymásra üleszsze s jó mésszszel kösse össze, azokat egybe akaija forrasztani, csak idejét veszi s hogy hasonlóan járnánk el, ha nem elégedve meg azzal, hogy a hazánkban létező különbözö nemzetiségeket egy erős politikai egésznek összetartó részeivé tehetjük, azoknak teljes összeolvasztását akamók elérni.

Mert, nem tagadom hogy a nemzetiségeknek adott teljes szabadság e hazát veszélyekkel fenyegetheti, de nem akarom kikerülni e veszélyeket oly eszközök által, melyeknek következései még veszélyesebbek. — Tudjuk hogy a íranczia Constituante, miután minden határozataiban csak arról gondoskodott, hogy a végrehajtó hatalom erős ne legyen, végre oly gyengévé tette azt, hogy a törvényt s rendet többé nem védheté; s hogy az ellenkező irány is, mely arra törekszik, hogy a kormány irányában minden ellenszegülést lehetetlenné tegyen, hasonlóan káros következéseket idéz elő s hogy azon pillanatban, melyben a kormány kihágásai ellen tökéletesen biztosítottuk magunkat, — az anarchiát, abban, melyben a forradalmat lehetetlenné tettük, — a despotismust állapítottuk meg. És ez áll mindenre nézve s bizonyosan semmi nem veszélyesebb, mint midőn az államban egy bizonyos veszély ellen tökéletesen biztosítani akarjuk magukat. Mint mindenben, úgy a nemzeti-ségi kérdésnél is bízni kell valamit a józanságra is;

mert, hol ez hiányzik, egészséges államszerkezet úgy is lehetetlen.

Mert végre meg vagyok győződve, hogy a magyar nemzetnek fennmaradása, melyért fáradni éltünk fő feladása s melynek jövőjéhez bizodal munk ép oly hártáralan, mint azon szeretet, mely nemzetünk iránt lelkesít: hogy a magyar nemzetnek fennmaradása nem a törvényekben kimondott privilégiumoktól függ, s hogy jövője nem veszélyeztetik, habár, mint 1848-ban a magyar nemesség úgy most a magyar nép feláldozza minden előjogait; de, csak azért mivel hazája javát s szabadságát így biztosíthatja leginkább, s mivel érzi miként arra, hogy e határok között kiváló helyet foglaljon el nem szükséges, hogy kiváló helyre állítassék.

S ha annyi igazságtalan vád után, mely ellenünk felszólal, ha a veszélyek között melyek jövőnket fenyegetik s melyeket nyílt és titkos elleneink legyőzhetetleneknek hirdetnek, szívünket néha aggodalom szállja meg: forduljunk zivataros múltunk történetéhez s ez megnyugtatta egyszersmind kijelöli az utat, melyen e veszélyeket kikerülhetjük.

Mivel nemzetünk, midőn jelen hazájában letelepedett, egy nagy szükségnek felelt meg, mely Europa ezen részében egy erős állam alakulását megkívánta; s mert mióta a kereszténység felvételével a nyugot-európai népek nagy családjába lépett, a civilisációnak Europa ezen részében ő volt zászlóvivője: ennek köszönhetjük, hogy míg más, e népvándorlások alatt felmerült népek elenyésztek, a magyar nemzet azon kísérleteknek, melyek a nyugoti s keleti császárság által függetlensége ellen irányoztalak századokig ellenállt.

Mivel a tizennegyedik századtól a tizenhatodikig a nyugoti kereszténységnek bástyája volt, mely azt az ozmánok ellen megvédte: ennek köszönhetjük az állást, melyet hazánk a mohácsi vészig elfoglalt.

Mivel nemzetünk nem csüggedett el e csapás után sem, s a kereszténység zászlója alatt az előbbi erélyvel folytatá régi küzdelmét: azért küzdöttek fél-Europa bajnokai seregeink sorában mindaddig míg a félhold Buda falairól ledöntetett s hazánk régi határai visszaállítottak.

S mert az újabb kor alkotmányos mozgalmában, — mert azon nagy küzdelemben részt vesz, mely a szabadság s egyenlőség elvéért folyik: ez az, mi e számra aránylag csekély népnek, mely Europa közepette rokonok nélkül áll, a világ jobbainak sympathiáját megszerzé az újabb korban s megtartá mostanig.

Tudjuk, hogy midőn Szent István a kereszténységet föl véve, népének ezen új irányt tűzte ki, sokan abban a magyar nemzetiségnek vesztét látták, s hogy egy nagy hazafias párt e veszély ellen fegyverre kelt.

Tudjuk, hogy a 14-ik századtól a 16-ikig nem hiányoztak e hazában, kik nemzetünk hivatását inkább abban keresték hogy hatalmát nyugot- s észak felé a cseh s lengyel népek felett terjessze ki; —

hogy később voltak, kik e hon felmaradásának egyedüli biztosságát abban látták ha más ellenei ellen a törökkel szövetezik;

s hogy végre most negyven év előtt egy nagy párt, mélynek tiszta szándékait s hazafiságát tiszteljük, az újabb kor democraticus irányjaiból a magyar faj vesztét jósolá, mely jövőjét csak úgy biztosíthatja,

ha régi institúcióihoz még kinövéseiben is ragaszkodik s az újabb kor befolyásaitól őrizkedik.

De ha most visszatekintünk, ki nem ismeri el: hogy ha Szt. István pogány marad és népének biztosságát elszigeteltségében keresi: nemzetünk rég elveszett volna, mint más, számra nagyobb s vitézségre hasonló népek, melyek a népvándorlás korszakában fölmerültek;

hogy mindazon küzdelmeknek, melyekkel nemzetünk hatalmát észak s nyugot felé kiterjeszteni iparkodott, nem voltak állandó eredményei;

hogy ha a mohácsi vész után felhagyva előbbi irányunkkal a törökkel szövetkezünk: hazánk állapota jelenleg olyan lenne, minőben Oláhországot, Szerbiát, Bosniát s a Törökbirodalom más tartományait látjuk;

hogy végre ha a kor irányainak ellentállva alkotmányunkat az újabb kor igényei szerint nem alakítjuk át, ha Széchenyi törekvései, melyek által e halhatatlan férfiú nemzetünket a haladás ösvényére vezette, nem sikerülnek s az 1848-iki események hazánkat régi állapotában, a nemzet különböző osztályait a régi ellentétben találják: a nagy mozgalom, mely egész Európára kiterjedt, s melyet mi sem kerülhettünk volna ki, hazánkat elsodorta volna.

Történetünk hosszú folyamára vissza tekintve, belőle azon tanulságot meríthetjük, hogy nemzetünk nem annak, hogy magát nyűgöt Europa népeinek mozgalmaitól visszatartó a önnösségének bástyái közzé vonulva egyéniségét mesterséges eszközök által megtaltalmazó, — hanem épen az ellenkezőnek, — azaz annak köszöné fennmaradását: mert a nyugoti civilisatio zászlóját Europa ezen részében ő fogta föl;

mert azon erélyességgel, melyet keleti bölcsőjéből magával hozott a nyűgöt népeinek közös eszméiért közös érdekeiért küzdött; mert mióta új hazájában letelepedett a nyugoteuropai népcsalád tagjának tekinté magát; s egyéniségét a közös czélok szolgálatában tüntette ki,-----s ez az mitől hazánk fennmaradása, mitől nemzetiségeink jövője ezentúl is függ.

Nem egyes törvények által, melyeket a magyar faj felsőbbségének biztosítására alkotunk, nem a hatalom pártolása: hanem csak úgy tarthatjuk fel azt, ha, múltunkhoz híven a nagy mozgalomban, mely Europa népeinek legszentebb érdekei körül folyik, helyünket nem változtatjuk meg, s az azok között volt mindig, kik a szabadságért küzdöttek; — s ez mint mindenre úgy áll a nemzetiségi kérdésre nézve is, melynél a nemzet jövője iránt bizalmatlan óvatosság talán mást tanácsol, melynél pillanatnyi érdekeink mást látszanak kívánni, de melynél, mint mindenben, jövőnk biztossága attól függ, hogy e kérdés is a szabadság érdekében oldassék meg.

Miután az egyéni szabadság és egyenlőség utáni törekvés határozza meg korunk fejlődésének irányát; miután az emberi nem egységének eszméje mindig hatalmasabb befolyást gyakorol s maga a nemzetiségi kérdés csak az egyéni szabadság, az, egyenlőség utáni törekvésnek resultatuma: teljes lehetetlen hogy e kérdés úgy oldassék meg, hogy az által polgárosodásunk általános irányával s azon eszmékkal jöjünk ellentétbe, melyekre maga a nemzetiség jogosultságát építi; s a legnagyobb veszély, mely hazánkat a nemzetiségi kérdés által fenyegethetné, kétségen kívül az lenne, ha erről meg feledkeznénk.

Nincs hatalom, mely a kor általános irányainak ellene szegülhetne; nincs nép, mely a közös haladásból kivonhatná magát s az állás, melyet egyes nemzetek bizonyos korszakokban elfoglalnak, azon viszonytól függ, melybe az azokban uralkodó eszmékhez léptek, jólétre s hatalomra emelkedve, vagy siilyedve s elenyészve: a mint korok uralkodó eszméinek létesítésén dolgoznak, vagy azokkal ellentétbe állnak; mert valamint egyesnél úgy népeknél fényük s hatalmuk attól függ, hogy a közös érdeknek szolgáljanak.